

15.06.2020

# ESTUDI SOBRE L'IMPACTE DEL TERRORISME EN LES DESTINACIONS TURÍSTIQUES CONSOLIDADES. CAS D'ESTUDI: BARCELONA



---

**MÒNICA FAMADA ROQUER**

TUTOR: YASSINE BOUALLALA LECHHEB

# Índex

---

1.	Introducció .....	5
2.	Objectius .....	8
3.	Metodologia .....	10
4.	Marc teòric .....	12
4.1	La globalització del turisme .....	12
4.1.1	Turisme .....	12
4.1.2	Globalització .....	13
4.1.3	Turisme i globalització .....	14
4.2	Impacte econòmic .....	16
4.2.1	Impactes econòmics del turisme .....	16
4.2.2	Impactes econòmics del terrorisme.....	19
4.3	Turisme i seguretat .....	22
4.3.1	La seguretat com a necessitat .....	22
4.4	Terrorisme i societat.....	26
4.4.1	Terrorisme .....	26
4.4.2	Història del terrorisme.....	26
4.4.3	Terrorisme contemporani.....	28
4.5	Terrorisme i mitjans de comunicació.....	30
4.5.1	Els mitjans de comunicació com a arma .....	30
5.	Cas d'estudi: la ciutat de Barcelona.....	33
5.1	Definició turística de Barcelona .....	35
5.1.1	Evolució urbanística i econòmica dels nuclis urbans.....	35
5.1.2	Evolució urbanística de la ciutat de Barcelona.....	36
5.2	El terrorisme a Catalunya.....	39
5.2.1	Atemptat a la ciutat de Barcelona .....	39
5.3	Anàlisi turístic de la destinació .....	41
5.3.1	Indicador 1. Ocupació hotelera per places a la província de Barcelona i Espanya ..	41
5.3.2	Indicador 2. Estada mitjana en allotjaments hotelers a la província de Barcelona i a Espanya.....	43
5.3.3	Indicador 3. Evolució de passatgers al port de Barcelona .....	46
5.3.4	Indicador 4. Despesa mitjana per dia i persona .....	48
5.3.5	Indicador 5. Arribades de passatgers als aeroports .....	50

5.3.6	Indicador 6. Pernoctacions mensuals i anuals .....	55
5.3.7	Indicador 7. Pernoctacions segons categoria hotelera .....	60
5.3.8	Indicador 8. Impost sobre les Estades en Establiments Turístics a Catalunya (IET) ...	65
6.	Cas d'estudi: Europa.....	68
6.1	Londres .....	68
6.2	París .....	71
6.3	Roma.....	73
6.4	Comparativa entre destinacions .....	75
7.	Conclusions .....	83
8.	Bibliografia .....	88

## Índex de gràfics

---

<b>Gràfic 1:</b>	Ocupació hotelera mensual per places a la província de Barcelona i Espanya.. .....	42
<b>Gràfic 2:</b>	Evolució de l'estada mitjana en dies a la província de Barcelona .....	44
<b>Gràfic 3:</b>	Evolució mensual de passatgers de creuers i ferris al port de Barcelona.. .....	47
<b>Gràfic 4:</b>	Evolució mensual del nombre de passatgers al port de Barcelona.....	48
<b>Gràfic 5:</b>	Despesa mitjana dels turistes internacionals per dia i persona. ....	49
<b>Gràfic 6:</b>	Evolució mensual de passatgers nacionals, internacionals i intercontinentals a l'aeroport de Barcelona - El Prat. ....	51
<b>Gràfic 7:</b>	Evolució mensual del nombre de passatgers entre agost i desembre a l'aeroport de Barcelona - El Prat. ....	53
<b>Gràfic 8:</b>	Evolució mensual del nombre de passatgers nacionals i internacionals del conjunt d'aeroports d'Espanya sense l'aeroport de Barcelona. ....	54
<b>Gràfic 9:</b>	Nombre de pernoctacions a la província de Barcelona .....	56
<b>Gràfic 10:</b>	Nombre de pernoctacions mensuals a Espanya. ....	58
<b>Gràfic 11:</b>	Evolució mensual de les pernoctacions segons categoria a Barcelona i àmbits. ....	61
<b>Gràfic 12:</b>	Evolució semestral de l'IET a Barcelona.....	66
<b>Gràfic 13:</b>	Ocupació hotelera de l'àrea administrativa de Gran Londres.....	69
<b>Gràfic 14:</b>	Evolució mensual de passatgers als aeroports de Londres. ....	70

<b>Gràfic 15:</b> Ocupació mensual hotelera de París..	71
<b>Gràfic 16:</b> Evolució mensual de passatgers als aeroports de París	72
<b>Gràfic 17:</b> Ocupació hotelera mensual per places a la regió de Laci.	74
<b>Gràfic 18:</b> Evolució mensual de passatgers als aeroports de Roma.	74
<b>Gràfic 19:</b> Creixement interanual de l'ocupació hotelera per places a Barcelona, Londres, París i Roma.	78
<b>Gràfic 20:</b> Creixement interanual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma	82

## Índex de taules

---

<b>Taula 1:</b> Percentatges de creixement interanual de l'ocupació hotelera en la província de Barcelona i Espanya..	43
<b>Taula 2:</b> Mitjana anual de l'estada mitjana en dies a la província de Barcelona i Espanya	45
<b>Taula 3:</b> Percentatge de creixement interanual respecte la mitjana de l'estada mitja a la província de Barcelona i d'Espanya.	45
<b>Taula 4:</b> Percentatges de creixement intermensual a Catalunya i a Espanya.	50
<b>Taula 5:</b> Percentatges de creixement interanual de passatgers nacionals, internacionals i intercontinentals a l'aeroport de Barcelona – El Prat.	53
<b>Taula 6:</b> Percentatge de creixement anual de passatgers a l'aeroport Adolfo Suárez Madrid - Barajas	55
<b>Taula 7:</b> Pernoctacions anuals a la província de Barcelona	57
<b>Taula 8:</b> Creixement interanual de les pernoctacions anuals a la província de Barcelona.	57
<b>Taula 9:</b> Pernoctacions anuals a Espanya.	58
<b>Taula 10:</b> Creixement interanual en les pernoctacions a Espanya.	59
<b>Taula 11:</b> Percentatges de creixement i decreixement de les pernoctacions a la província de Barcelona i Espanya.	60
<b>Taula 12:</b> Pernoctacions de gener a Barcelona.	62
<b>Taula 13:</b> Creixement mensual interanual en les pernoctacions de gener a Barcelona ..	62
<b>Taula 14:</b> Pernoctacions d'agost a Barcelona.	63

<b>Taula 15:</b> Creixement mensual interanual en les pernoctacions d'agost a Barcelona..	63
<b>Taula 16:</b> Tarifes de l'IEET a Catalunya.	65
<b>Taula 17:</b> Percentatges de creixement anual i decreixement semestral de l'IEET a Barcelona ..	66
<b>Taula 18:</b> Nombre anual de passatgers als aeroports de Londres.....	70
<b>Taula 19:</b> Creixement interanual de passatgers als aeroports de Londres.....	70
<b>Taula 20:</b> Nombre de passatgers als aeroports de París. ....	73
<b>Taula 21:</b> Creixement interanual de passatgers als aeroports de París.....	73
<b>Taula 22:</b> Nombre anual de passatgers als aeroports de Roma. ....	75
<b>Taula 23:</b> Creixement interanual de passatgers als aeroports de Roma. ....	75
<b>Taula 24:</b> Ocupació hotelera mensual i anual a Barcelona, Londres, París i Roma .....	76
<b>Taula 25:</b> Creixement mensual interanual (%) de l'ocupació hotelera per places a Barcelona, Londres, París i Roma. ....	77
<b>Taula 26:</b> Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma ....	79
<b>Taula 27:</b> Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma..	80
<b>Taula 28:</b> Creixement mensual interanual del volum de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma. ....	81

## 1. Introducció

---

L'11 de setembre de 2001 va marcar un abans i un després en la vida de tothom. Aquell dia va marcar un punt i a part de no retorn en la història mundial i no només en la dels Estats Units d'Amèrica. Quatre atacs terroristes pràcticament simultanis van ferir el Pentàgon i van enderrocar els dos edificis més emblemàtics del districte financer de la ciutat de Nova York. El resultat no va ser ni més ni menys que prop de 3.000 morts i milers més de ferits, fet que el va convertir en el major atemptat i en el més mortífer de tota la història. El terrorisme va trobar en aquell atac la via per ferir de prop al poder d'occident, convertint-ho en una arma amenaçadora per exigir canvis i reconeixement.

1.700 morts, molts d'ells encara desapareguts, el 12 de juny de 2014 al Camp Speicher, una base aèria prop de Tikrit a Iraq. 193 morts i dos milers de ferits l'11 de març de 2004 a Madrid en explotar quatre trens de rodalies. 224 morts i 5.000 ferits en les ambaixades dels Estats Units de Nairobi, Kènia; i Dar es Salam, Tanzània. 52 morts i 700 persones ferides el 7 de juliol a Londres en atacar el transport públic de la ciutat en hora punta del matí. Un total de 129 civils morts i centenars de ferits en els sis atacs gairebé simultanis el 13 de novembre de 2015 a la Ciutat de la Llum, París. 334 persones mortes, 186 de les quals menors, en la celebració de l'inici del curs escolar a la ciutat de Beslan, Rússia. 187 víctimes mortals i centenars més de ferides el 12 d'octubre de 2002 en hora punta prop d'una discoteca a la platja de Kuta, Bali. Aquests són alguns dels atemptats terroristes catalogats com els més mortífers al llarg de la història, tots ells en dates posteriors a l'11-S. Per no oblidar els milers de morts anuals en països com Iraq, Pakistan, Síria, Afganistan i Turquia.

Es podrien analitzar centenars de xifres, amb milers de víctimes mortals i de ferits arreu del món en el transcurs d'aquestes dues últimes dècades, però un resum breu per fotografiar l'escenari general davant el qual estem seria el següent: 37 països, 1.571 atemptats, 10.598 morts durant l'any 2018, tal com cita l'Observatori Internacional d'Estudis sobre Terrorisme.

Alguns d'aquests atacs ens deixen indiferents perquè no en som conscients, d'altres ens sacsegen per la seva brutalitat tot i ocórrer lluny d'on ens trobem, i d'altres ens paralitzen i ens marquen per la proximitat a la qual els vivim. Aquest últim seria el cas de l'11M a Madrid, de París, de Londres fins i tot, i sobretot del 17 d'agost de 2017 amb l'atropellament massiu a La Rambla de Barcelona.

Amb l'arribada i el desenvolupament de la globalització, el terrorisme va trobar una via ràpida i efectiva per expandir-se més enllà de les fronteres territorials que el limitaven fins al moment, podent-se estendre així a escala no només nacional sinó també internacional. El turisme va ser un altre fenomen que va aprofitar la mateixa ocasió per obtenir un resultat semblant amb les millores en el transport, l'accessibilitat a la informació, la facilitat i eficiència dels sistemes de reserva, entre d'altres. Tots dos fenòmens són anteriors a la globalització, però aquest tercer fenomen els va donar un impuls amb el qual no comptaven fins al moment.

Però aquest no és l'únic concepte que tots dos fets tenen en comú. El turisme aporta una part molt significant en l'economia de la majoria dels estats del món, a part de molts altres beneficis directes i indirectes que s'esmenten al llarg del treball. Per aquesta mateixa raó el terrorisme ha trobat, a través d'aquest, el blanc objectiu ideal per arribar als governs d'estat i fer-los reaccionar i actuar. Els turistes s'han convertit en un dels objectius víctimes principals del terrorisme perquè repercuteixen directament en l'economia d'estat, un dels béns més preuats i rellevants per a qualsevol govern.

A més, és innegable el fet que el terrorisme genera inseguretat, un element totalment contrari a les circumstàncies idònies pel correcte desenvolupament del turisme. El turisme i la seguretat són dos elements que van agafats de la mà, però aquest segon mostra una major influència sobre el turisme i no viceversa. Sense seguretat no hi ha turisme, i aquest és un concepte que va quedar molt clar en moments posteriors a l'11-S. Per això els governs estan constantment en lluita per garantir unes mesures de seguretat i aplicar un seguit de protocols per assegurar la protecció envers els seus habitants més vulnerables: els turistes. Quelcom no significa que la comunitat local no resulti perjudicada en un atemptat, sinó que simplement vol recordar que molts dels atacs succeeixen en els punts més turístics de les destinacions.

No només els governs tenen veu i vot en assumptes com el turisme i el terrorisme, també el tenen els mitjans de comunicació. El terrorisme ha trobat en la premsa la propaganda i la publicitat necessària per arribar a la resta del món, independentment dels límits fronterers. I és que tots dos es beneficien de l'altre: un per aconseguir més audiència i expectació, i l'altre per guanyar-se una veu i dirigir-se directament al món.

Tots aquests punts són els que s'expliquen detalladament en el treball presentat a continuació en establir una base teòrica per entendre el context tant històric com actual del turisme i del terrorisme, i comprendre la connexió que uneix o que vincula ambdós fenòmens.

Tal com s'ha esmentat de manera fugaç anteriorment, Barcelona es va veure afectada pel terrorisme l'agost del 2017. Per aquesta mateixa raó, i per la proximitat personal amb la ciutat, el treball continua amb l'estudi d'un conjunt de variables i indicadors per definir si l'atemptat va ser determinant pel posterior desenvolupament del turisme, o si no va ser així en tractar-se d'una ciutat ja consolidada turísticament parlant.

Viatjar s'ha convertit en una necessitat per a molts de nosaltres. Viatjar ha esdevingut una nova forma de coneixement innegable sobre altres cultures, tradicions, costums, filosofies, maneres de viure i de veure, però avui dia ja no és només això. Viatjar no és només una nova forma de gaudir de l'oci, sinó que significa també negocis, educació, salut, formació, desconexió, relaxació, gastronomia. És per tot això que la importància del turisme és cada vegada més rellevant, ja que tracta amb milers de fluxos diaris de persones arreu del món en àmbits totalment diferents i transversals.

Quan hi ha situacions com les esmentades anteriorment que ens toquen tan a prop de casa, és inevitable pensar que algun dia podríem ser nosaltres. Que podria arribar el dia en què agafem un vol d'anada però no de tornada, o que anem a passejar i no tornem a casa, o que anem a gaudir d'un concert i aquella sigui la nostra última cançó. Avui dia, és inevitable viatjar sense que ens passi pel cap alguna situació catastròfica que es pugui donar. Si més no a mi, personalment, em passa. És per això que vaig decidir elaborar el Treball de Final de Grau de Turisme sobre el terrorisme i el seu impacte.

Per sort, també considero que la nostra memòria és temporal, i que a poc a poc i sense adonar-nos-en, tornem a la nostra rutina i seguim amb el nostre dia a dia. Però...i el turisme? Se'n ressenten les ciutats víctimes del terrorisme després d'un atac d'aquestes magnituds? Els turistes segueixen anant i visitant la destinació i sentint-se segurs després d'actes mortífers com aquests? Aquestes són algunes de les preguntes que aquest treball vol respondre, i que així ho farà més endavant.



## 2. Objectius

---

Així doncs, i després de la breu pinzellada feta anteriorment, el projecte que es presenta a continuació vincula els fenòmens del turisme i del terrorisme, i pretén realitzar una aproximació a l'impacte que el fenomen terrorista provoca sobre la dinàmica turística. És per això que l'objectiu principal del treball és:

- Detectar la correlació entre un atemptat terrorista en una destinació urbana consolidada turísticament i la variació en la demanda turística.

A partir d'aquest, es formulen un seguit d'objectius secundaris que buscaran també resposta en el transcurs del treball.

- 1) Revisar la literatura que analitza l'impacte del terrorisme i del turisme, per tal d'establir una base teòrica que ajudi a posar en context ambdós fenòmens i entendre la projecció de cadascun d'ells en el dia d'avui.
- 2) Establir un sistema d'anàlisi a base d'indicadors i variables que permeti detectar i mesurar variacions a curt i mitjà termini en la fluctuació de turistes en una destinació.
- 3) Analitzar l'impacte del terrorisme en una destinació que n'hagi resultat víctima directa, tant a través de casos teòrics com a través de casos pràctics.
- 4) Avaluar les alteracions i variacions sofertes per la ciutat de Barcelona, en cas que tinguin lloc, i comparar-les amb altres ciutats europees turísticament consolidades i de característiques similars a Barcelona.

Aquest últim punt es farà a través de l'estudi de la ciutat de Barcelona, la capital de Catalunya, de la comarca del Barcelonès i de la província de Barcelona; a més de ser la segona ciutat en nombre de població i de pes econòmic de la península Ibèrica, darrere de Madrid. L'any 2017 va ser víctima d'un atemptat terrorista que va resultar en 16 morts i un centenar i mig de ferits en un atropellament massiu de vianants a La Rambla. Tenint en compte aquest fet, juntament amb el significant i més que rellevant pes del turisme en l'economia i activitat de la ciutat, servirà d'estudi per donar resposta a aquest tercer objectiu marcat.

Barcelona és una ciutat reconeguda i posicionada a escala mundial, altament consolidada com a destinació turística en rebre més de 12 milions de turistes el darrer any 2019. És per això que és un bon exemple de cas d'estudi, ja que el comportament i els patrons que segueix són similars a altres ciutats també conegudes i consolidades turísticament parlant.

Amb els objectius enumerats anteriorment, es plantegen un seguit d'hipòtesis que es resoldran al final del projecte com a verdaderes o errònies.

- 1) Existeix una correlació directa entre un atemptat terrorista i la demanda turística en nombre de turistes en la destinació que ha estat víctima de l'atac.
- 2) La recuperació en destinacions madures i turísticament consolidades s'estableix en un període relativament curt de temps, per tant les conseqüències de l'atac es veuen just en moments posteriors.
- 3) Una destinació urbana que rep l'impacte terrorista no afecta el comportament de la resta de viatgers en el marc del seu estat. És a dir, l'atac del 17A a Barcelona no va influir negativament en el turisme en la resta de l'estat espanyol.
- 4) Una destinació urbana turísticament consolidada pot no veure's negativament afectada després d'un atemptat terrorista en termes del comportament de la demanda, però les conseqüències de tal atac li impedeixen créixer al mateix ritme que la seva competència.

Això es farà a través de l'anàlisi de diversos indicadors numèrics relacionats amb el turisme, des del nombre d'arribades de turistes tant de la resta de l'Estat com de l'estranger, fins al grau d'ocupació dels establiments hotelers, el nombre de pernoctacions segons categoria, l'aportació de l'Impost sobre les Estadades en Establiments Turístics (IEET) conegut popularment com a taxa turística, i una exhausta anàlisi de la demanda i el seu comportament.

Aquests indicadors seran avaluats per separat, obtenint una conclusió de cadascun; i s'estudiaran posteriorment com a conjunt per determinar si hi ha una correlació i connexió entre ells que sigui concloent per determinar l'existència d'un vincle entre el terrorisme i el turisme.

### 3. Metodologia

---

El projecte presentat a continuació consta de dos principals blocs: el primer, un marc teòric per posar en context els fenòmens del terrorisme i del turisme; i el segon, un cas d'estudi basat en la ciutat de Barcelona complementat amb una posterior comparativa amb altres destinacions europees de característiques similars i, per tant, de competència directa.

Per aquesta primera part, es va seguir un mètode de recollida d'informació a través de diverses fonts de recerca, des de llibres fins a articles de revista, enciclopèdies, informes tècnics i tesis doctorals; amb l'objectiu d'obtenir una base teòrica sòlida sobre el terrorisme i els seus orígens i conseqüències; el turisme i la seva evolució i repercussió dins els límits on es desenvolupa; juntament amb altres conceptes que afecten ambdós fenòmens com l'economia i la globalització.

Respecte a la segona secció referent a la ciutat de Barcelona, es va fer seguint un mètode de recollida i anàlisi de dades numèriques en un període de temps concret de deu anys, per tal de disposar de dades prèvies, posteriors i simultànies al 17A i contrarestar així els canvis en l'evolució. Les dades analitzades s'han extret de les bases de dades d'entitats oficials com l'Institut Nacional d'Estadística d'Espanya (INE), el departament d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona i Aena. Aquesta anàlisi engloba indicadors i variables com l'ocupació hotelera, l'estada mitjana, l'evolució portuària segons el nombre de passatgers, la despesa mitjana per persona i dia, l'evolució del nombre de passatgers a l'aeroport de Barcelona – El Prat, el nombre total de pernoctacions, les pernoctacions segons categories i, finalment, l'Impost sobre les Estadades en Establiments Turístics (IEET). És important remarcar que aquesta cerca es va fer d'acord amb les dades disponibles, per això els indicadors fan referència al conjunt de la comunitat autònoma de Catalunya, a la província de Barcelona, o exclusivament a la ciutat de Barcelona. A més, tot el conjunt d'indicadors esmentats, amb excepció de l'IEET i de l'activitat portuària, es va sotmetre a una comparativa amb la resta de l'estat espanyol amb l'objectiu de valorar si els canvis i les variacions només afectaven Barcelona o al global d'Espanya, en cas de ser-hi. De nou, l'anàlisi es va basar en la disponibilitat de dades, ja que altres indicadors que haurien estat interessants per utilitzar només estaven disponibles en el conjunt d'Espanya, sense la possibilitat de desglossar les dades a escala territorial.

Les dades han estat representades a través de gràfics lineals amb l'objectiu de visualitzar una evolució al llarg dels anys. També s'han emprat taules numèriques per mostrar de manera

resumida les dades essencials, juntament amb dades percentuals per visualitzar i evidenciar les alteracions interanuals i inter-mensuals.

Anteriorment a l'anàlisi explicada del cas d'estudi, es va fer una cerca teòrica de la definició turística de Barcelona, de la seva evolució urbanística i turística i, finalment, una breu referència al terrorisme viscut a Catalunya amb major èmfasi sobre el 17A; amb la finalitat de contextualitzar l'activitat i l'evolució de la ciutat al llarg dels anys que l'han portat a posicionar-se com a un dels referents mundials que és avui dia.

També és important destacar que l'anàlisi de Barcelona havia d'estar complementada amb un procés d'enquestes qualitatives a diferents empreses del teixit turístic per tal de conèixer de primera mà l'impacte viscut en moments simultanis i posteriors al 17A. A causa de la situació de pandèmia que s'ha viscut des de principis d'any i que seguim vivint avui dia a conseqüència del virus de la COVID-19 (coronavirus), aquesta part no es va poder portar a terme i, per tant, es va haver de replantejar la recol·lecció d'informació exclouent l'enquesta a l'oferta turística per mesurar de forma més propera les possibles variacions.

És per això que l'estudi es va completar des d'una visió diferent a la planejada fins al moment: el cas d'estudi prossegueix amb l'anàlisi de dos dels indicadors més rellevants de l'àmbit turístic – l'ocupació hotelera i les arribades de passatgers a l'aeroport – en tres ciutats europees consolidades com Londres, Roma i París, que serien també competència directa de Barcelona. Aquesta part es va dissenyar amb l'objectiu principal de complementar les dades nacionals i alhora poder comparar el creixement turístic de Barcelona respecte a ciutats similars, ja que pot ser que Barcelona no percebi una clara disminució de la demanda de forma directa per l'atemptat terrorista del 17A, però pot ser que el seu ritme de creixement es reduís en comparació a la resta de ciutats similars en el continent europeu.

Així doncs, ha estat un procés de recerca de dades bàsic, fomentat en bases de dades d'institucions confiablès sobre la demanda agregada i l'oferta, provinent de centres de gestió de dades d'estadístiques. Com també s'ha indicat abans, part de la recerca també ha estat teòrica, a través d'autors qualificats, estudis publicats, articles de revistes i enciclopèdies, entre d'altres.

## 4. Marc teòric

---

### 4.1 La globalització del turisme

---

El turisme és un fenomen global amb impacte en la major part dels territoris i països arreu del món que, més enllà del trànsit de viatgers entre diferents regions, compta també amb la capacitat d'impactar d'una forma transversal en el teixit econòmic, social, urbanístic i mediambiental del territori on es presenta. La complexitat del concepte ha dificultat la seva comprensió total, alhora que encara avui dia resulta complicat mesurar els seus efectes de forma detallada. Les ramificacions de les accions dels turistes, els diferents segments i nínxols i l'elevada quantitat d'empreses que reben un impacte tant directe com indirecte del flux de persones, fa que no només sigui un fenomen d'impacte consistent, sinó també de dinamisme i canvi. És per aquesta raó que sempre resulta imprescindible tornar a revisar la literatura i les seves bases acadèmiques, ja que és en aquest continuat seguiment del propi concepte on es poden visualitzar constantment noves variables que s'hi interrelacionen.

Aquest primer apartat comença amb un breu recordatori sobre el fenomen del turisme i la seva evolució al llarg dels anys. A més, també introdueix i exposa el concepte de la globalització per establir més endavant la connexió entre ambdós.

#### 4.1.1 Turisme

L'any 1995, l'Organització Mundial del Turisme (OMT) va definir el concepte de turisme com a l'acció de viatjar per oci, negocis, o altres motius, fora de l'entorn habitual i en un període màxim d'un any. En els seus orígens a mitjans del segle XIX, el turisme era un privilegi exclusiu de la classe benestant. No és fins al segle XX i a través de la revolució de la classe mitjana que acaba sent un privilegi a l'abast de tothom. Aquest mateix fet genera una estandardització i homogeneïtzació del turisme, ja que l'objectiu és cobrir la nova societat basada en el consum en massa. Per sort, a finals del segle XX tot això canvia amb l'arribada de la crisi de la massificació, la mutació tecnològica i la nova definició del que és l'autenticitat. A poc a poc aflora en el turista la necessitat de consumir quelcom diferent de la resta per tal de gaudir d'un producte turístic personalitzat i dissenyat exclusivament per a ell. Així doncs, passem d'un turisme de masses a un turisme de nínxols, fet que comporta la diversificació i segmentació tant de l'oferta, creant un ventall infinit de productes; com de la demanda, amb perfils cada vegada més diferents.

Tal com indica la mateixa OMT (2019) el turisme és un fenomen que ha crescut exponencialment en els darrers anys i que s'ha convertit en una activitat intrínseca i inherent a l'ésser humà. És per això que continuarà essent important encara que es produeixin canvis de model. I és que és el fenomen que ha experimentat un major creixement arreu del món, ja que representa una part essencial dels ingressos en gairebé tots els països. És una activitat clau pel desenvolupament d'aquests, i suposa una alternativa de creixement i progrés en aquells països més subdesenvolupats (Tirado, 2015).

Com tot fenomen que implica moviments de persones no tot són avantatges, sinó que també hi ha un conjunt de reptes que cal tenir en compte, i això mateix passa també amb el turisme. El turisme, igual que qualsevol altre sector, es veu afectat per uns factors interns i uns factors externs. Aquest primer està format per les relacions directes dins del sector, fent referència a empreses, treballadors, competidors, clients, intermediaris, entre d'altres. És a dir, tots aquells elements pròpiament controlables i manejables. Els factors externs, d'altra banda, engloben tots aquells elements canviant fora de l'abast del mateix sector, però amb una influència indirecta en més o menys grau sobre ell. Diversos autors, entre ells el Centre Europeu de Postgrau (CEUPE, 2020), han diferenciat un total de sis entorns diferents: econòmic, social, tecnològic, mediambiental, polític i legal. Dins de cadascun d'ells hi ha una extensa llista sobre factors i variables que juguen un paper essencial en la seva valoració. El que és de major interès per aquest projecte és el polític, on trobem les subvencions, la forma de govern, els acords amb altres països, o el terrorisme.

#### **4.1.2 Globalització**

El concepte de la globalització és relativament recent, ja que no es va intensificar fins a finals del segle XX amb els grans avenços tecnològics marcats sobretot per l'aparició d'Internet. D'acord amb Andrea Imaginario (2019), la globalització és un fenomen d'interconnexions a escala mundial que engloba àmbits econòmics, polítics, tecnològics, socials i culturals. Aquest fet implica la desaparició de les distàncies i de les barreres físiques, donant lloc a un mercat global amb major accés a la informació, amb lliure circulació de béns, amb intercanvi cultural i amb un gran desenvolupament comercial. Tots aquests elements condueixen a la internacionalització dels mercats, és a dir, tothom competeix amb tothom independentment de les fronteres com a resultat dels acords de lliure comerç i de les economies d'escala (Quiroa, s.d.). Partint d'aquesta definició, és important destacar la similar vessant entre la globalització i el turisme, i és que tots dos fenòmens responen a la transversalitat. És a dir, també el turisme tracta amb disciplines completament diferents com l'economia, la

tecnologia, la cultura, l'oci, entre d'altres. De fet, fins i tot es podria parlar d'àrees molt més específiques per tal d'entendre el perquè el turisme es considera un fenomen transversal, i és que vincula activitats molt diferents com el transport, l'hostaleria, la restauració, els negocis, les activitats de lleure, la cultura, la societat, etcètera. Aquesta és una característica que molts autors com Samia Chahine (2016), José Luis Andrés (1998), o la revista de Turisme i Patrimoni Cultural PASOS (2016) destaquen.

### 4.1.3 Turisme i globalització

La globalització és un fenomen posterior al turisme. Tot i que actualment els patrons estan canviant, Occident i els països desenvolupats han estat i segueixen sent els líders dins d'aquest sector. Per aquest mateix motiu és comprensible que la globalització emergís també en aquests països (Molina, 2007). En la majoria de països europeus, la indústria turística representa una part molt significativa dels ingressos, sobretot en el marc laboral, ja que implica la dinamització de l'economia amb la formació de nous llocs de treball, a més d'impulsar la contínua formació dels professionals del sector (Smeral, 1998).

Els avenços tecnològics han sigut el principal detonant de la globalització, i també de l'impacte de tal fenomen sobre el turisme. L'afecte de la tecnologia en el sector queda reflectit en la millora de l'eficiència, sobretot en els àmbits del transport, la comunicació i els sistemes de reserva. Internet ha convertit els productes turístics en productes globalment accessibles (Reisinger, 2012), i ha permès dibuixar un turisme mundial on tota la societat té accés a tot (César, Arnaiz, 2004). Aquest fet ajuda a exemplificar la hipersegmentació turística actual: el turista té accés a tot i, per tant, disposa de la possibilitat i la flexibilitat de construir la seva pròpia experiència amb l'objectiu d'aconseguir un producte personalitzat i únic. Més enllà d'aquest avantatge, la demanda també compta amb la facilitat i l'agilitat per comparar diferents preus a través d'Internet per garantir la millor tarifa possible. A més, el feedback entre clients i professionals és pràcticament directe, fet que assegura cert nivell de qualitat del producte (Pedreño, Rodríguez, 2009). Pel que fa a l'oferta, el major impacte es veu reflectit en el transport aeri i en la liberalització del sector que ha permès la formació d'aliances internacionals, la privatització o les inversions en operadors estrangers (Reisinger, 2012). A més, amb la globalització les despeses fixes es reparteixen entre una demanda més gran, per tant els preus del transport aeri tenen marge per disminuir. Tal fet facilita l'accés a noves destinacions emergents que, en molts casos, també han comptat amb les inversions i el suport d'altres destins amb experiència prèvia dins del mercat (Smeral, 1998). Així doncs, les noves tecnologies en mans de les empreses s'han convertit en un avantatge competitiu que ha

ajudat a innovar, diferenciar i afegir valor al producte (Pedreño, Rodríguez, 2009); tres trets necessaris tenint en compte que el nivell de coneixement i d'experiència dels turistes és també cada vegada més elevat, ja sigui pels idiomes, per la gestió del transport, o pels sistemes de reserva de serveis (Smeral, 1998). Gràcies a la globalització, els consumidors han estat exposats a altres cultures més enllà de la pròpia, fet que els ha permès desenvolupar noves idees, nous punts de vista i noves necessitats. D'una banda, els consumidors són culturalment més rics i busquen descobrir noves destinacions emergents i no tan madures (Smeral, 1998). D'altra banda, aquest mateix fenomen permet als professionals crear un ampli ventall d'ofertes amb infinitat de nous productes per cobrir una demanda cada vegada més extensa (Reisinger, 2012).

L'ampliació de l'oferta és vital i necessària per a la supervivència de cadascuna de les empreses, ja que la competència s'intensifica. Amb la tecnologia, les fronteres i els territoris es desdibuixen i tota la societat passa a tenir accés a tot (César, Arnaiz, 2004). Així doncs, els competidors tampoc entenen de barreres, i totes les destinacions passen a competir entre si (Smeral, 1998).

Anteriorment, s'ha mencionat la radical reducció dels preus en certs àmbits com per exemple en el transport aeri, però cal destacar que aquest fet no respon a la disminució dels costos operacionals, sinó que respon al fet que els costos fixos es reparteixen de forma global entre una demanda cada vegada més amplia. Per a la demanda això significa una millora dels preus, i per a l'oferta la possibilitat d'augmentar encara més la demanda (Pedreño, Rodríguez, 2009).

La idea que s'ha repetit constantment sobre el lliure accés a tot se sustenta al fet que hi ha un accés il·limitat a les fonts d'informació a l'abast de tothom (Lisboa, 1996). El paper de la tecnologia en mans de la globalització ha significat la mobilitat de la informació de manera precisa i determinant al voltant de tot el món, a més de fer-ho a una velocitat gairebé instantània (Peric, 2005). Quan un comprador sent el desig de viatjar, comença el procés de cerca d'informació per assabentar-se sobre tot allò que està al seu abast, sigui una cerca molt ràpida i superficial, o exhausta i explícita (Reisinger, 1998). En ambdós casos, s'està parlant del ràpid accés i pràcticament íntegre a la informació.



## 4.2 Impacte econòmic

---

Un dels impactes més rellevants del fenomen turístic recau en el fet que la conseqüència immediata del flux de persones té com a repercussió el moviment de rendes i capitals, que generen un moviment econòmic que permet redistribuir les rendes entre zones que no tenen connexions purament industrials o productives. El turisme és un generador de riquesa perquè provoca que la despesa dels grups de població i les societats més desenvolupades puguin realitzar compres de béns i serveis en zones amb menys estabilitat i capacitat productiva. Es pot veure com en diferents zones del planeta, el turisme esdevé el mecanisme de dinamització econòmic que permet, quan ben gestionat, millorar la vida de la població local a través de la importació de divisa turística. En la secció anterior s'ha mencionat breument l'impacte positiu que suposa el turisme per a molts països, sobretot en els occidentals, per això en aquest apartat es profunditza en els elements econòmics del turisme.

### 4.2.1 Impactes econòmics del turisme

El turisme és una activitat molt complexa que engloba àmbits completament diferents amb repercussions culturals, polítiques, socials, mediambientals, i econòmiques. Aquest últim factor és el més rellevant pel desenvolupament d'aquest projecte.

Diversos autors com Ricard Altimira i Ximena Muñoz (2007), Mónica Goded (1998) o Gonzalo Cruz, Cristina Varisco i Ignacio Azcué (2018) recullen en els seus treballs l'impacte econòmic de l'activitat turística tant a escala nacional com internacional. Per a fer-ho, tots ells parlen sobre diferents indicadors com pot ser la generació d'ingressos, l'ocupació, la generació de divises, entre d'altres; tal com s'exposen a continuació.

La generació de llocs de treball és, sense dubte, el major impacte generat pel sector turístic tenint en compte que un 10% de la població mundial hi treballa. I és que l'impacte del sector en l'ocupació no repercuteix exclusivament sobre els béns i serveis turístics directes com els hotels, la restauració, les companyies de transport o el comerç; sinó que també impacta indirectament sobre altres categories, classificades com a ocupació indirecta i ocupació induïda. La indirecta inclou a les empreses que subministren béns i serveis a les companyies turístiques, i la induïda fa referència a aquells sectors que contribueixen en l'expansió del turisme sense tenir-hi una connexió directa, com podria ser el cas de la construcció. Una destinació turística requereix molta mà d'obra i professionals disposats a atendre i a respondre a les demandes del turisme receptor. Així doncs, en una regió turística els nivells d'ocupació són molt alts.

La generació de llocs de treball va directament lligada a la generació d'ingressos: la despesa dels turistes en tots els béns i serveis de la destinació es converteixen en ingressos per a les empreses, que serveixen alhora per pagar els salaris dels treballadors, juntament amb els tributs de l'estat. Quan un país disposa d'una població ocupada amb un sou assegurat, el benestar i la qualitat de vida augmenta, fet que fa augmentar també el consum personal que repercuteix novament i positivament sobre l'economia de l'estat a través dels impostos. El Producte Interior Brut (PIB) per exemple, és un dels indicadors que ajuden a mostrar aquesta realitat. El PIB reflecteix el valor monetari de tots els béns i serveis finals produïts per un país en un determinat període de temps, que acostuma a ser un any. El seu valor serveix per mesurar la riquesa d'un país, per això interessa que sigui alt, ja que significa que el consum de béns i serveis també ho és. Com es pot veure, és un procés cíclic de relació directa. L'Impost sobre el Valor Afegit (IVA) és un altre dels tributs importants, ja que grava el lliurament de béns i prestacions de serveis amb contraprestació a càrrec de l'individu que ho consumeix. Així doncs, també és útil com a indicador econòmic relacionat amb el turisme si es mira el percentatge de l'IVA generat per les activitats turístiques. Un altre indicador utilitzat per a calcular la generació d'ingressos és la Demanda Turística, que és la quantitat de productes i serveis que els turistes estan disposats a adquirir en un determinat preu.

Un altre dels avantatges del turisme sobre el territori és la redistribució de la riquesa, tant internament dins del mateix país com externament amb altres països. Goded (1998) i Cruz *et al.* (2018) parlen sobre aquest segon escenari, i és que els fluxos turístics ajuden a distribuir la riquesa internacionalment, ja que els turistes acostumen a viatjar a països menys desenvolupats en comparació al propi país d'origen. La despesa en la destinació visitada repercuteix en tot l'entorn turístic de la zona i, conseqüentment, es redistribueix de manera interna entre l'ocupació directa, indirecta i induïda del sector.

Com molt bé també assegura la mateixa OMT (2019), el turisme és una excel·lent via per frenar l'èxode rural. Actualment, més de la meitat de la població viu a la ciutat, i és una xifra que seguirà augmentant si no es prenen les mesures necessàries per frenar-ho. Corregir els desequilibris demogràfics és un dels reptes més grans del turisme (Citat per Porras, 2019, p. 3), però es podria aconseguir revitalitzant la indústria, els recursos i els negocis de la zona en qüestió per oferir a la seva població una nova oportunitat i una raó per quedar-se.

El desenvolupament estratègic del país, és a dir, de l'accessibilitat, de les infraestructures i dels equipaments també és una conseqüència i un avantatge més o menys directe del turisme. Si es

vol augmentar el flux turístic d'una zona, és essencial invertir en les instal·lacions necessàries per garantir l'arribada dels turistes, a més de donar-los motius suficients per a visitar-nos.

Anteriorment, s'han esmentat i definit indicadors econòmics com l'IVA, el PIB i la Demanda Total, però també és important esmentar els comptes satèl·lit, uns sistemes d'informació que estudien un sector econòmic en concret a través de diferents fonts d'estadística i establint les interrelacions pertinents entre elles. Per exemple, a Catalunya existeix el compte satèl·lit de les emissions atmosfèriques, que permet relacionar l'economia i el medi ambient assignant les emissions de contaminants atmosfèrics a les branques productives concretes (Idescat, 2016), o el compte satèl·lit de la cultura, que permet conèixer el pes econòmic de les activitats culturals envers altres activitats econòmiques (Idescat, 2016). O el que és de major interès per aquest treball: el Compte Satèl·lit del Turisme de Catalunya (CSTC), "un sistema d'informació que permet mesurar l'impacte del turisme sobre l'economia d'un territori" (Idescat, 2016, p.9). Alguns dels indicadors que contempla són, per exemple, la despesa turística receptora per productes, categoria de visitants i origen geogràfic; l'oferta interna i el consum turístic interior per productes (a preus d'adquisició), l'ocupació en branques d'activitats turístiques, el nombre de viatgers i pernoctacions per formes de turisme i categoria de visitants, o el nombre d'establiments i capacitat per tipus d'allotjament (Idescat, 2016). Relacionat amb el turisme, també hi ha el Compte Satèl·lit del Turisme d'Espanya (CSTE), "que permet mesurar l'impacte del turisme sobre l'economia nacional" (Turespaña, s.d., p. 1)

Com a darrer element a mencionar, l'últim impacte econòmic que Ricard Altimira i Ximena Muñoz (2007), Mónica Goded (1998) i Gonzalo Cruz, Cristina Varisco i Ignacio Azcué (2018) esmenten és la generació de divises, és a dir, l'ingrés de monedes estrangeres en mans del país receptor. Quan un país importa productes, hi ha una sortida de divises cap a terceres nacions, però amb el turisme aquest concepte canvia. En el cas del turisme no s'exporta cap bé, ja que els hotels, els serveis, els museus, les experiències, etcètera es troben físicament en la destinació, per tant el que es fa econòmicament és importar divises que es consumeixen al mateix lloc. Exportar productes té un impacte sobre determinades empreses exportadores, però importar divises generalment té uns efectes directes sobre la demanda agregada global, per tant, hi ha més recursos monetaris en circulació dins d'un país, fet que n'augmenta la riquesa i la seva redistribució. En aquest sentit, és un element de contribució a la balança comercial, que correspon a la diferència entre exportacions i importacions, ja que fa entrar divises. Una balança comercial negativa és aquella que importa més que exporta, fet que vol dir que es gasten més diners que no pas es reben i, per tant, es perd riquesa. D'altra banda,

una balança comercial positiva representa una entrada de divises neta que augmenta quan el turisme internacional també ho fa.

#### 4.2.2 Impactes econòmics del terrorisme

L'11 de setembre de 2001 (11-S o 9/11) va marcar un abans i un després en la història del turisme, de la seguretat, del terrorisme, i del món en general. Dinou terroristes d'Al Qaeda dividits en quatre grups van segrestar quatre avions comercials amb l'objectiu d'estavellar-los al mig de Nova York. Dos d'ells van xocar contra les dues Torres bessons del World Trade Center, el districte financer de la ciutat. El tercer va col·lidir contra el Pentàgon, la seu del Departament de Defensa dels Estats Units; i el quart va estrallar-se en un camp de Pennsilvània després que els passatgers recuperessin el control del vol. Va ser una successió d'atacs que va durar tan sols una hora i quart, de les 8.46 h a les 10.28 h amb la caiguda de la segona Torre, però que va deixar a prop de 3.000 morts i milers de ferits. (9/11 Memorial & Museum, 2020). Va ser i segueix sent l'atac més mortífer de la història que va pertorbar a tot al món. Un dels sectors que més perjudicat en va sortir va ser el turisme, que dinou anys després encara se'n ressent.

La immensitat de l'atemptat va ser tal que molts autors el consideren el punt de partida per parlar sobre els impactes del terrorisme en l'economia, tant a escala nacional com mundial. S'havien produït atemptats terroristes anteriorment, però les seqüeles d'aquest van ser colossals. Els costos posteriors són molt difícils de quantificar, i més tenint en compte les dimensions de les conseqüències, però hi ha diversos estudis amb estimacions com l'esmentada per Sean Ross (2019) que xifren les pèrdues econòmiques en 3 trilions de dòlars. I és que hi ha moltes variables a tenir en compte per entendre les magnituds de l'atac. La primera i la més fàcil de quantificar és la referent als danys físics, materials i immediats de l'atac incloent la reconstrucció dels edificis enderrocats, la neteja de l'àrea, i la compensació econòmica a les víctimes; que ascendeix en aquest cas a 55 bilions de dòlars (Amadeo, 2020).

Una altra conseqüència immediata va ser l'amenaça i la percepció de la seguretat, que va donar un gir de 180 graus. La seguretat és un tema que es tractarà més endavant, però en termes econòmics cal destacar que les inversions en seguretat, pràctiques i controls per lluitar contra el terrorisme van ser molt significatives. Això significa que, diners que s'haurien invertit en investigació i tecnologia per exemple, es van haver de desviar i destinar en seguretat. Entre aquestes noves despeses també s'hi engloba l'exèrcit i les noves operacions militars i policials per lluitar contra Al Qaeda en la guerra de l'Iraq, i contra el terrorisme en termes generals (Nanto, 2004). Altres recursos que en un principi s'haurien utilitzat per a la producció de béns i

serveis acaben sent destinats en reforçar l'exèrcit, fet que no crea riquesa ni millora de manera directa el nivell de vida de la societat (Ross, 2019).

Altres afectes negatius van ser la pèrdua de centenars de milers de llocs de treballs destruïts o traslladats, alguns d'ells de manera temporal (Lenain, Bonturi, Koen, 2002). Aquests mateixos tres autors xifren les pèrdues en 200.000, mentre que altres autors com Esther Salas (2016) parlen de la desaparició de 375.000 llocs. Altres seqüeles van ser la reducció d'un 12% dels viatges de turistes estrangers als Estats Units, el tancament de moltes companyies aèries que no van poder fer front a les pèrdues tot i les ajudes del govern nord-americà, la reducció de sol·licituds d'estudiants de l'estranger per estudiar als Estats Units, a més d'haver de lidiar amb llargs períodes d'espera per a tramitar els visats (Nanto, 2004); la reducció de les comandes a empreses fabricants d'avions, l'augment dels preus de les assegurances per part de les asseguradores, juntament amb la reducció de les cobertures i les pressions al govern perquè intervinguessin i assumissin riscos massa grans pel sector privat; i el tancament d'hotels, restaurants, agències de viatges i altres empreses relacionades amb el turisme que no van poder sobreviure a la forta caiguda de la demanda (Lenain *et al.* 2002).

Però tal com s'ha dit anteriorment, les conseqüències no només van ser nacionals sinó també internacionals. El comerç mundial, els mercats, el turisme, les actituds i exigències dels consumidors, entre d'altres, es van ressentir fortament després del desastre. De fet, l'any 2000 el creixement econòmic mundial, que es calcula d'acord amb el creixement del PIB real, se situava en un 4,1%, però va caure a un 1,4% el 2001, fet que implica aproximadament 300 mil milions de dòlars menys en producció i ingressos mundials. Cal destacar que menys d'un 2% es considera recessiu. D'acord amb una altra estimació, la capitalització de mercat a la borsa dels Estats Units va afrontar unes pèrdues d'1,7 mil milions de dòlars (Nanto, 2004). De totes maneres i tal com s'ha esmentat anteriorment, és molt complicat calcular les pèrdues i les conseqüències posteriors a un atemptat terrorista, però hi ha estudis que ofereixen estimacions. En aquest cas, Nanto (2004) atribueix la forta caiguda del creixement econòmic mundial a l'11-S, però cal recordar i remarcar que paral·lelament hi va haver una crisi econòmica i financera derivada de la bombolla puntcom o de la bombolla d'Internet. Així doncs, és una dada que es pot tenir en compte, però que s'hauria d'estudiar amb deteniment i precaució abans de fer afirmacions contundents sense tenir en compte el context.

Les inversions estrangeres directes (*FDI – Foreign Direct Investment*) també es van veure greument perjudicades, sobretot en aquells països més inestables. Aquesta és una conseqüència que s'exemplifica molt bé amb França i dos dels atemptats més significatius que

ha patit el país: a París l'any 2015 i a Niça l'any 2016. Els inversors tenen poc en compte els atemptats puntuals perquè són casos aïllats, però la cosa canvia quan es converteix en un escenari repetitiu, ja que després la visió del país es converteix en inestable per a invertir-hi en negocis (Ross, 2019). Així doncs, les inversions estrangeres a França no es van veure greument perjudicades després de l'atac contra París, però quelcom va canviar amb el segon atac a Niça.

També és interessant destacar que hi va haver altres empreses relacionades amb la seguretat i amb la tecnologia que es van veure altament beneficiades amb l'augment considerable de la demanda (Lenain *et al.* 2002). Com ja s'ha dit, la seguretat es converteix en una prioritat i en una necessitat de primer grau per a tothom sense cap objecció per a invertir-hi.

Aquestes són les conseqüències de l'atac de l'11-S que van conduir a la pèrdua de més de 3 trilions de dòlars, incloent-hi el finançament a la guerra i a l'exèrcit, els danys físics i materials, l'impacte econòmic, les inversions en la seguretat nacional i la futura guerra contra el terrorisme (Amadeo, 2020). Tot i això, aquestes mateixes conseqüències poden aplicar-se a qualsevol altre atac, ja que la majoria d'ells, per no dir tots, pateixen posteriors conseqüències materials i físiques, condueixen a l'augment de les mesures, protocols i controls de seguretat; i impliquen pèrdues econòmiques en l'entorn més proper i a vegades no tan immediat.

## 4.3 Turisme i seguretat

---

Fins ara s'ha parlat sobre la importància del turisme a escala mundial, però també és essencial recordar els elements que el fan possible. Els requisits dels turistes a l'hora de viatjar són varis, des de la destinació en si i els recursos que ofereix fins als preus dels serveis complementaris, els preus de l'allotjament, la gastronomia, l'accessibilitat o la seguretat. Tots aquests factors són variables que, de manera conjunta, influencien i acaben determinant la presa de la decisió final del turista, algunes d'elles amb més pes i rellevància que altres. El següent apartat tracta sobre la seguretat, i de la necessitat d'aquesta pel correcte funcionament i desenvolupament del turisme en qualsevol de les destinacions.

### 4.3.1 La seguretat com a necessitat

En la secció anterior sobre els impactes econòmics del terrorisme, s'ha explicat l'atemptat contra la ciutat de Nova York l'11 de setembre de 2001 i les posteriors conseqüències del desastre centrades en termes econòmics. També s'ha esmentat que la percepció de la seguretat va patir un canvi profund, tema que es tractarà amb més detall i profunditat a continuació.

A partir d'aquella data, les mesures de seguretat van canviar dràsticament en tots els àmbits possibles, però on major transformació hi va haver va ser en els aeroports. Molts dels protocols de seguretat que avui dia s'han establert com a estàndards com l'escaneig de l'equipatge, els escàners corporals o la limitació de les substàncies líquides, eren impensables abans de l'11-S (Brunn, 2004). En veure que un dels objectius principals eren els turistes, la intensificació de la seguretat també va portar a la instal·lació de càmeres de vigilància a aeroports, estacions de tren i carrers; juntament amb l'emmagatzematge de dades personals (Garcia, 2015). Les repercussions econòmiques i socials de l'11-S són immenses, tant pel nombre de víctimes com pels danys materials i les conseqüències posteriors.

Pocs dies després de l'atemptat, es va produir un segon atac, aquesta vegada utilitzant una arma biològica: espores d'àntrax que es van introduir en cartes de correus i van ser enviades a dos senadors i a diversos mitjans de comunicació de Nova York i Boca Raton, Florida (The United States Department of Justice, 2010). Aquest segon atemptat va augmentar encara més les mesures de seguretat, restringint l'enviament de cartes i paquets a adreces internacionals (García, 2015).

La gran preocupació no és que es torni a produir un atemptat de les magnituds de l'11 de setembre, sinó que se'n produeixin a escales més reduïdes com l'11 de març de 2004 a Madrid (11M) en quatre trens de rodalies, el del 7 de juliol de 2005 a Londres també contra el transport públic, o el del 13 de novembre de 2015 a París contra locals d'oci (García, 2015).

Esmeralda García (2015) també explica com les destinacions turístiques es recuperen relativament ràpid després d'una catàstrofe natural, però quan es parla d'un atemptat terrorista la cosa canvia i la recuperació és més lenta. Cal destacar, però, que el comportament és diferent en destinacions turísticament consolidades com Madrid o París, i ciutats emergents com Egipte. Això mateix va passar després de l'11-S: el flux anual turístic va perdre a nou milions de turistes, però els principals perjudicats van ser els Estats Units – per raons òbvies –, juntament amb Orient Mitjà. Per contra, el turisme a Europa també va disminuir, però en xifres molt menys significatives. Quan hi ha una situació de crisi internacional, les destinacions emergents són les que més se'n ressenten a diferència de les destinacions turísticament consolidades, tot i que ambdós casos han d'estar constantment treballant per garantir les necessitats dels turistes, entre les quals hi ha la seguretat (Hall, Timothy, Duval, 2003).

Els turistes decideixen on viatjar basant-se en un llistat de variables, on l'estabilitat política i social de les potencials destinacions hi és present. És per aquesta raó que la seguretat i la protecció és una necessitat per a qualsevol estat amb previsió de seguir-se desenvolupant turísticament (Van der Horst, Villarreal, 2008). A més, cal recordar que una de les cartes presents sobre la taula és el turisme familiar, que compta amb una planificació molt pautada i lluny de la contemplació de qualsevol imprevist. Els seus bitllets de vol tenen una data marcada d'anada i de tornada, i la seguretat és vital per garantir-la (Hall *et al.*, 2003).

Existeix un vincle real entre la seguretat, el risc i el turisme, i és l'obligació de l'estat garantir-lo de cara als estrangers (Dehoorne, 2004). I és que la seguretat en el context turístic està altament influenciada per la situació política del país (Hall *et al.*, 2003). Tal com recorda Oliver Dehoorne (2004), el turista no és atacat per les seves conductes individuals, sinó pels valors i les polítiques que representa el govern del seu país d'origen.

Veient la problemàtica real, una solució podria ser proporcionar mesures de seguretat extremes als turistes, però altra vegada seria entrar en una zona de conflicte. Hall *et al.* (2003) escenifiquen aquesta possibilitat parlant de combois turístics escortats per militars. D'una banda, quedaria exposat explícitament l'interès del govern per aconseguir divises i, d'altra banda, els turistes estarien encara més exhibits davant les possibles amenaces en convertir-se



en blancs evidents. Per no parlar, a més, de les limitacions i les barreres a l'hora de visitar amb plena llibertat el territori de la destinació i gaudir de l'experiència.

És important recordar que sí, que evidentment el terrorisme suposa una amenaça per a la societat en general, però ho és a escala global, és a dir, que pot passar en qualsevol moment i, el més important, en qualsevol lloc. És per aquesta mateixa raó que Dehoorne (2004) recalca que la major preocupació dels turistes haurien de ser els riscos locals de la mateixa destinació i no els riscos mundials que resulten totalment impredecibles. És a dir, considera que els turistes que visiten per exemple un país de Llatinoamèrica, s'haurien de preocupar més per no patir un robatori que no pas preocupar-se per veure's involucrats en un atemptat terrorista.

És comprensible que la delinqüència, el terrorisme i la seguretat mundial continuïn sent elements importants, però també ho és la seguretat turística relacionada amb la salut, els problemes socials o ambientals. Pot ser, diuen Hall *et al.* (2003) que la solució a un problema global sigui també una resposta global. És indispensable recordar que la interdependència i la interconnexió és real, i més en el present context de globalització.

Tot i els contratemps explicats anteriorment, al llarg dels anys s'ha pogut observar com el turisme seguia augmentant, i així ho segueix fent avui dia amb previsions per seguir creixent encara més en un futur. Tot i això, la seguretat segueix sent un factor pilar i essencial pel turista, una idea que s'exemplifica clarament amb l'atac terrorista més mortífer de tota la història d'Indonèsia, i el més greu després de la commoció de l'11-S. A les 23.00 h del dissabte, l'hora amb major activitat nocturna al centre turística de l'illa, va explotar un cotxe bomba i un altre artefacte prop d'una discoteca a la platja de Kuta. El nombre de víctimes va ser molt elevat amb 187 morts i centenars de ferits, molts d'ells ciutadans d'Austràlia. Bali, juntament amb l'illa de Java, és una de les illes més progressives i riques de l'arxipèlag d'Indonèsia, que va atraure a més de cinc milions i mig de turistes l'any 2017 (Nengah, s.d.) captivats per la identitat i la cultura distintiva de la destinació. D'acord amb dades del 2014, el turisme ha arribat a representar prop d'un 70% dels ingressos de l'illa (Antara, Sumarniasih, 2017), una xifra que queda molt lluny dels valors posteriors a l'atac del 2002 que van deixar a la llum les conseqüències que suposa l'alta dependència del turisme per a l'economia d'un país. Tal com s'ha esmentat anteriorment en una ocasió, és molt complicat quantificar les pèrdues d'una regió víctima del terrorisme, ja que les variables que estan en joc són diverses, però hi ha estudis que proposen estimacions. El nombre de visitants a l'octubre va disminuir gairebé a la meitat i tots els allotjaments van haver d'afrontar una forta caiguda en l'ocupació i en la demanda, juntament amb moltes

empreses vinculades indirectament amb el turisme que també es van veure amenaçades, i la pèrdua de milers de llocs de treball. El PIB del país va caure un 6% d'acord amb l'Organització Mundial del Comerç (OMC) (Citat per Henderson, 2003, p. 46). El problema de les crisis d'aquestes dimensions és que les conseqüències no impacten només al país on ha succeït, sinó que tenen un efecte d'expansió a les regions més properes. En aquest cas, gran part del sud-est asiàtic com Laos, Malàisia, Singapur, Filipines, etcètera, es va veure també perjudicat. Feia poc més d'un any del major atemptat de la història, i les mesures de seguretat del país es van posar en dubte. El govern va declarar que no es podien permetre viure sense el suport del sector turístic, per això van implementar un pla d'accions de rescat, rehabilitació, i seguretat a gran escala per recuperar la confiança del turisme. A més, també es van fer moltes campanyes de promoció a països estrangers per evitar caure en l'oblit. Totes aquestes accions van ser de vital importància per a la posterior recuperació del país i de la regió abans que la imatge es veiés fortament alterada i perjudicada. La percepció de la seguretat augmenta o disminueix en funció de les accions preses en mans del govern per a garantir-la. En aquest cas, es va optar per reforçar la seguretat i convertir-la en l'element central del màrqueting. La comercialització, els descomptes, l'oferta de paquets turístics i la publicitat són exemples d'elements claus que van ajudar Bali a l'hora de superar la crisi, com també es va fer en altres regions com Irlanda del Nord (Witt, Moore, 1992) (Citat per Henderson, 2003, p. 56). Henderson (2003) també afirma que allò que més afecta una destinació no és un esdeveniment puntual com un atemptat terrorista, sinó que és la freqüència repetitiva de la violència que hi té lloc.

La guerra contra el terrorisme és una lluita molt difícil d'erradicar, per això la millor opció és optar per a la planificació de polítiques efectives per frenar i fer front al terrorisme, i gestionar plans de resposta davant les possibles i imminent amenaces (Henderson, 2003). El reforç en seguretat serà sempre un element essencial per garantir la confiança del sector turístic. De fet, així va ser després de l'11-S, on les inversions en mesures i protocols de seguretat van augmentar arreu del món i no només als Estats Units (Nanto, 2004).

## 4.4 Terrorisme i societat

---

Un dels arguments principals d'aquest treball, recau en l'impacte que té el fenomen del terrorisme global sobre la dinàmica turística. Per aquest fet, s'ha considerat important comprendre les raons de ser del terrorisme conceptualment, per tal d'entendre millor també sobre quines variables té un major impacte. Aquest apartat explica el concepte teòric del terrorisme, juntament amb una breu explicació sobre la seva evolució des dels seus orígens fins al dia d'avui. Seguidament, analitza l'impacte de tal fenomen sobre la societat actual.

### 4.4.1 Terrorisme

L'intent per definir el concepte de *terrorisme* ha generat un dels debats més complexos dels últims temps, ja que fins a hores d'ara encara no s'ha aconseguit arribar a un acord internacional per conceptualitzar-lo. Així mateix ho expliquen autors com Nicolás López Calera (2002) i Pere Ortega (2018). Tot i que la prioritat és evitar-lo i combatre'l més que definir-lo, la Comissió de les Comunitats Europees va dir l'any 2001 que era necessari arribar a un acord estatal respecte la definició per aconseguir una aproximació en les normes de tots els Estats Membres i facilitar així la cooperació policial i judicial (Citat per López, 2002, p. 53). Les definicions proposades varien en petits matisos, però START (*National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism*) (2019), un centre d'investigació de la Universitat de Maryland que estudia les causes i conseqüències del terrorisme, ho defineix de la següent manera: "amença o ús de la força i violència il·legal en mans d'un actor no estatal per aconseguir un objectiu polític, econòmic, religiós o social a través de la por, la coerció o la intimidació". A més, afegeix que l'incident ha de complir amb els següents tres criteris: ha de ser intencionat, ha d'implicar un cert nivell de violència o amenaça, sigui contra propietats o persones; i els autors han de ser subnacionals, és a dir, un grup per sota i dins del nivell d'una nació (Merriam-Webster, 2020). Per últim, afegeix que ha de presentar com a mínim dos dels següents tres punts: l'objectiu ha de respondre a motius polítics, econòmics, religiosos o socials; ha d'evidenciar la intenció d'intimidació, coacció o transmissió d'un missatge a un entorn més ampli més enllà de les mateixes víctimes; o trobar-se fora del context d'activitats legítimes de guerra.

### 4.4.2 Història del terrorisme

Lech Chojnowski (2017) parla en un article sobre la història del terrorisme i les diferents condicions que ha anat adoptant amb el temps. De fet, no parla del terrorisme com un procés continu, sinó que ho fa dividint la seva història en cinc etapes diferents, i es refereix a

cadascuna d'elles com a onada d'acord amb les paraules d'Albert Pawlowski (1984) (Citat per Chojnowski, 2017, p. 168).

La primera onada es remunta al segle I amb l'organització radical jueva Sicari que va lluitar contra el domini romà. Tot i això, rares vegades atacaven a romans. Les principals víctimes eren compatriotes jueus que se sotmetien als romans sense oposar-hi resistència, que hi col·laboraven o se'n beneficiaven. Ho feien en llocs públics i multitudinaris per sembrar el caos i passar desapercebuts. Un altre grup radical jueu van ser els Zelotes, qui seguien uns patrons diferents, ja que atemptaven contra romans. Així doncs, en aquest punt inicial s'utilitzava la violència i la por per assolir uns objectius específics i actuar contra un consens polític i social.

Així mateix, aquest mateix autor segueix definint la història amb la segona onada que comença amb la Revolució Francesa (1789 – 1799) i la voluntat de la burgesia per fer caure l'Antic Règim. En aquest context, la fi justificava els mitjans encara que aquests involucressin assassinar massivament els oponents de la revolució. En un principi era una via per lluitar contra el poder monàrquic i estatal, però més endavant canvia quan els oponents adopten els mateixos mètodes de lluita contra els revolucionaris. Arribats a aquest punt, va passar a representar l'abús del poder envers la societat. Una vegada acabada la revolució, el llegat que aquesta va deixar va influenciar significativament a moviments posteriors basats en el liberalisme, el nacionalisme i la democràcia. Dins aquest context, es defensava l'ús de la violència sempre i quan fos justificada.

La tercera onada arriba en el període d'entreguerres (1918 – 1939), on el terrorisme s'associa a la militarització de la política. En aquest període va esdevenir un tipus de violència utilitzada pels mateixos estats per eliminar els oponents i aconseguir uns ciutadans submisos. Va ser un mètode d'actuació clarament utilitzat per la Itàlia feixista, l'Alemanya nazi i la Rússia estalinista.

Chojnowski (2017) situa la quarta onada després de la Segona Guerra Mundial (1939 – 1945). Entre les dècades dels anys 1940 i 1960, el terrorisme estava estretament lligat a la revolució i dirigit únicament a l'oponent directe, fet que deixava a la població local al marge de les actuacions. En aquest cas, la violència tenia un fi justificat, ja fos la llibertat, la lluita contra desigualtats socials o econòmiques, o contra problemes ètics i civils. A mitjans dels anys vuitanta, el terrorisme d'estat guanya poder, especialment aplicat sobre objectius militars i diplomàtics nord-americans a Orient Mitjà. En aquest cas, els mateixos estats i forces especials realitzaven atemptats contra altres països per lluitar contra oponents més grans i forts. A

aquest mètode d'actuació el segueix el narcoterrorisme dels anys noranta, on bandes organitzades de drogues utilitzaven mètodes terroristes per lluitar contra l'estat amb l'objectiu de desestabilitzar-lo i prendre-li part del control polític i econòmic. Les principals víctimes eren figures que suposaven un obstacle en el seu *modus operandi* com alts càrrecs oficials del país, policies, periodistes o agències d'aplicació de la llei. La xarxa mundial de traficants de drogues també va servir a agències governamentals per infiltrar-se en l'enemic i aconseguir aliats. Així doncs, tal com explica Maria Tomczak en una publicació del 1986, "durant la segona meitat del segle XX el terrorisme es converteix en un dels mètodes més utilitzats per resoldre conflictes polítics i socials" (Citat per Chojnowski, 2017, p. 176).

#### 4.4.3 Terrorisme contemporani

En una publicació posterior, el mateix Chojnowski (2018) parla sobre el terrorisme contemporani o terrorisme postmodern per referir-se a aquell que va des de finals del segle XX fins al dia d'avui al segle XXI. Durant l'última onada, el terrorisme és utilitzat per resoldre problemes socials, polítics, ètnics, culturals i religiosos, que entren per primera vegada en escena. Per entendre'l, s'han de tenir en compte els següents factors: els mitjans de comunicació, la internacionalització, els atacs suïcides, l'ús desmesurat de la violència, el ciberterrorisme, el superterrorisme, és a dir, l'ús de mètodes i tècniques de destrucció massiva siguin nuclears, químiques o biològiques i, sobretot, el terrorisme amb motivacions religioses. Utilitzar la religió en el terrorisme és una via relativament simple per aconseguir seguidors altament fidels que defensin uns ideals i unes creences a tot cost, encara que aquest sigui la pròpia vida. La majoria d'atacs dels darrers anys han estat perpetrats per grups islamistes contra Occident, ja que culpen a la societat occidental del seu retard en àmbits com l'educació, la ciència, la democràcia, etc. Les altres onades terroristes explicades fins ara responien a uns objectius i a unes víctimes escollides conscientment. Per contra, en el terrorisme contemporani, les víctimes són escollides a l'atzar com una forma d'intimidació per pressionar al govern per satisfer allò que demanen, i restablir de nou la seguretat ciutadana. L'inici de la cinquena onada coincideix amb la intensificació de la globalització i tots els canvis que aquesta comporta principalment relacionats amb els avenços tecnològics. Gràcies a la tecnologia, el terrorisme s'internacionalitza, ja que els atacants troben una via per atraure més publicitat i atenció a la seva causa gràcies a la senzilla comunicació i mobilitat (viatges ràpids i barats). Aquí, el terrorisme esdevé un fenomen mediàtic.

Així doncs, el terrorisme és un fenomen que ha colpit a la societat al llarg de la història de la humanitat utilitzant la violència i la por per assolir uns objectius específics motivats per un

rerefons polític, social, econòmic, o religiós. Tal com diu Eduardo González (2013) en el llibre *El laboratorio del miedo: una historia general sobre el terrorismo*, el terrorisme ha estat i segueix sent una lluita diària amb un impacte directe sobre la vida quotidiana de totes les societats que seguirà sent, per desgràcia, un tema d'actualitat i una gran preocupació per a la nostra seguretat.

## 4.5 Terrorisme i mitjans de comunicació

---

Tal com s'ha introduït en el paràgraf anterior, el terrorisme adquireix una dimensió global a través del seu impacte interestatal i a la difusió que els mitjans de comunicació i les xarxes socials generen a temps real. La informació sobre les conseqüències dels atacs terroristes circula ràpidament i modifica la imatge d'una destinació així com la seva percepció de seguretat, per aquest motiu es treballa en aquest apartat el terrorisme des del punt de vista dels mitjans de comunicació. S'exposa i s'exemplifica la relació que hi ha entre tots dos fenòmens, i s'esmenten les conseqüències d'aquesta estreta connexió entre ambdós mons.

### 4.5.1 Els mitjans de comunicació com a arma

L'Institut d'Economia i Pau (*Institute for Economics & Peace*) publica anualment l'informe de l'Índex Global del Terrorisme (GTI) que mesura i analitza l'impacte del terrorisme en 163 països que cobreixen un total del 99,7% de la població (GTI, 2019). La recopilació de dades es porta a terme des del 2014, i recull informació com les tendències del terrorisme, l'impacte econòmic, els grups terroristes més mortífers, o els deu països que han estat més perjudicats aquell any. Si s'observa aquest últim punt, es veu com Iraq es manté en posició número 1 any rere any, seguit de països d'Àsia, d'Orient Mitjà i d'Àfrica. En cap cas entra un país europeu al rànquing, però tot i això, els mitjans de comunicació només fan un gran ressò mediàtic quan un atac terrorista atempta contra territori occidental. Principalment llavors, Europa deixa d'ignorar les accions terroristes que han tingut lloc fins al moment però fora del seu abast, i encén totes les alarmes per posar atenció al seu territori (Salas, 2016). La majoria d'atemptats terroristes succeeixen en països musulmans, però els mitjans de comunicació els presenten dins un context de normalitat a conseqüència de la inestabilitat política. D'altra banda, parlen dels atacs d'Occident com a fets puntuals que trasbalsen a la societat i que mereixen tota l'atenció possible (Almeida, Jiménez, 2018).

Autors com el filòsof i escriptor italià Umberto Eco (1978, p. 1) afirmen que "el terrorisme és un fenomen de la nostra època, de l'època dels mitjans de comunicació. Si no hi haguessin mitjans massius, no es produirien aquests actes destinats a ser notícia". El filòsof i professor Marshall McLuhan (1978) assegurava també que "sense comunicació no hi hauria terrorisme" (Citat per Veres, 2004, p. 9). Són afirmacions molt contundents i parcialment errònies, ja que aquest pensament va en contra de la mateixa història. A més, hi ha grups terroristes puntuals que eviten tota la propaganda dels seus actes perquè la publicitat podria posar en perill a la seva organització (Rodrigo, 1991). Molts estudis afirmen que els mitjans de comunicació i el

terrorisme viuen en simbiosi, però desmenteixen rotundament que el terrorisme sigui fruit i conseqüència únicament dels mitjans. Sí que és cert, però, que aquells països amb més desenvolupament dels mitjans de comunicació, són els principals objectius terroristes (Veres, 2005). Per escenificar aquest concepte, Luis Veres (2005) explica que la diferència entre qualsevol delinqüent i un terrorista es troba en la propaganda que fa dels seus actes. Un lladre no s'autoinculpa després d'un robatori, però sí que ho fa un grup terrorista en proclamar-se autor d'un atemptat. Al Qaeda, per exemple, ha aconseguit el major seguiment mediàtic a través dels atemptats més massius de la història que un pot recordar, i no a través de campanyes propagandístiques i paraules.

L'objectiu del terrorisme és generar por, i ho fa barrejant quelcom desconegut per a la societat amb la realitat – assassinats, morts, segrestos. I és que només els homes són conscients de la mort. El terror sempre és notícia i, en un principi, la informació i el coneixement ajuden a calmar aquesta por. Altres vegades, però, la informació proporcionada actua de manera contrària i no ajuda a disseminar la por sinó a potenciar-la. D'aquí el paradigma del terrorisme i dels mitjans de comunicació (Veres, 2005), que es va veure encara més potenciat amb l'avanç de la tecnologia a finals del segle XX. De fet, la repercussió i el ressò mediàtic de l'atemptat de l'11-S a Nova York no va ser casualitat. La dimensió dels múltiples atacs que van posar fi a la vida de prop de 3.000 persones no es va portar a terme perquè es veiés exclusivament als voltants de Manhattan, sinó perquè es va veure a tot al món (Veres, 2005).

La finalitat de la premsa és informar, formar i entretenir a la societat amb tot allò que passa arreu del món, però moltes vegades aquest poder és utilitzat per a fins no tan nobles. Per exemple, quan serveix per alimentar la preocupació, el terror i l'alarma social (Nieto, 2001). D'una banda, els terroristes volen atraure la major atenció possible, fet que justifica l'ús de mètodes cada vegada més extrems i brutals. D'altra banda, els mitjans volen aconseguir el major índex d'audiència, i ho fan transmeten absolutament tot el que passa. Així doncs, els mitjans es converteixen en un fidel aliat (inconscientment) per transmetre la ideologia terrorista de manera indirecta (Chojnowski, 2018).

Tal com s'ha exposat en apartats anteriors del treball, l'economia de molts països depèn altament del turisme. És per aquesta mateixa raó que els terroristes han trobat en el turisme una via directa i infal·lible per arribar als governs (Almeida, Jiménez, 2018). Amb això queda clarament manifestat que els turistes són objectius fàcils escollits estratègicament per sembrar el caos mundial, ja que amb un sol atac és possible desestabilitzar i colpir a diferents països (Salas, 2016). La paradoxa és que les víctimes són escollides a consciència – per atacar contra



uns governs específics –, però són alhora escollides a l'atzar – pot passar en qualsevol lloc i en qualsevol moment –.

Tenint en compte, doncs, que el terrorisme s'ha convertit en un fenomen parcialment mediàtic, Veres (2005) es col·loca als límits més extremistes del problema i parla sobre solucions dràstiques que podrien passar per la ment d'algú com limitar les actuacions dels mitjans de comunicació o gestionar-los des de l'estat tot marcant unes pautes i unes fronteres. Però ell mateix respon a la qüestió recordant que, fent això, no només s'atempta contra la democràcia i la llibertat de la societat, sinó que es corona al terrorisme com a guanyador i s'aparta a la societat de la lluita contra aquest. La informació a la societat és necessària perquè serveix per conscienciar-la sobre un problema i fer-la còmplice de la lluita contra l'enemic. A vegades la solució sorgeix en la mateixa societat, que pot contribuir també en la desestabilització i desemmascaració del problema (Veres, 2005).

## 5. Cas d'estudi: la ciutat de Barcelona

---

El treball presentat fins a aquest punt ha posat en context el turisme i la seva rellevància a escala mundial, i és que es tracta d'un fenomen global i transversal amb un gran impacte en la major part dels territoris d'arreu del món. Fins aquí, s'ha fet una breu repassada als seus orígens per entendre l'evolució que ha pres fins al dia d'avui. També s'ha parlat sobre el fenomen de la globalització, altament influenciat i impulsat pels avenços en les noves tecnologies, i s'han relacionat tots dos conceptes per entendre el vincle directe i la retroalimentació entre ells. S'ha explicat també la força del turisme sobre l'economia d'un país, ja que actua com a mecanisme dinamitzador econòmic en generar milers de llocs de treball, contribuir en el PIB, l'IVA, i la Demanda Total d'un país; ajudar a la redistribució de la riquesa, generar divises, entre d'altres. A continuació, s'ha exposat la forta relació entre el turisme i la seguretat, i la necessitat d'aquest segon concepte per al correcte i essencial desenvolupament del primer. Així doncs, s'ha fet un estudi sobre el turisme i aquells factors més bàsics i essencials que en resulten, basant-se sobretot en l'economia i la seguretat. Però com qualsevol altre fenomen que juga un paper de grans dimensions a escala mundial, els avantatges conviuen també al costat d'uns inconvenients i d'unes conseqüències estretament lligades que amenacen al correcte funcionament del fenomen, en aquest cas del turisme. Un dels factors inclòs en aquest últim llistat és el terrorisme, una forma de violència en mans d'un actor no estatal amb uns objectius polítics, econòmics, religiosos o socials; que s'interrelaciona estretament amb el turisme i que l'afecta negativament. En la secció anterior també s'expliquen els seus orígens, i la seva evolució al llarg dels anys fins a esdevenir el fenomen que s'afronta arreu avui dia. S'exposa també la connexió entre el terrorisme i l'ús que fa dels mitjans de comunicació com a fidel aliat i arma.

Amb tota la informació exposada anteriorment, s'ha evidenciat que hi ha una connexió entre les destinacions turístiques i l'atracció del terrorisme per a perpetrar-hi atemptats (Almeida, Jiménez, 2018). El que no s'explica són les dimensions d'aquest vincle i el volum de les repercussions que en resulten, per això la millor manera de fer-ho és a través de l'anàlisi d'un cas pràctic i d'un seguit d'indicadors.

La finalitat principal d'aquest projecte és mesurar la relació i les repercussions entre el turisme i el terrorisme. És per això que, amb l'objectiu de poder visualitzar de forma empírica les relacions existents entre ambdós fenòmens descrits anteriorment, es proposa aplicar el cas d'anàlisi sobre la ciutat de Barcelona, que va resultar víctima d'un atemptat terrorista el 17 d'agost de 2017 (17A). Per a fer-ho, s'analitzen i s'avaluen diferents variables numèriques

durant un període de temps de deu anys, del 2010 al 2019, excloent l'any 2020 influenciat pel fenomen del virus de la COVID-19, a més de la falta de dades perquè les estadístiques del primer trimestre del 2020 encara no són definitives. Les dades obtingudes també es compararan amb les dades globals d'Espanya per tal de veure si les variacions afecten a tot el conjunt de l'estat espanyol o afecten exclusivament a la ciutat de Barcelona.

La finalitat de la seva anàlisi serà valorar l'existència d'aquest impacte, si és que aquest hi és, i les magnituds que emmarca. Totes les variables estan contrarestades en diferents bases de dades, ja sigui l'Institut Nacional d'Estadística (INE) d'Espanya, l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), l'Ajuntament de Barcelona, l'Organització Mundial del Turisme (OMT), o qualsevol altra font que proporcioni informació fiable.

Prèviament i a part de tot això, s'explicarà amb detall l'atemptat del 17A per entendre els precedents i els motius que han guiat el desenvolupament d'aquest projecte. A més, també s'estudiarà l'evolució turística de la ciutat de Barcelona per comprendre la importància, el renom i la posició que ocupa avui dia, juntament amb els processos que l'han portat fins aquí.

## 5.1 Definició turística de Barcelona

---

La ciutat de Barcelona s'ha convertit en un període relativament curt de temps en un referent i en una destinació turística amb un gran reclam arreu del món. Compta amb una població de més d'1.600.000 habitants, juntament amb prop de 3 milions i mig més en l'àrea metropolitana. Fins a prop de 8.600 empreses estrangeres han confiat en la capital catalana per instal·lar-hi les seves seus, amb una gran representació d'Alemanya, de França i dels Estats Units. A més, les seves exportacions van suposar el 2017 un 19,8% dins el 25,6% total de Catalunya respecte a Espanya. Aposta pel comerç de proximitat i de qualitat, per la tecnologia digital i les TIC, per la indústria 4.0, per l'economia social i solidària. L'any 2017 va posicionar-se com la 1a ciutat del món en nombre de congressos internacionals i participants amb 195 congressos i 148.624 delegats; la 5a ciutat europea en producció científica, i la 4a ciutat del món amb més atractiu per treballar. Tot això ha estat fruit d'un treball continuat per marcar a Barcelona sobre el mapa mundial, fins a posicionar-la internacionalment com una ciutat que afegeix valor (Ajuntament de Barcelona, 2018). Però no sempre ha estat així. De fet, els Jocs Olímpics del 1992 van ser el punt definitiu que va canviar el rumb de Barcelona i que l'han portat a quelcom que és avui. Per això, els dos punts a continuació expliquen breument el procés que va portar a la ciutat industrial de Barcelona a convertir-se en una ciutat de referència mundial com la que coneixem avui dia, posant un gran èmfasi a les Olimpíades del 92 i els canvis que aquests van suposar per Catalunya.

### 5.1.1 Evolució urbanística i econòmica dels nuclis urbans

La Primera Revolució Industrial al segle XIX ve marcada pels avenços tecnològics, influenciats sobretot per la màquina de vapor, la qual comporta també l'aparició del ferrocarril, del telègraf i de millores significants en el sector del tèxtil i de l'agricultura. Tota aquesta producció es trasllada a les ciutats, convertint-les en centres industrials i en nuclis amb una alta demanda de mà d'obra. Per aquesta mateixa raó, es produeix un èxode rural cap a les ciutats, que dóna peu a un nou estatus social – la classe obrera.

La Segona Revolució Industrial arriba al segle XX, marcada de nou pels avenços tecnològics i diferents formes de treball com el fordisme o el taylorisme. A poc a poc, es va perfeccionant el funcionament de les màquines i es passa del carbó al petroli i a l'electricitat. Aquest fenomen va impactar fortament al sector químic, siderúrgic i industrial, ja que va suposar l'arribada del motor d'explosió, el plàstic, l'alumini i l'automòbil, juntament amb el telèfon, la ràdio i la televisió. Les indústries segueixen creixent dins els límits de les ciutats, igual que la necessitat

de més mà d'obra. No és fins a la segona meitat del segle XX que arriba l'estat del benestar, que canvia radicalment la vida dels treballadors amb una reducció d'hores laborals, vacances pagades, sanitat, educació, dret a atur i baixes laborals. Les ciutats segueixen sent focus totalment industrialitzats on el turisme hi és inexistent, però, d'altra banda, existeix el turisme fordista basat en el sol i platja. A partir dels anys 70, la vida a Europa i als Estats Units és cada vegada més cara, cosa que complica el manteniment de la indústria i les fàbriques. La solució des del punt de vista de les empreses d'abaixar els salaris o d'augmentar les hores per exemple, és poc viable, per això s'opta per traslladar les empreses a països més subdesenvolupats com Mèxic, Brasil, Pakistan o l'Índia. Aquests moviments impliquen una disminució considerable en el nombre de treballadors en indústria i producció, però, d'altra banda, augmenten considerablement els treballadors en disseny, desenvolupament, tecnologia, innovació, i en el sector terciari en general. Quelcom implica una economia i una producció global coneguda com a globalització, un fenomen que ja s'ha introduït i explicat en l'inici d'aquest projecte.

A finals del segle XX i amb l'arribada de la globalització, comença la deslocalització industrial. Tots els espais industrials de les ciutats queden obsolets, per això es reformen i es converteixen en espais destinats al consum. Quelcom passa en ciutats com Bilbao, New Castle (Regne Unit), i Barcelona per exemple, entre moltes d'altres.

### **5.1.2 Evolució urbanística de la ciutat de Barcelona**

A principis dels anys 80, Barcelona era una ciutat industrial i comercial amb una mentalitat totalment productora. A poc a poc això canvia i, tal com s'ha explicat anteriorment, arriba la desindustrialització juntament amb l'augment de la terciarització. Hi ha un projecte creat respecte al desenvolupament de la ciutat, però no s'arriba a portar a terme fins a l'arribada de la democràcia i el restabliment de l'autonomia catalana després del període de dictadura franquista, i l'oportunitat d'acollir els Jocs Olímpics del 1992. Es considera que els Jocs van ser el detonant clau pel desenvolupament urbanístic i econòmic de Barcelona, i és que es va haver d'adaptar i preparar la ciutat per acollir al gran esdeveniment esportiu a través d'una gran transformació urbanística que va englobar la transformació i la recuperació completa de les platges per a l'ús públic, a més de la dotació de molts espais verds, la construcció de la nova Vila Olímpica amb edificis emblemàtics i amples avingudes obertes al front marítim de la ciutat amb molts espais destinats a l'oci per tal d'acollir a prop de 15.000 persones; la creació de tres àrees olímpiques més (Montjuïc, Vall d'Hebron, zona de la Diagonal) a part de Vila Olímpica i quinze espais més localitzats en municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona; la construcció

del centre comercial Maremàgnum i el Port Nàutic al Port Vell, o el reforçament de les infraestructures (telecomunicacions, aeroport, carreteres) per millorar i garantir l'accessibilitat a la ciutat. En definitiva, la remodelació de barris sencers i la construcció de nous espais, nous edificis i noves infraestructures que van obrir les portes de Barcelona al món. Totes aquestes transformacions van ajudar a modelar i a projectar la nova imatge de la ciutat a escala internacional, ara ja com a turística, cultural i esportiva (Jiménez, Prats, 2006).

L'impacte econòmic, tant directe com indirecte dels Jocs, va ser d'aproximadament 34,6 milions d'euros. El sector que posteriorment en va sortir fortament i positivament influenciat va ser el turístic, amb un creixement econòmic directe realment significatiu. L'oferta hotelera va passar de 18.569 places a 25.000 en tan sols dos anys (del 1990 al 1992). L'augment de les pernoctacions de l'última dècada del segle XX reflecteix també l'impacte. Els Jocs van conduir a la modernització de la ciutat, a l'augment del sector terciari, a l'atracció de noves inversions estrangeres i a l'obertura de la ciutat a una economia global (Gran Enciclopèdia Catalana, 2019).

Totes aquestes transformacions es van fer per acollir les Olimpíades i els nou milions de turistes anuals a la ciutat, però les obres no es van aturar en finalitzar els Jocs sinó tot el contrari. Les remodelacions i els nous projectes a Barcelona van seguir endavant, entre els quals es troba el Fòrum, que es converteix en un espai de consum i d'acolliment d'esdeveniments, festivals, museus i exposicions; l'ampliació del Port i de l'aeroport amb la Terminal 1, la iniciativa del projecte 22@ per remodelar el barri industrial de Poblenou amb l'objectiu de convertir-lo en una àrea estratègica de coneixement, innovació, tecnologia i creativitat (Gran Enciclopèdia Catalana, 2008), o la construcció de l'Hotel Vela.

La ubicació de Barcelona sobre el mapa a escala internacional va ser aviat una realitat, cosa que es va veure en l'augment de les pernoctacions, en el major trànsit de creuers, en l'increment del nombre de turistes estrangers, i en el trencament de l'estacionalitat (Jiménez, Prats, 2006). Totes aquestes variables van augmentar en un període de temps relativament curt en moments posteriors als Jocs, tal com explica Luis Alfonso Garay Tamajón (2007) en la seva tesi sobre el cicle d'evolució d'un destí turístic, en aquest cas, centrat en Catalunya.

El consorci Turisme de Barcelona va jugar un paper clau a l'hora de comercialitzar i promocionar Barcelona a la resta del món a través de paquets turístics, productes com la Barcelona Card, o rutes com la Ruta del Modernisme. A poc a poc, touoperadors van incloure la capital catalana en els seus catàlegs com a una de les destinacions principals a visitar.

Catalunya es venia com a una destinació total, però hi havia uns recursos que sobresortien i ressaltaven més respecte als altres. Entre ells, la costa, el parc d'atracció de Port Aventura i, tal com s'ha dit fins ara, Barcelona (Jiménez, Prats, 2006).

La ciutat no ha parat de créixer i a poc a poc s'ha fet lloc entre les capitals més potents d'Europa i del món en general. Així ho mostren diversos rànquings com el Global Power City Index (GPCI) del 2019, que avalua sis variables diferents amb l'objectiu de classificar les ciutats a escala internacional segons la seva capacitat per atraure gent, empreses i capital. Barcelona es troba en 36a posició pel que fa a l'economia, en 33a en R+D, 14a en interacció cultural, 6a en habitabilitat, 21a en medi ambient i 19a en accessibilitat. Un altre informe d'àmbit internacional, el Global Destination Cities Index (2019), proporciona altres dades respecte a Barcelona i la situa en posició número 17 respecte al nombre total de visitants internacionals i en 18è lloc pel que fa a la despesa total en dòlars. Altres fonts d'estadística d'àmbit europeu com Statista (2018) o European Cities Marketing (ECM) (2018) situen a Barcelona en 7a posició pel que fa al nombre anual de pernoctacions.

Barcelona és, avui dia, la capital catalana per excel·lència, la capital de la comarca del Barcelonès i de la província de Barcelona, a més de ser la segona ciutat més poblada i amb més pes econòmic de l'estat espanyol. És una ciutat única, cosmopolita, intercultural, amb infinites platges, art, arquitectura, gastronomia, cultura, comerç, tradicions, tecnològica. En definitiva, una ciutat amb identitat pròpia (Descobreix Barcelona, s.d.).

## 5.2 El terrorisme a Catalunya

---

Catalunya i Espanya en general, han estat víctimes del terrorisme en nombroses ocasions. El major atemptat terrorista de la història de l'estat espanyol i el segon major atac a Europa darrera l'atemptat de Lockerbie es va produir l'11 de març de 2004 a Madrid, en explotar 10 bombes en quatre trens de rodalies. Els quatre atacs van succeir simultàniament, i amb només quatre minuts el nombre de víctimes va ascendir a 193 morts i prop de 2.000 ferits. Els culpables van ser fidels d'Al Qaeda, una organització paramilitar gihadista que més tard va proclamar l'autoritat de l'atac. En aquest cas, es parla sobre terrorisme islàmic amb motivacions religioses, però el terrorisme nacional a Espanya també ha existit, i els grups de Terra Lliure, GRAPO (Grups de Resistència Antifeixista Primer d'Octubre) i ETA (*Euskadi Ta Askatasuna*), en són alguns exemples. La majoria dels atacs perpetrats per aquest últim grup van ser en territori espanyol, però en diverses ocasions també van atemptar contra Catalunya: l'any 1987 a l'Hipercor de Barcelona, i el 1991 contra la caserna de la Guàrdia Civil de Vic. Fundat el 1959, finalment va anunciar la dissolució definitiva de la banda el 2018, després de 830 víctimes mortals. Catalunya, i en concret Barcelona, va tornar a ser colpida pel terrorisme el 17 d'agost de 2017 (17A), aquesta vegada en mans d'Estat Islàmic. Aquest atemptat és el que s'explica a continuació de manera descriptiva i breu, amb l'objectiu de posar en context el contratemps que va viure Barcelona i partir d'aquest punt per avaluar i analitzar les repercussions, si és que n'hi va haver, en els mesos i anys posteriors.

### 5.2.1 Atemptat a la ciutat de Barcelona

El 17 d'agost de l'any 2017, Barcelona va ser víctima d'un atemptat terrorista que va posar fi a la vida de 15 persones, i que en va ferir a un centenar més. Els autors van ser 10 individus, nou d'ells d'origen marroquí i un desè espanyol que formaven una cèl·lula gihadista constituïda a Ripoll. Tenien una base d'operacions a una casa d'Alcanar amb material explosiu preparat per atemptar contra diferents punts de Barcelona, però es van veure forçats a canviar els plans quan al 16 d'agost, poques hores abans de l'atac, una explosió a causa de la incorrecta manipulació del material destruï la casa i els deixés sense l'arsenal. Dos dels terroristes van morir a l'acte i un tercer va ser traslladat a l'hospital, on va ser interrogat sense èxit. A primera hora de la tarda del següent dia, a les 16.30 h, un dels terroristes que conduïa una furgoneta es va introduir al passeig de Les Rambles i va conduir centenars de metres en ziga-zaga amb l'objectiu d'atropellar el major nombre de persones possibles, tant locals com turistes. Tretze van morir a l'acte, i més d'un centenar van resultar ferits. El terrorista es va escapar i es va fogar amb un cotxe robat després d'apunyalar fins a matar al conductor. Quatre dies després,



la policia, amb l'ajuda i col·laboració dels habitants de Subirats (Alt Penedès), van localitzar-lo i van disparar-lo després de visualitzar un cinturó amb explosius que portava, que va resultar ser fals.

A la matinada del 18 d'agost i només nou hores després de l'atemptat a Barcelona, es va produir un segon atac a Cambrils, un municipi costaner a la comarca del Baix Camp. Van seguir una estratègia semblant: van conduir un cotxe pel passeig de la localitat fins a envestir-lo contra un control dels Mossos. Van sortir del cotxe equipats amb armes blanques i cinturons explosius, fet que va portar a un agent de policia a disparar-los fins a matar-los. A Cambrils hi va haver una víctima mortal que, sumada a les del dia anterior, van representar un total de 16 morts (sense comptar les baixes dels terroristes), sense oblidar el més d'un centenar de ferits.

Els plans inicials de la cèl·lula eren de magnituds encara més grans, ja que planejaven atemptar contra diferents punts de la ciutat amb l'ús d'explosius realment potents. Però no és la primera vegada que el terrorisme posa el focus d'atenció a la ciutat de Barcelona. Així ho expliquen Fernando Reinares i Carola García-Calvo (2018) en recordar cèl·lules gihadistes d'anys anteriors que es van desmantellar i desarticular a Catalunya abans que portessin a terme les operacions terroristes de grans dimensions que estaven planejant.

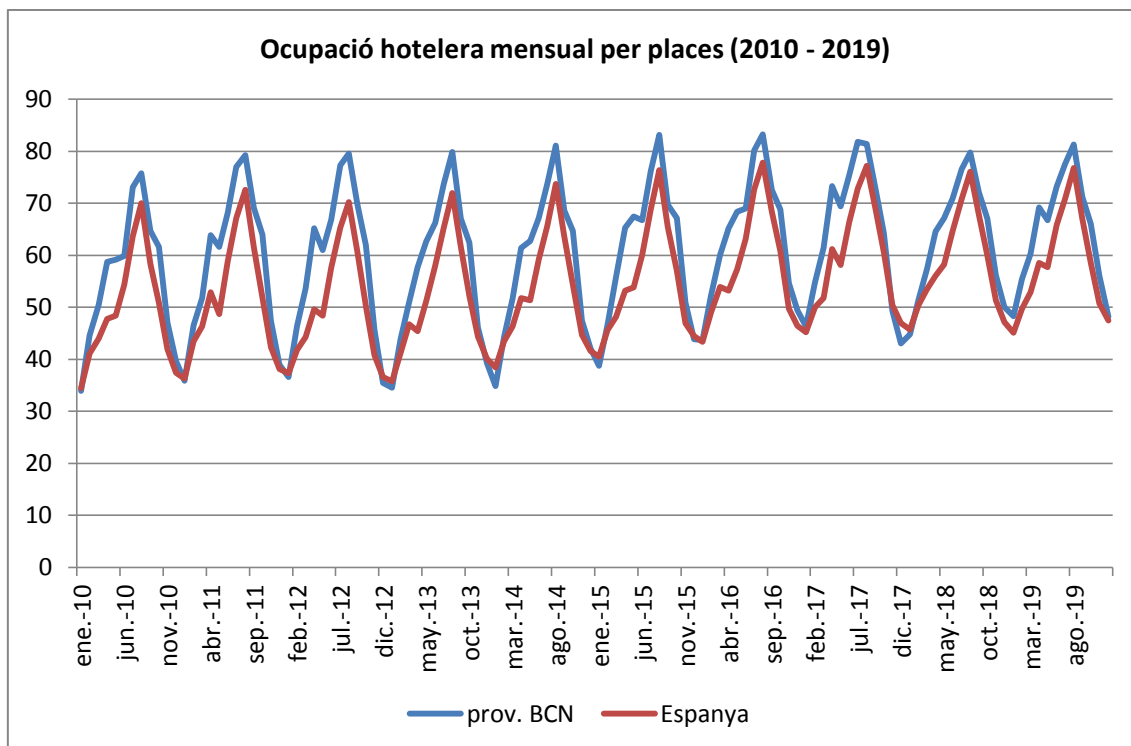
## 5.3 Anàlisi turístic de la destinació

---

L'objectiu d'aquest treball és analitzar i avaluar l'impacte del terrorisme sobre les destinacions turístiques i, més concretament, estudiar si el terrorisme pot fer trontollar una destinació turística ja consolidada com és el cas de la ciutat de Barcelona. Tal com s'ha explicat en el punt anterior, el 17 d'agost de fa tres anys, Barcelona va ser sacsejada amb un atemptat terrorista contra una de les artèries principals de la localitat – Les Rambles. Per això en aquest apartat s'han seleccionat diferents indicadors numèrics com les pernoctacions, les arribades de passatgers a l'aeroport de Barcelona – El Prat i al Port, l'estada mitjana dels turistes, o l'evolució de l'Impost sobre les Estadades en Establiments Turístics (IEET), entre d'altres, amb l'objectiu d'analitzar si hi ha una tendència negativa o no en moments posteriors al 17A. Per tal d'avaluar si l'impacte ha estat només a Barcelona o si ha succeït a tot Espanya, es compararan les dades mensuals en un període de deu anys d'ambdues destinacions. Hi ha alguns indicadors que no responen únicament a la ciutat de Barcelona, sinó que representen al conjunt de la província o de la marca turística de Barcelona. En tot cas, Barcelona representa la part més significant dins d'aquestes subdivisions, per això aquestes dades també són útils i confiabels.

### 5.3.1 Indicador 1. Ocupació hotelera per places a la província de Barcelona i a Espanya

El grau d'ocupació hotelera per places permet conèixer el percentatge d'allotjament ocupat durant un període de temps determinat. És un indicador que relaciona el total de pernoctacions en una destinació respecte al total de places disponibles. A continuació s'adjunta un gràfic (Gràfic 1) que mostra les dades respectives de la província de Barcelona envers la resta d'Espanya, amb l'objectiu de contrarestar les dues destinacions.



Gràfic 1: Ocupació hotelera mensual per places a la província de Barcelona i Espanya (2010 - 2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

Ambdues destinacions segueixen una tendència similar, amb ocupacions molt altes als mesos de juliol i sobretot agost, i més baixes durant gener i desembre. En tots dos casos, la tendència és a l'alça, aconseguint valors més alts any rere any, però la cosa canvia en arribar al 2017, quan l'ocupació disminueix trencant el patró seguit fins al moment. Per tal de veure aquest decreixement, és important centrar-se en el punt més àlgic anual: el mes d'agost. L'ocupació hotelera més alta assolida l'agost del 2016 és d'un 83,27% a la província de Barcelona i d'un 77,77% a Espanya. El 2017, però, quelcom canvia en tots dos casos i l'ocupació baixa un 2,28% a Barcelona i un 0,76% a Espanya, trencant el patró de creixement dels anys anteriors. El mateix passa l'any 2018 que en procedeix: l'ocupació hotelera a Barcelona baixa un 2,10% respecte a l'any anterior, i un 1,41% a Espanya. A partir de l'any 2019 es comença a mostrar una breu recuperació ambdues destinacions: l'ocupació a Barcelona augmenta un 1,99% i a Espanya un 0,87%. Per tal de comprendre les magnituds d'aquests creixements i decreixements, la taula a continuació (Taula 1) mostra els percentatges de creixement anual d'un any respecte a l'any anterior. És necessari puntualitzar que fa referència a la mitjana de l'ocupació hotelera anual, fet que explica que el 2017 mostri un creixement positiu i no negatiu com l'explicat fins ara.

Creixement interanual de l'ocupació hotelera (2010 – 2019)					
Període	Prov. BCN	Espanya	Període	Prov. BCN	Espanya
2011	+5,22%	+4,73%	2016	+4,86%	+5,35%
2012	-0,58%	-2,77%	2017	+0,81%	+2,01%
2013	-2,17%	+1,81%	2018	-2,00%	-1,05%
2014	+2,29%	+3,30%	2019	+2,04%	-0,13%
2015	+4,57%	+4,13%			

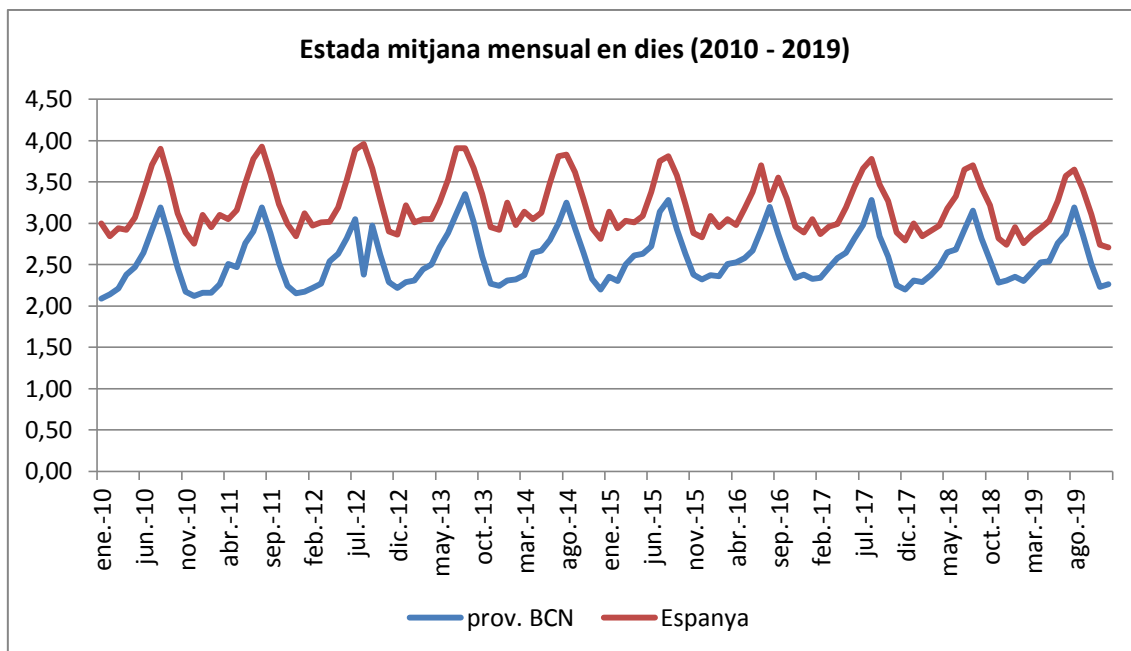
Taula 1: Percentatges de creixement interanual de l'ocupació hotelera en la província de Barcelona i Espanya. Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

L'ocupació hotelera mostra el nombre de persones transitant dins de totes dues destinacions, fet que ajuda a exposar les fluctuacions vinculades al turisme. Així doncs, l'agost – el mes amb ocupacions hoteleres més altes – del 2017 es veu perjudicat i disminueix respecte a l'any anterior, tot i fer-ho sense conduir a l'ocupació hotelera mitjana anual a valors negatius. De totes maneres, els percentatges de creixement són considerablement més baixos envers els anys anteriors. A més, el comportament de Barcelona mostra sempre una variació similar o millor respecte a la de l'estat, però quelcom canvia el 2017 passant a ser clarament pitjor. La mitjana anual se segueix veient compromesa l'any 2018 en assolir creixements negatius, més pronunciats a Barcelona que a Espanya. Finalment, el 2019 mostra una recuperació més ràpida, sobretot en el cas de Barcelona, tot i mantenir-se en valors negatius a l'estat espanyol.

### 5.3.2 Indicador 2. Estada mitjana en allotjaments hotelers a la província de Barcelona i a Espanya

Aquest indicador permet conèixer la mitjana de l'estada en dies que es queden els turistes en la destinació visitada. En aquest cas, la base de dades de l'INE proporciona les dades segons la comunitat autònoma i la província, però això s'analitzaran les dades de la província de Barcelona per una banda, i les dades de la resta de l'estat espanyol amb la província de Barcelona exclosa per una altra.

El gràfic que mostra les consegüents dades (Gràfic 2) està adjunt a continuació. En ell s'hi poden veure les diferències clarament marcades entre les estades mitjanes en ambdues destinacions. Cal tenir en compte, però, que les dades d'Espanya engloben als destins turístics de les Illes Balears i de la Illes Canàries, on les estades són sempre superiors als sis dies, fet que fa augmenta considerablement la mitjana del global. En mirar les dades exclusivament de Madrid per exemple, la qüestió canvia i les diferències amb Barcelona són menys empàtiques.



Gràfic 2: Evolució de l'estada mitjana en dies a la província de Barcelona (2010 - 2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

El gràfic anterior (Gràfic 2) mostra com l'estada mitjana dels turistes a la província de Barcelona no ha variat gaire al llarg de la dècada estudiada, ja que segueix les mateixes fluctuacions any rere any amb modificacions molt lleus. El patró seguit en tots els casos és el següent: el mes amb l'estada més baixa és sempre el gener o el desembre, amb l'excepció dels últims dos anys (2018 i 2019) que ha sigut el novembre. D'altra banda i sense excepció, el mes amb l'estada més llarga – sempre superior als tres dies – és l'agost. L'any 2013 resalta envers els altres per ser l'únic any del període estudiat que engloba tres mesos consecutius (juny, juliol, agost) amb estades superiors als tres dies.

Pel que fa a Espanya, la mitjana de l'estada mitjana anual en dies és més elevada, amb el valor més baix de 2,71 el desembre de 2019, i el més alt de 3,96 l'agost de 2012. Tal com s'ha esmentat anteriorment, les Illes Balears i les Illes Canàries contribueixen en part en aquest augment. D'altra banda i fixant-nos exclusivament en la ciutat de Madrid, que seria la principal competència de Barcelona dins les fronteres de l'estat, la mitjana ronda sempre entre els 1,82 dies (desembre, 2010) i els 2,11 dies (agost, 2019). En aquest cas, les fluctuacions intermensuals no són tan marcades, és a dir, la diferència entre la temporada alta i la temporada baixa es desdibuixa.

Per entendre millor els canvis interanuals, a continuació hi ha adjuntada una taula (Taula 2) amb la mitjana anual de l'estada mitjana en dies en totes dues destinacions, complementada amb la Taula 3 referent al creixement interanual d'aquesta estada.

Mitjana anual de l'estada mitjana en dies (2010 – 2019)					
Període	Prov. BCN	Espanya	Període	Prov. BCN	Espanya
2010	2,47	3,17	2015	2,65	3,22
2011	2,52	3,27	2016	2,61	3,19
2012	2,52	3,28	2017	2,61	3,20
2013	2,64	3,32	2018	2,57	3,15
2014	2,62	3,28	2019	2,57	3,08

Taula 2: Mitjana anual de l'estada mitjana en dies a la província de Barcelona i a Espanya (2010 - 2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

Percentatge de creixement interanual sobre la mitjana d'estada mitja anual (2010 – 2019)					
Període	Prov. BCN	Espanya	Període	Prov. BCN	Espanya
2011	+2,02%	+3,15%	2016	-1,53%	-0,94%
2012	0%	+0,31%	2017	0%	+0,03%
2013	+4,76%	+1,22%	2018	-1,56%	-1,58%
2014	-0,76%	-1,22%	2019	0%	-2,27%
2015	+1,15%	-1,86%			

Taula 3: Percentatge de creixement interanual respecte la mitjana de l'estada mitja a la província de Barcelona i d'Espanya (2010 - 2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

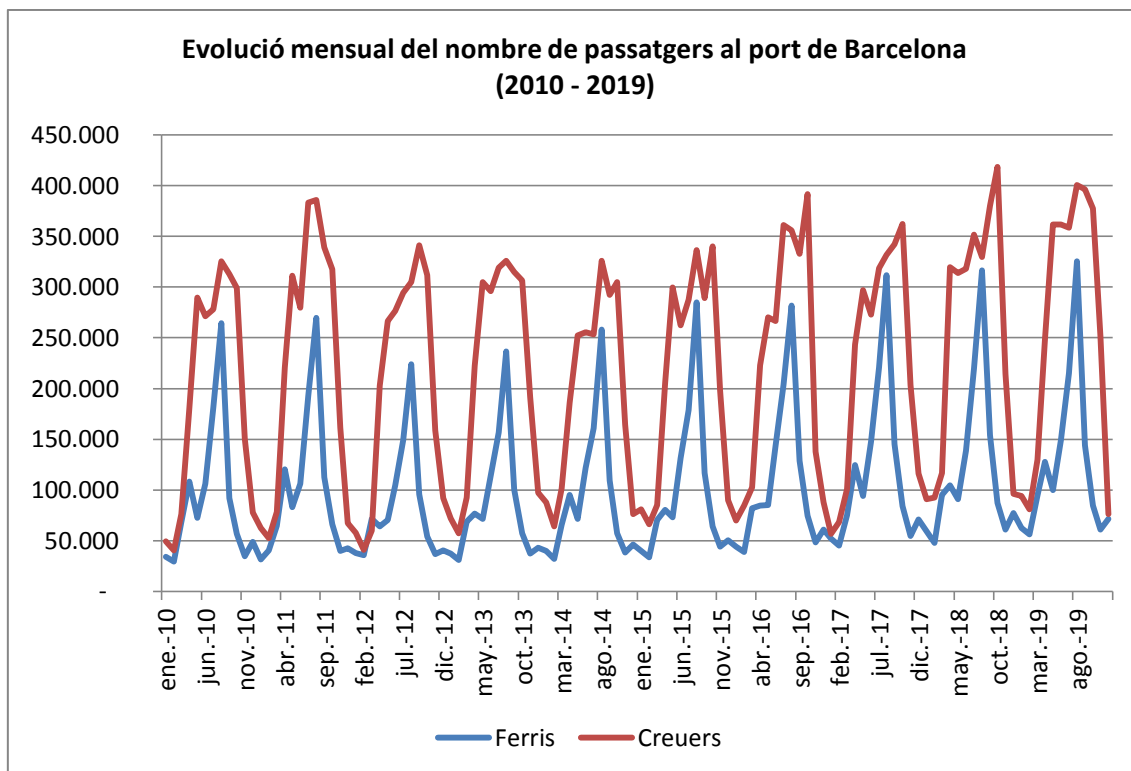
Ambdues destinacions segueixen una tendència similar: l'estada mitjana augmenta progressivament fins al 2013, arribant a 2,64 dies a la província de Barcelona i a 3,32 a Espanya. Durant el 2014 hi ha una lleu davallada i la mitjana disminueix un 0,76% en el cas de Barcelona i un 1,22% a Espanya. La província de Barcelona mostra una petita recuperació l'any següent en augmentar la mitjana d'estada un 1,15%; però de seguida torna a mostrar signes de disminució en assolir una mitjana de 2,61 dies el 2016 i 2017, i encara més baixa el 2018 i 2019 de 2,57 dies. És a dir, entre el punt més alt l'any 2015 i el més baix que en prossegueix el 2019 hi ha una davallada d'un 3,11%. Espanya no varia molt respecte a Barcelona, ja que la mitjana del 2013 baixa progressivament i mostra una única pujada d'una centèsima l'any 2017. A partir de llavors la mitjana segueix disminuint fins a arribar a 3,08 dies. Durant el mateix període de cinc anys esmentat abans, Espanya mostra una davallada més significativa, d'un 4,55% entre el 2015 i el 2019.

Així doncs, totes dues destinacions mostren una tendència a la baixa respecte a l'estada mitjana, fet que es veu reflectit tant en les taules 2 i 3 com en el gràfic 2. Tot i ser una tendència que assoleix valors negatius en períodes anteriors al 2017, en el cas de Barcelona el decreixement més gran arriba l'any 2018 a més de no mostrar signes de creixement els anys 2017 i 2019. El cas d'Espanya és diferent i no segueix aquest mateix patró: els valors negatius respecte al creixement interanual s'arrossegueuen des del 2014 i assoleix valors rècord el 2019 amb una baixada d'un 2,27%, el percentatge més elevat dins el període estudiat.

### **5.3.3 Indicador 3. Evolució de passatgers al port de Barcelona**

La ciutat de Barcelona porta anys creixent i consolidant-se com a destinació turística, acollint a milions de turistes cada any. Aquests arriben a Catalunya per diferents vies, però una de molt important i amb un gran paper dins el turisme és el port, on destaquen sobretot els creuers. Durant els darrers anys, Barcelona ha apostat per invertir en l'ampliació del port i crear nous espais i infraestructures pels creuers, convertint així a la ciutat en una de les més importants del Mediterrani i posicionant-se a escala mundial dins del sector creuerista. És per aquest mateix motiu que a continuació s'utilitza el nombre mensual de passatgers que han passat pel port de Barcelona en l'última dècada, amb l'objectiu d'analitzar la presència, o no, de canvis en moments posteriors al 17A.

A continuació s'adjunta el gràfic que mostra l'evolució mensual del nombre de passatgers al port de Barcelona, dividint-los en aquells que hi arriben en creuer i aquells que ho fan en ferri. Les dades les proporciona el Departament d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona, amb el Port de Barcelona com a font corresponent.



**Gràfic 3: Evolució mensual del nombre de passatgers de creuers i ferris al port de Barcelona (2010 - 2019).**  
 Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

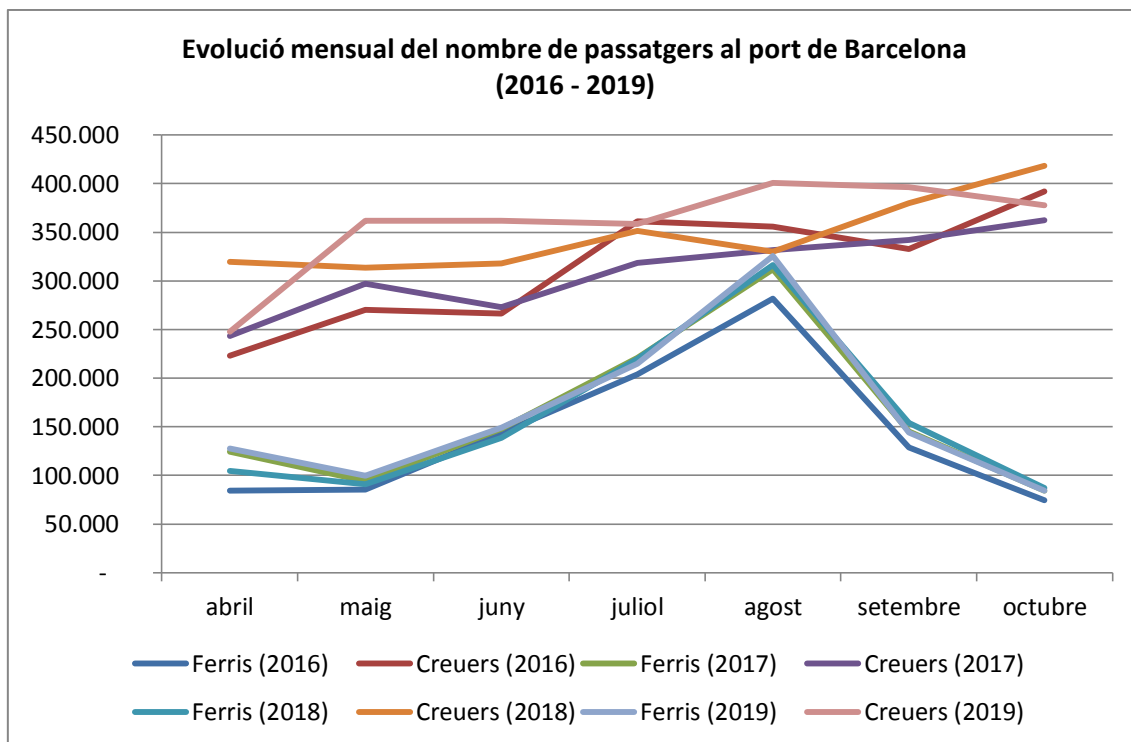
El Gràfic 3 mostra com el volum de creueristes és major al nombre de passatgers que arriben a Barcelona en ferris procedents de les Illes Balears, d'Itàlia o del nord d'Àfrica.

Tots dos casos mostren una estacionalitat molt marcada, però ho és encara més en el cas dels ferris, on els mesos amb més volum de passatgers són juny, juliol, agost i setembre. En el cas dels creuers, la temporada alta és encara més llarga, anant d'abril a octubre i assolint xifres superiors als 200.000 passatgers. El gràfic mostra una important caiguda en el nombre de creueristes el 2017 respecte a l'any anterior, amb un 6,75 % menys a l'agost i un 7,53 % a l'octubre. De totes maneres, l'any 2018 i l'any 2019 mostren ja una clara recuperació, on en destaca el valor rècord de 418.492 passatgers l'octubre del 2018.

En el cas dels ferris, no es mostra cap signe de caiguda sinó tot el contrari, s'assumeixen xifres majors als anys anteriors amb una continuada superació durant els anys posteriors.

De totes maneres i tal com s'ha explicat anteriorment, les conseqüències dels atemptats en destinacions ja consolidades com és el cas de Barcelona, són a curt termini. És per això que a continuació s'analitzen exclusivament les dades dels mesos d'abril, maig, juny, juliol, agost, setembre i octubre del 2016 fins al 2019 d'ambdues tipologies de passatgers (Gràfic 4).





Gràfic 4: Evolució mensual del nombre de passatgers al port de Barcelona (2016 - 2019).

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

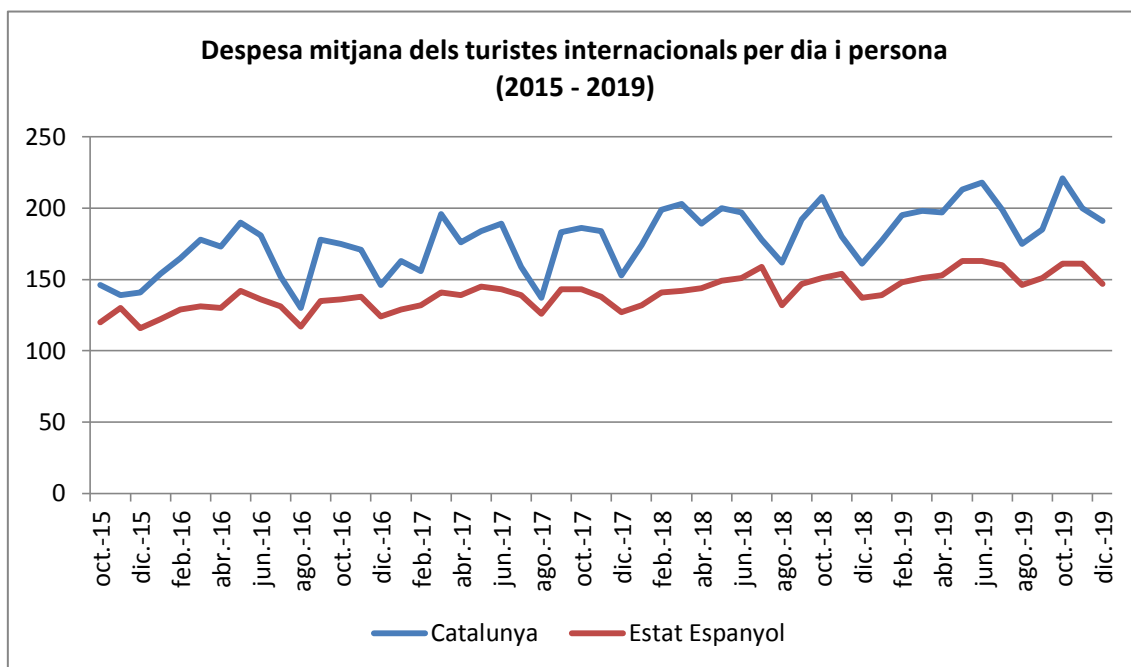
El Gràfic 4 confirma quelcom explicat anteriorment: el volum de passatgers creueristes cau considerablement el 2017, tot i començar a mostrar signes d'una davallada al juny i no a l'agost com a conseqüència de l'atemptat. L'agost del 2018 arriba també a xifres molt baixes: 329.924 passatgers, un 7,85% menys respecte al 2016.

En el cas dels ferris no passa quelcom sinó tot el contrari: l'any amb un volum de passatgers més baix dins el període estudiat és el 2016. A partir de llavors les xifres augmenten i se superen, creixent fins a un 42,34% el mes d'agost del 2019 respecte al mateix mes del 2016 – el mes més accentuat de l'any en tots els casos.

#### 5.3.4 Indicador 4. Despesa mitjana per dia i persona

Un altre indicador útil per analitzar la situació turística és la despesa mitjana per dia i persona en euros dels turistes internacionals que arriben a la península. En aquest cas, les dades només estan disponibles segons comunitat autònoma de destí principal, incloent-hi Catalunya, Andalusia, les Illes Balears, les Illes Canàries, la Comunitat Valenciana, la Comunitat de Madrid i Altres Comunitats Autònomes. Tenint en compte això, s'analitzarà a Catalunya per una banda, i el conjunt de les altres comunitats per una altra com a majors representants de la resta d'Espanya. No constitueixen a tot el conjunt de l'estat espanyol, però tenint en compte que són els principals destins dels turistes internacionals, representen a la part més significativament

i rellevant. És important puntualitzar que les dades només estan disponibles des de l'octubre del 2015 fins al dia d'avui, però no suposa cap inconvenient, ja que tal com s'ha esmentat anteriorment, els impactes en destinacions consolidades com és el cas de Barcelona són, en un principi, a curt termini. Per això aquest interval de temps també és més que correcte per analitzar la variable en qüestió.



**Gràfic 5: Despesa mitjana dels turistes internacionals per dia i persona (2015 - 2019).**  
**Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).**

Tal com mostra el gràfic, la despesa mitjana dels turistes internacionals per dia i persona a Catalunya es manté sempre per sobre de la mitjana de la resta de l'estat espanyol. També cal dir que a Catalunya la despesa mitjana projecta unes fluctuacions molt més assenyalades, amb grans pujades i baixades. D'altra banda, les diferències inter-mensuals a Espanya són molt més sotils amb oscil·lacions més dèbils.

Ambdós gràfics mostren una davallada al mes d'agost en comparació al mes anterior, tot i ser molt més exagerada en el cas de la comunitat autònoma de Catalunya. Aquesta baixada es deu, segurament, a la gran oferta de productes i serveis en temporada alta i a la baixada de preus per atraure a la major demanda possible. Instantàniament i una vegada passat el mes d'agost, la despesa mitjana torna a pujar i torna a caure durant el desembre. La tendència d'ambdues destinacions és a l'alça, assolint valors cada vegada més alts durant l'agost i xifres cada vegada menys baixes al desembre. Quelcom també es compleix l'agost del 2017, tot i augmentar poc en comparació al 2016, en concret un 5,11 %. La taula adjunta a continuació (Taula 4) mostra la caiguda percentual entre el juny i l'agost del mateix any, la recuperació

entre agost i setembre, i la caiguda de nou entre novembre i desembre per escenificar quina d'aquestes davallades és més significativa en el transcurs dels darrers cinc anys, juntament amb l'objectiu de contextualitzar la caiguda de l'agost de 2017 respecte als altres anys.

Percentatges de creixement inter-mensual (2016 – 2019)			
Període	Catalunya	Espanya	
2016	Juny – Agost	-28,18%	-13,97%
	Agost – Setembre	+36,92%	+15,38%
	Novembre - Desembre	-14,62%	-10,14%
2017	Juny – Agost	-27,51%	-11,89%
	Agost – Setembre	+33,58%	+13,49%
	Novembre – Desembre	-16,85%	-7,97%
2018	Juny – Agost	-17,77%	-12,58%
	Agost – Setembre	+18,52%	+11,36%
	Novembre – Desembre	-10,56%	-11,04%
2019	Juny – Agost	-19,72%	-10,43%
	Agost – Setembre	+5,71%	+3,42%
	Novembre – Desembre	-4,50%	-8,70%

Taula 4: Percentatges de creixement inter-mensual a Catalunya i a Espanya (2016 - 2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

La taula ajuda a visualitzar les dades que s'han exposat fins ara a través del gràfic. Espanya es manté sempre amb valors més baixos respecte a Catalunya, amb l'excepció de les caigudes en despesa entre el novembre i desembre dels darrers dos anys. L'any 2016 assoleix el pic més alt de creixement entre l'agost i el setembre, que cau progressivament fins a arribar a xifres de creixement molt baixes l'any 2019 tot i mantenir-se sempre positives. La davallada més significativa entre el novembre i desembre en el cas de Catalunya és en l'any 2017, amb un percentatge proper al 17%, al costat d'un 7,97% a la resta de l'estat espanyol. Les oscil·lacions a Catalunya durant l'any 2016 i 2017 són molt marcades, però a partir d'aquí s'estabilitzen i passen a ser menys assenyalades.

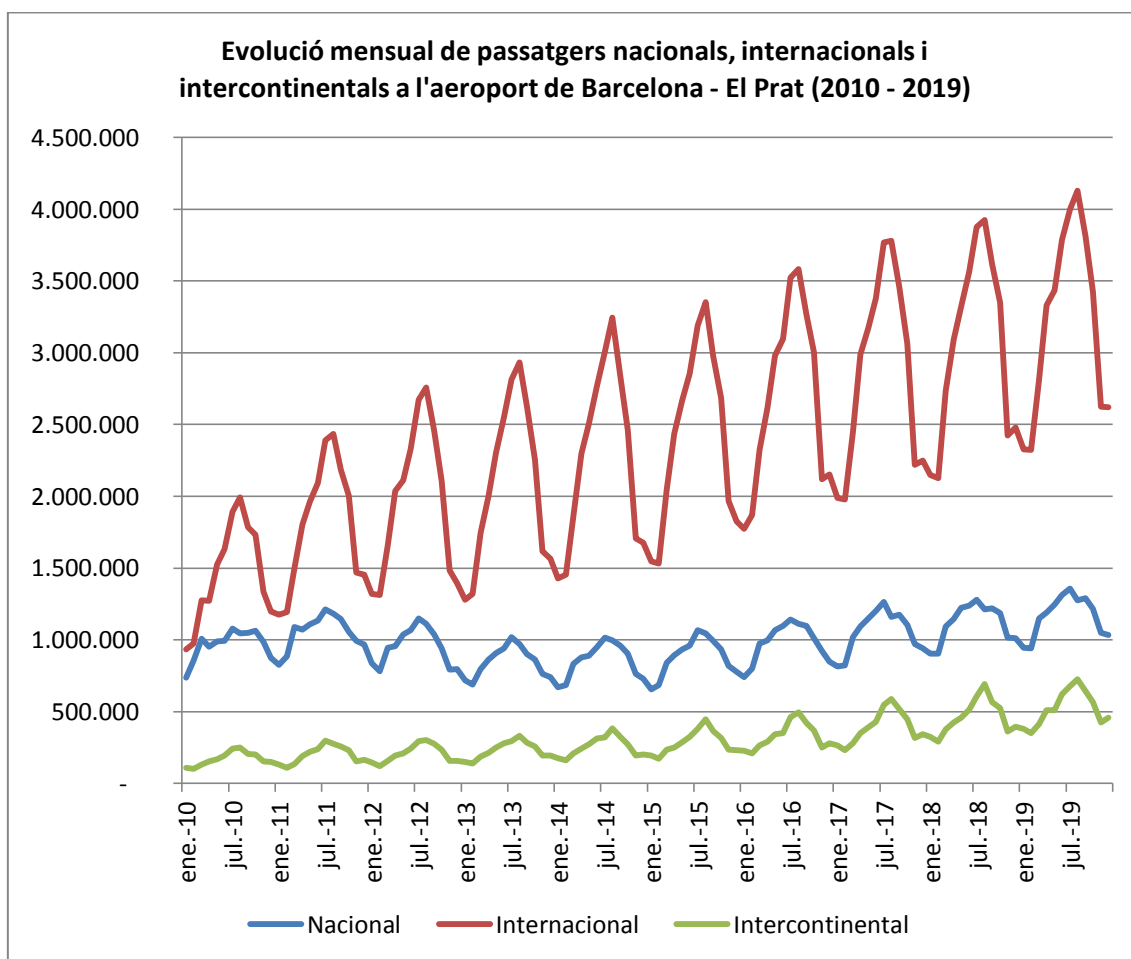
### 5.3.5 Indicador 5. Arribades de passatgers als aeroports

#### NÚMERO DE PASSATGERS A L'AEROPORT DE BARCELONA – EL PRAT

L'aeroport Josep Tarradellas Barcelona – El Prat és el principal aeroport de Catalunya, tot i que es coneix més comunament sota el nom d'aeroport El Prat. A més, és el segon amb major

importància dins l'estat espanyol per darrere de l'aeroport Adolfo Suárez Madrid – Barajas, i el cinquè amb major nombre de passatgers d'Europa d'acord amb les dades proporcionades per Aena referents a l'any 2019 (Aena, 2020). Situat a només 14 quilòmetres de la ciutat i amb unes connexions excel·lents amb el centre, compta amb dues terminals des d'on volen avions a més de 200 destinacions diferents en 62 països arreu del món. De totes maneres, una de les rutes més significants que opera és Barcelona – Madrid, coneguda amb el nom de pont aeri.

El gràfic adjunt a continuació (Gràfic 6), i d'acord amb les dades proporcionades per la secció d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona, mostra l'evolució mensual del nombre de passatgers de l'aeroport des del 2010 fins al 2019, i ho fa dividint-los en tres grups diferents: passatgers nacionals, passatgers internacionals i passatgers intercontinentals.



**Gràfic 6: Evolució mensual de passatgers nacionals, internacionals i intercontinentals a l'aeroport de Barcelona - El Prat (2010 - 2019).**

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

El gràfic 6 ajuda a interpretar l'evolució conjunta dels tres tipus de passatgers. A través d'aquesta, es pot veure com segueixen una tendència similar amb valors de passatgers elevats durant la temporada alta i amb xifres menys significatives en temporada baixa. A més, cada

any el nombre de passatgers augmenta respecte a l'any anterior fent que el pic sigui més elevat i la davallada menys quantitativa. En el cas dels passatgers nacionals, aquest patró es compleix a partir del 2014, ja que abans hi ha una important davallada en el nombre d'arribades. En ressalten dos factors:

- 1) El mes amb més arribades procedents de l'estat espanyol és el mes de juliol, amb l'única excepció del 2011 on és l'agost. D'altra banda, el major nombre de passatgers tant internacionals com intercontinentals és sempre durant l'agost.
- 2) El nombre de passatgers internacionals el gener del 2010 és de 935.252, superior als 737.071 nacionals, però amb una diferència de tan sols 198.181 passatgers (un 26,89% més). En canvi, en revisar deu anys més tard el gener de 2019, la diferència és d'1.382.272 (945.250 passatgers nacionals envers 2.327.522 d'internacionals), un 146,23% més. Tots dos valors augmenten en el període de temps estudiat, però el turisme internacional ho fa exponencialment i creixent un 148,87%, en canvi el nacional creix només un 28,24%.

No s'observa cap davallada significativa en el nombre d'arribades durant els mesos posteriors al 17A. De fet, en tots tres casos el nombre de passatgers durant el mes de juliol – en cas dels nacionals –, i el mes d'agost – en cas dels internacionals i intercontinentals –, augmenta durant els anys 2018 i 2019 assolint valors rècord de 2.355.707 passatgers nacionals, 4.129.714 passatgers internacionals i 723.684 passatgers intercontinentals.

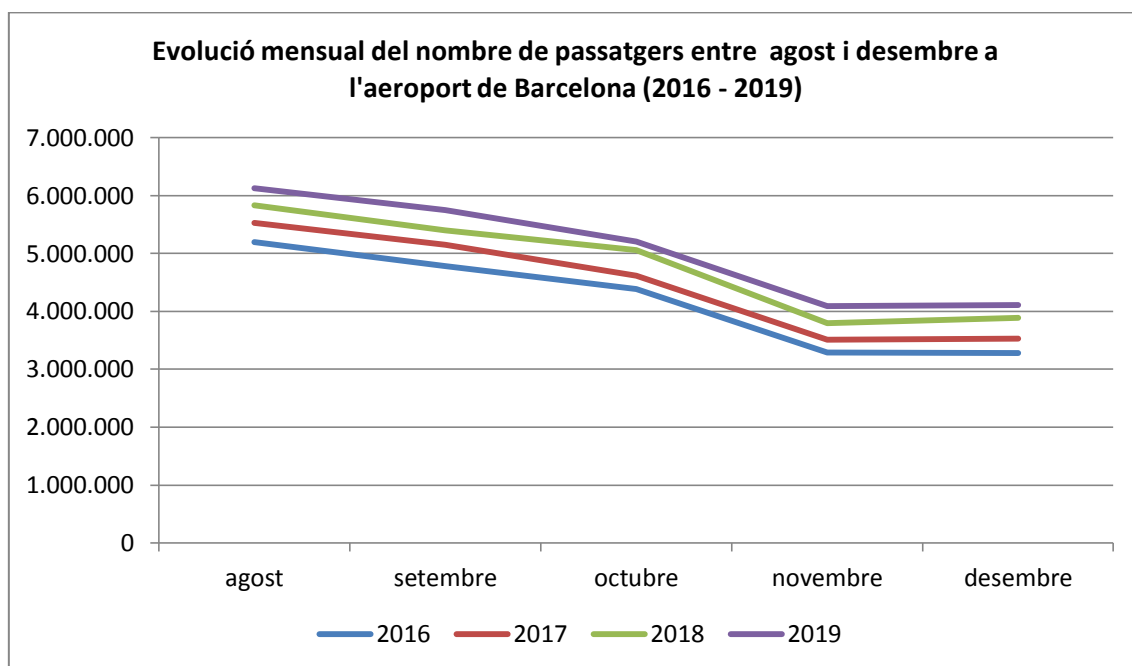
A continuació hi ha una taula (Taula 1) que mostra els percentatges de creixement interanual del nombre total de passatgers. En aquesta s'hi pot observar com els percentatges de creixement assoleixen el seu punt més alt l'any 2016, però com a partir de llavors la tendència canvia. El nombre de passatgers segueix anant a l'alça, però ho fa en menys grau amb excepció del turisme intercontinental que no projecta cap símptoma de decaïment.

<b>Percentatge de creixement interanual del nombre de passatgers nacionals, internacionals i intercontinentals a l'aeroport de Barcelona – El Prat (2010 – 2019)</b>			
<b>Període</b>	<b>Nacional</b>	<b>Internacional</b>	<b>Intercontinental</b>
<b>2011</b>	8,96%	23,48%	16,79%
<b>2012</b>	-9,62%	9,12%	3,45%
<b>2013</b>	-11,17%	5,79%	11,19%
<b>2014</b>	0,99%	8,95%	10,89%
<b>2015</b>	3,17%	6,72%	12,04%

<b>2016</b>	11,39%	11,13%	15,23%
<b>2017</b>	7,67%	6,85%	18,52%
<b>2018</b>	5,70%	6,20%	16,55%
<b>2019</b>	4,24%	5,35%	14,46%
<b>2010 – 2019</b>	20,40%	120,19%	204,07%

**Taula 5: Percentatges de creixement interanual del nombre de passatgers nacionals, internacionals i intercontinentals a l'aeroport de Barcelona – El Prat (2010 - 2019).**  
**Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).**

De totes maneres i tal com s'ha explicat anteriorment en el marc teòric, les conseqüències dels atemptats en destinacions ja consolidades com és el cas de Barcelona, són a curt termini. És per això que a continuació s'analitzen exclusivament les dades dels mesos d'agost, setembre, octubre, novembre i desembre des del 2016 fins al 2019 (Gràfic 7). Com que tots tres segments de passatgers mostren un comportament similar, aquest segon gràfic contempla només el nombre de passatgers total.



**Gràfic 7: Evolució mensual del nombre de passatgers entre agost i desembre a l'aeroport de Barcelona - El Prat (2016 - 2019).**  
**Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).**

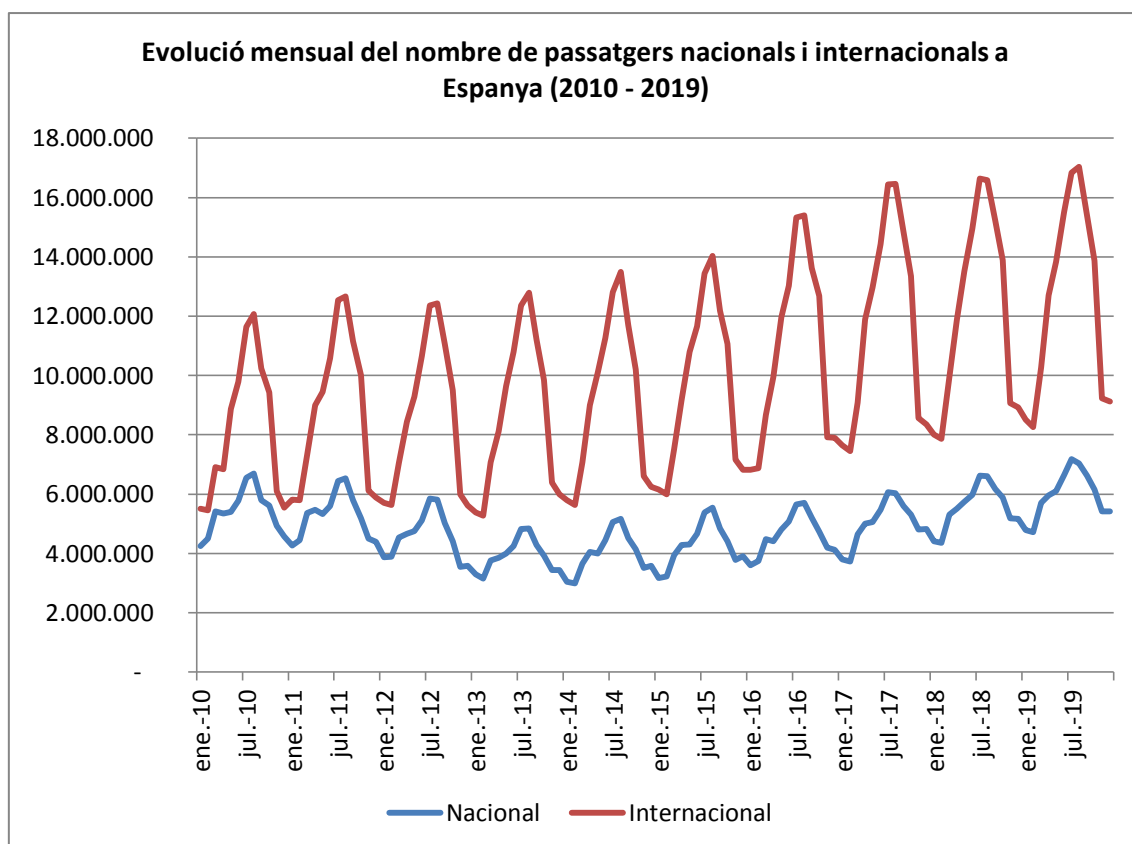
Aquest segon gràfic confirma les conclusions extretes del primer, i és que tal com s'observa, no hi ha cap canvi en el comportament de les arribades de passatgers a l'aeroport. De fet, el nombre augmenta progressivament any rere any, fent que el nombre de passatgers d'un any sigui superior a la xifra de l'any anterior.

## NÚMERO DE PASSATGERS A L'ESTAT ESPANYOL

Seguint l'anàlisi proposat anteriorment per avaluar l'evolució de passatgers a l'aeroport de Barcelona – El Prat, a continuació s'estudia la mateixa variable a la resta de l'estat espanyol, excloent les dades de la ciutat de Barcelona. Espanya compta amb un total de 48 aeroports, essent l'aeroport Adolfo Suárez Madrid – Barajas el més important de tot l'estat, a més de posicionar-se com el quart d'Europa l'any 2019 d'acord amb el nombre de passatgers.

El gràfic adjuntat a continuació (Gràfic 8) mostra l'evolució mensual del nombre de passatgers en el conjunt de tots els aeroports de l'estat en el període estudiat d'una dècada i amb l'aeroport de Barcelona – El Prat exclòs.

Seguidament, també s'insereix una taula (Taula 6) amb el creixement interanual i percentual d'ambdues tipologies de passatgers referents al mateix àmbit territorial i període esmentat anteriorment amb l'objectiu de valorar el grau de creixement.



Gràfic 8: Evolució mensual del nombre de passatgers nacionals i internacionals del conjunt d'aeroports d'Espanya sense l'aeroport de Barcelona.

Font: Aena. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes d'Aena).

<b>Percentatge de creixement interanual del nombre de passatgers nacionals i internacionals del conjunt d'aeroports espanyols (2010 – 2019)</b>		
<b>Període</b>	<b>Nacional</b>	<b>Internacional</b>
<b>2011</b>	+8,76%	+23,73%
<b>2012</b>	-9,62%	+9,01%
<b>2013</b>	-10,92%	+5,56%
<b>2014</b>	+0,99%	+8,93%
<b>2015</b>	+3,17%	+6,69%
<b>2016</b>	+11,39%	+11,12%
<b>2017</b>	+7,66%	+6,89%
<b>2018</b>	+5,71%	+6,25%
<b>2019</b>	+4,28%	+5,27%
<b>2010 – 2019</b>	<b>+20,61%</b>	<b>+119,82%</b>

Taula 6: Percentatge de creixement anual del nombre de passatgers a l'aeroport Adolfo Suárez Madrid - Barajas (2010 - 2019).

Font: Aena. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes d'Aena).

Tal com s'observa, el turisme nacional mostra el major percentatge de creixement l'any 2016, amb un 11,39%, un percentatge molt semblant el que experimenta el turisme internacional d'un 11,12%. A partir de llavors els percentatges baixen, però si s'observen els anys anteriors, es veu com el creixement no segueix cap patró regular que permeti establir una conclusió objectiva. Els percentatges de creixement fluctuen i, amb l'excepció dels anys 2012 i 2013 amb el turisme nacional, es mantenen sempre en xifres positives. És a dir, cada any arriben als aeroports espanyols més passatgers que l'any anterior, tot i que en alguns casos aquesta diferència pot ser molt marcada i evident o no ser-ho tant en altres.

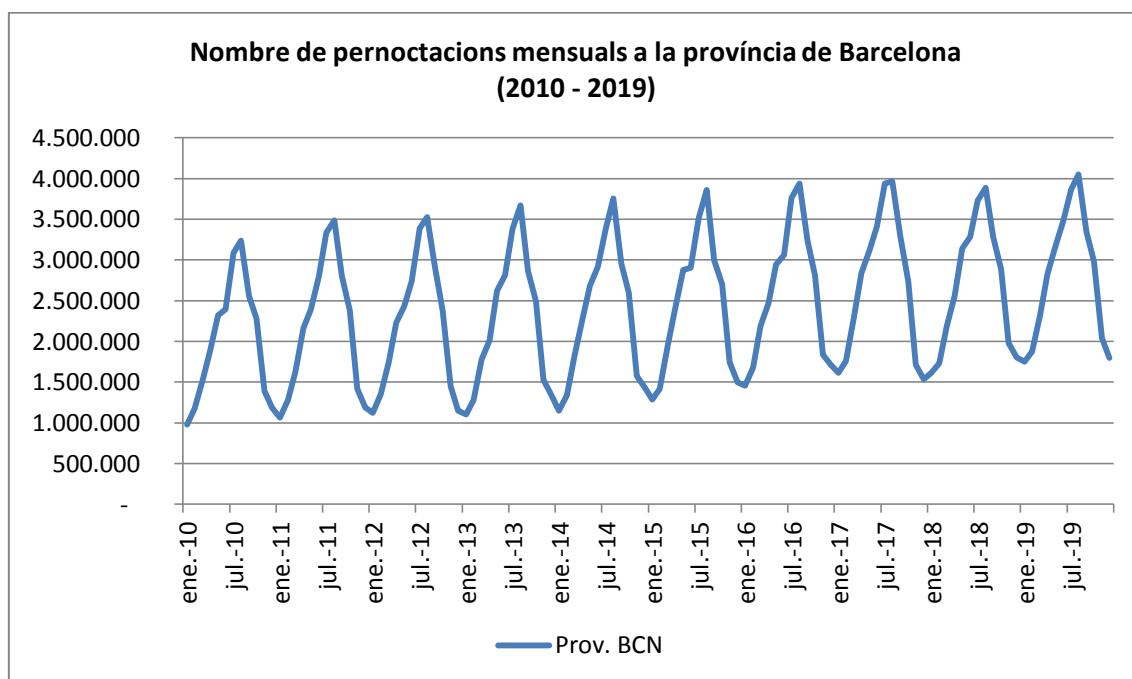
### 5.3.6 Indicador 6. Pernoctacions mensuals i anuals

El nombre de pernoctacions en una destinació permet saber el nombre de vegades que s'ha ocupat una plaça d'allotjament, és a dir, les vegades que un turista o visitant s'ha allotjat en un establiment. És possible avaluar les pernoctacions des de diferents perspectives, per exemple, segons la nacionalitat, segons el tipus d'allotjament (hotel, apartament turístic, càmping, etc.), segons categoria (hotel d'una, dues, tres, quatre o cinc estrelles), entre d'altres. En aquest apartat i d'acord amb les dades disponibles, s'avaluaran les pernoctacions en termes generals i segons categoria.



## PERNOCTACIONS A LA PROVÍNCIA DE BARCELONA

La base de dades de l'INE proporciona les dades referents a les pernoctacions mensuals per comunitats autònomes i províncies. A continuació, hi ha adjuntat el gràfic (Gràfic 6) que mostra l'evolució en el nombre de pernoctacions mensuals a la província de Barcelona, pertanyent a la comunitat autònoma de Catalunya en el període de deu anys (2010 – 2019).



**Gràfic 9: Nombre de pernoctacions a la província de Barcelona (2010-2019).**  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

El gràfic mostra com les pernoctacions segueixen un patró que es repeteix any rere any: durant el mes d'agost s'assoleixen les xifres més altes que se superen cada any envers l'any anterior; i les dades més baixes fan referència al mes de gener majoritàriament, o al mes de desembre en algun cas puntual. Aquesta tendència, però, es trenca en un cas: entre l'agost del 2017 i l'agost del 2018. El punt més baix del 2016 és d'1.720.865 pernoctacions el mes de desembre i, seguint la tendència dels anys anterior, el punt més baix del 2017 hauria de ser superior a aquest, però no és així. El valor més baix del 2017 és d'1.533.177 pernoctacions, és a dir, un 10,91% menys. Quelcom semblant passa amb el punt més alt del 2017: el màxim assolit és de 3.962.711 pernoctacions, una xifra que s'hauria de superar el 2018, però no és així. L'agost del 2018 es produeixen 3.884.234 pernoctacions, és a dir, un 2,02% menys.

De totes maneres, el 2019 mostra símptomes de recuperació, ja que les pernoctacions durant el mes d'agost se superen un 4,08% respecte a l'any anterior amb una xifra total de 4.049.501 davant les 3.884.234 de 2018. El mateix passa el gener on les pernoctacions del 2019 superen en 20.048 les del 2018, és a dir, un 8,56 % més. A més, el total de pernoctacions anual també

augmenta respecte a l'any anterior tal com es pot observar en la taula adjuntada a continuació (Taula 9), juntament amb la Taula 10 referent als creixements interanuals.

<b>Pernoctacions anuals a la província de Barcelona (2010 – 2019)</b>			
<b>2010</b>	24.016.953	<b>2015</b>	29.156.950
<b>2011</b>	25.953.802	<b>2016</b>	31.117.341
<b>2012</b>	26.422.738	<b>2017</b>	32.197.097
<b>2013</b>	26.879.566	<b>2018</b>	32.089.093
<b>2014</b>	27.896.499	<b>2019</b>	33.494.170

Taula 7: Pernoctacions anuals a la província de Barcelona (2010-2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

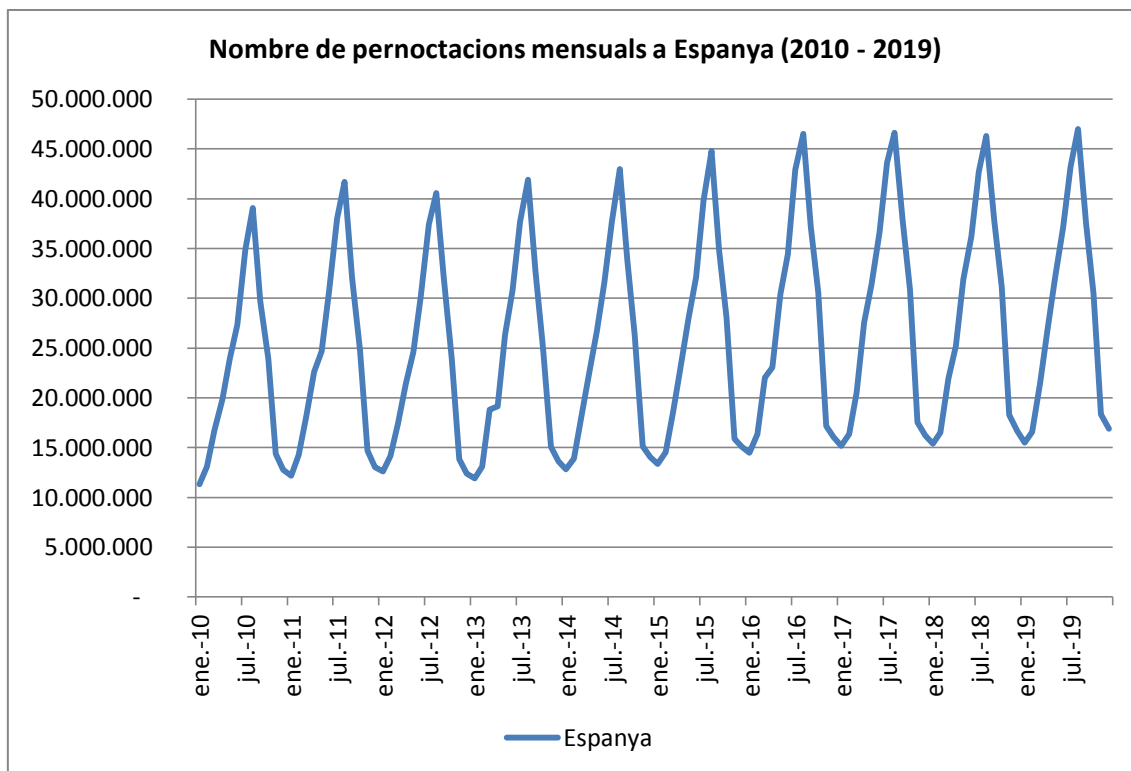
<b>Creixement interanual de les pernoctacions anuals a la província de Barcelona (2010 – 2019)</b>			
<b>2011</b>	+8,06 %	<b>2016</b>	+6,72 %
<b>2012</b>	+1,81 %	<b>2017</b>	+3,47 %
<b>2013</b>	+1,73 %	<b>2018</b>	-0,34 %
<b>2014</b>	+3,78 %	<b>2019</b>	+4,38 %
<b>2015</b>	+4,52 %		

Taula 8: Creixement interanual de les pernoctacions anuals a la província de Barcelona.  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

Tal com es pot observar en la segona taula (Taula 8), el creixement anual de les pernoctacions no és només positiu, sinó que augmenta progressivament any rere any en comparació amb l'any anterior. Aquest patró se segueix fins a arribar al 2018, on el creixement és negatiu. És a dir, les pernoctacions de l'any 2018 no superen els valors de l'any 2017. També és important remarcar que durant l'any 2017, tot i mantenir un creixement positiu amb un 3,47 %, es trenca la tendència dels anys anteriors on el creixement seguia augmentant progressivament fins a assolir un 6,72 % durant el 2016. El 2019 els valors es tornen a estabilitzar i s'aconsegueix de nou un percentatge de creixement positiu i significatiu d'un 4,38 %.

## PERNOCTACIONS A ESPANYA

El següent apartat fa referència a les pernoctacions també mensuals en el conjunt de l'estat espanyol, però amb la província de Barcelona exclosa. El següent gràfic (Gràfic 10) mostra aquests valors.



Gràfic 10: Nombre de pernoctacions mensuals a Espanya (2010-2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

El gràfic mostra un comportament molt similar al de la província de Barcelona: any rere any la xifra de les pernoctacions tant de l'agost com del gener és superior a l'any anterior. En aquest cas també es compleix l'excepció del 2018, i és que durant l'agost del 2017 hi va haver 46.657.187 pernoctacions, un 0,33 % més que el 2016 – fet que compleix amb la tendència, però un 0,76% més que l'agost del 2018, cosa que trenca amb la tendència a l'alça i progressiva dels anys anteriors. El total anual del 2018 també cau un 0,18 %, perdent a 601.785 pernoctacions davant les 340.582.712 del 2017, tal com es pot observar en les taules adjuntades a continuació (Taula 9 i 10).

Pernoctacions anuals a Espanya (2010 – 2019)			
<b>2010</b>	267.163.483	<b>2015</b>	308.235.728
<b>2011</b>	286.761.259	<b>2016</b>	331.168.944
<b>2012</b>	280.659.458	<b>2017</b>	340.582.712
<b>2013</b>	286.030.161	<b>2018</b>	339.980.927
<b>2014</b>	295.260.630	<b>2019</b>	343.163.796

Taula 9: Pernoctacions anuals a Espanya (2010-2019).  
Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

<b>Creixement interanual de les pernoctacions a Espanya (2010 – 2019)</b>			
<b>2011</b>	+7,34 %	<b>2016</b>	+7,44 %
<b>2012</b>	-2,13 %	<b>2017</b>	+2,84 %
<b>2013</b>	+1,91 %	<b>2018</b>	-0,18 %
<b>2014</b>	+3,23 %	<b>2019</b>	+0,94 %
<b>2015</b>	+4,39 %		

**Taula 10: Creixement interanual en les pernoctacions a Espanya (2010 - 2019).**  
**Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).**

L'evolució del creixement interanual en les pernoctacions a Espanya segueix una tendència molt similar a les pernoctacions a Barcelona amb l'excepció puntual del valor de creixement negatiu el 2012 en disminuir un 2,13 %. A partir d'aquest punt, el nombre de pernoctacions augmenta progressivament fins a assolir una xifra rècord de 7,44% el 2016. El 2017 segueix creixent tot i fer-ho de manera molt més sotil i lenta. L'any 2018, igual que passa a Barcelona, el creixement és negatiu, és a dir, el nombre de pernoctacions és menor respecte l'any 2017 cosa que trenca amb la tendència seguida fins al moment. L'any 2019 mostra una lleu recuperació que és, en aquest cas, molt menys significat que la recuperació a Barcelona.

Les dues gràfiques adjuntades anteriorment (Gràfic 9 i 10) segueixen el mateix patró: assolixen el pic més alt al mes d'agost, seguit d'una davallada progressiva fins al mes de gener de l'any següent, seguit d'un nou augment constant fins a l'agost del mateix any. Només hi ha dues excepcions en les quals no se segueix aquest paràmetre:

- A Espanya, el desembre de l'any 2012 és més baix que el gener del mateix any, amb 201.639 pernoctacions menys.
- A la província de Barcelona, el desembre de l'any 2017 és més baix que el gener del mateix any, amb 81.843 pernoctacions menys.

Els pics més alts corresponen al mes d'agost, i els més baixos al mes de gener. És per això que la següent taula (Taula 13) recull els percentatges de creixement diferencial entre ambdós mesos del mateix any, i entre l'agost d'un any i el gener del següent, amb l'objectiu de contrarestar la velocitat amb la qual creixen i decreixen les pernoctacions entre els extrems més oposats dels pics dels gràfics i valorar si el 2017 mostra un creixement més lent o una davallada més significativa envers els anys que en precedeixen.

Percentatge de creixement de les pernoctacions			Percentatge de decreixement de les pernoctacions		
Període	Prov. BCN	Espanya	Període	Prov. BCN	Espanya
Gen. – Ag. (2010)	231,42%	245,64%	Ag. (2010) – Gen. (2011)	67,23%	68,83%
Gen. – Ag. (2011)	228,51%	242,24%	Ag. (2011) – Gen. (2012)	67,82%	69,78%
Gen. – Ag. (2012)	214,41%	222,07%	Ag. (2012) – Gen. (2013)	68,81%	70,71%
Gen. – Ag. (2013)	233,61%	252,49%	Ag. (2013) – Gen. (2014)	68,66%	69,43%
Gen. – Ag. (2014)	226,65%	226,65%	Ag. (2014) – Gen. (2015)	65,69%	68,97%
Gen. – Ag. (2015)	199,37%	235,88%	Ag. (2015) – Gen. (2016)	62,27%	67,71%
Gen. – Ag. (2016)	170,28%	221,36%	Ag. (2016) – Gen. (2017)	59,99%	67,31%
Gen. – Ag. (2017)	145,37%	206,94%	Ag. (2017) – Gen. (2018)	59,27%	67,00%
Gen. – Ag. (2018)	140,63%	200,77%	Ag. (2018) – Gen. (2019)	54,89%	66,51%
Gen. – Ag. (2019)	131,09%	203,10%			

Taula 11: Percentatges de creixement i decreixement de les pernoctacions a la província de Barcelona i a Espanya (2010-2019).

Font: INE. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'INE).

Ambdues destinacions mostren un comportament semblant respecte al creixement entre el gener i l'agost, però no segueixen cap patró. La província de Barcelona tot i les lleus variacions, es manté sempre al voltant d'un creixement del 200 %, cosa que canvia bruscament l'any 2017 en assolir un creixement del 145,37 %. Aquest valor segueix baixant fins al 2019 sense mostrar símptomes de recuperació. El cas d'Espanya és semblant: creixements sempre superiors al 200% amb lleus alteracions, tot i que a partir del 2016 baixa considerablement i no comença a mostrar una petita correcció fins a l'any 2019.

Respecte a la diferència entre l'agost i la caiguda progressiva en les pernoctacions fins al mes de gener del següent any, Barcelona mostra una millor tendència en aconseguir disminuir la diferència. De totes maneres, cal remarcar que si el creixement és menor, és també normal que la davallada també ho sigui. Espanya, d'altra banda, manté valors molt similars any rere any amb decreixements entre el 65 i el 70 % en tots els casos.

### 5.3.7 Indicador 7. Pernoctacions segons categoria hotelera

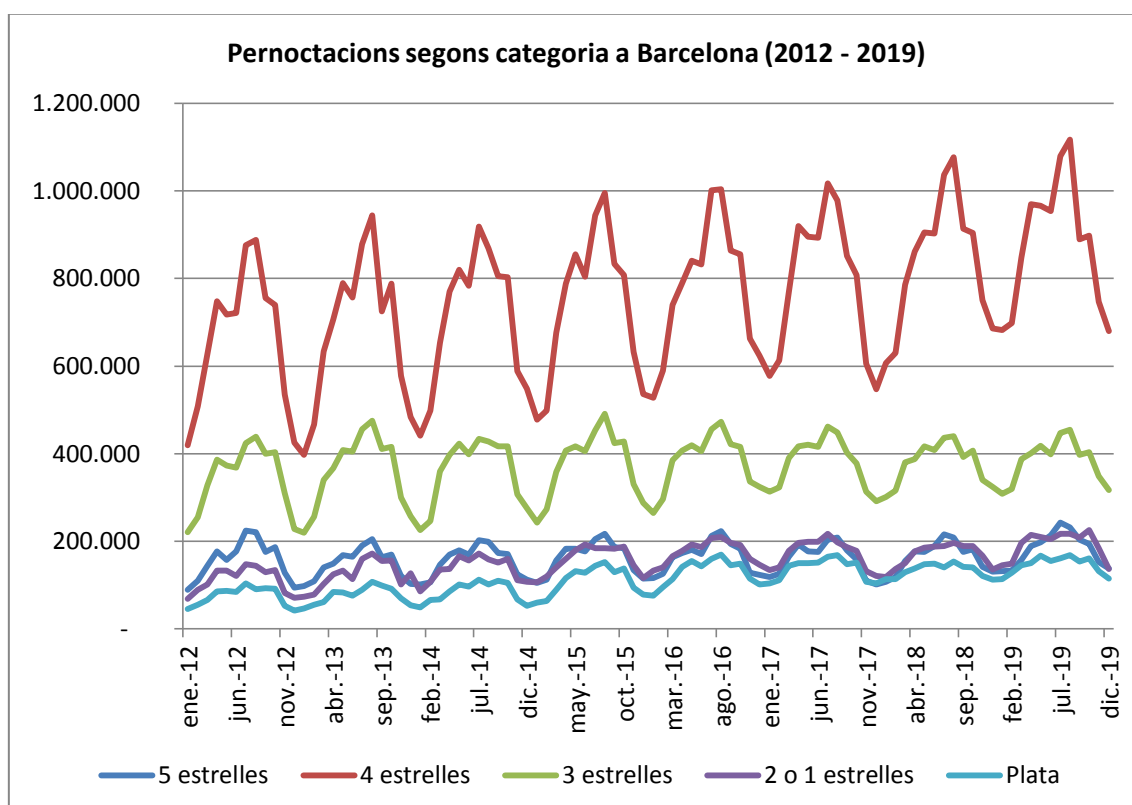
L'INE ofereix el nombre de pernoctacions per tipologia d'allotjament (hotels, càmpings, apartaments turístics i allotjaments de turisme rural) per comunitats autònomes. És un indicador que seria interessant analitzar però que en aquest cas és irrellevant, ja que a Barcelona no hi ha ni càmpings ni allotjaments rurals. Així doncs, es treballaria només amb

dades referents als hotels i als apartaments turístics que tampoc resultarien objectives per extreure'n conclusions. El sector hotelier és el que presenta més establiments en tot el territori català, per això s'analitzarà directament les pernотacions per categories d'hotel.

Aquest indicador mostra també el nombre de vegades que s'ha ocupat una plaça d'allotjament, i ho fa classificant els establiments en cinc estrelles, quatre, tres, dues o una, i estrelles de plata per referir-se als hostals i pensions. El període analitzat serà de només vuit anys (2012 – 2019), ja que no hi ha dades anteriors.

### PERNOCTACIONS SEGONS CATEGORIA A BARCELONA

El gràfic adjuntat a continuació (Gràfic 11), mostra les pernотacions segons categoria de Barcelona i àmbits, entenent per àmbits l'àrea metropolitana; l'àrea urbana que envolta la ciutat i que comprèn les zones agrícoles del delta del Llobregat, les zones urbanitzades del pla de Barcelona i les àrees verdes dels massissos del Garraf, Collserola i la serralada de Marina. Només en aquesta zona hi viuen 3.239.337 habitants, que representen el 42,8 % de la població de Catalunya (Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), s.d.).



Gràfic 11: Evolució mensual de les pernотacions segons categoria a Barcelona i àmbits (2012 - 2019).  
Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

La categoria que engloba amb diferència més pernотacions és la categoria de quatre estrelles, seguida de les tres estrelles, les cinc, les dues o una estrelles i, finalment, les estrelles de plata.

Les cinc categories segueixen una tendència similar en assolir els valors més alts majoritàriament al mes d'agost, i els més baixos al mes de gener. Difereixen puntualment en algun punt, però la tendència general és la mateixa. Tenint en compte que s'està analitzant l'impacte del 17A, és essencial fixar-se en els canvis posteriors a la data. En fer-ho, es veu com la segona meitat del 2017 decreix més en comparació amb 2016, trencant la tendència a l'alça seguida fins al moment. Una manera més específica per observar aquestes diferències és a través d'una comparativa mensual interanual del gener (punts més baixos del gràfic) i l'agost (punts més alts del gràfic), per tal de xifrar el creixement en pernoctacions entre els extrems més oposats del gràfic. Aquestes dades es recullen en les taules següents (12, 13, 14 i 15).

<b>Pernoctacions de gener a Barcelona (2012 – 2019)</b>					
	<b>5 ★</b>	<b>4 ★</b>	<b>3 ★</b>	<b>2 – 1 ★</b>	<b>Plata</b>
<b>2012</b>	88.558	418.734	220.382	68.162	45.044
<b>2013</b>	97.230	397.124	218.855	73.557	46.458
<b>2014</b>	101.107	440.951	225.528	85.384	48.894
<b>2015</b>	104.942	477.014	242.965	105.728	59.158
<b>2016</b>	115.093	527.131	264.177	132.355	75.190
<b>2017</b>	118.367	577.008	313.071	134.397	103.195
<b>2018</b>	100.965	546.565	300.384	118.133	112.810
<b>2019</b>	130.987	681.910	308.025	144.508	113.342

Taula 12: Pernoctacions de gener a Barcelona (2012 - 2019).

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

<b>Creixement mensual interanual en les pernoctacions de gener a Barcelona (2012 – 2019)</b>					
	<b>5 ★</b>	<b>4 ★</b>	<b>3 ★</b>	<b>2 – 1 ★</b>	<b>Plata</b>
<b>2013</b>	+9,79%	-5,16%	-0,69%	+7,91%	+3,14%
<b>2014</b>	+3,99%	+11,04%	+3,05%	+16,08%	+5,24%
<b>2015</b>	+3,79%	+8,18%	+7,73%	+23,83%	+20,99%
<b>2016</b>	+9,67%	+10,51%	+8,73%	+25,18%	+27,10%
<b>2017</b>	+2,84%	+9,46%	+18,51%	+1,54%	+37,25%
<b>2018</b>	-14,70%	-5,28%	-4,05%	-12,10%	+9,32%
<b>2019</b>	+29,74%	+24,76%	+2,54%	+22,33%	+0,47%

Taula 13: Creixement mensual interanual en les pernoctacions de gener a Barcelona (2012 - 2019).

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).

Centrant l'atenció sobretot a la taula anterior (Taula 13), es veu com el creixement en totes les categories durant el mes de gener és majoritàriament positiu, fet que vol dir que cada any s'assoleixen valors més alts en comparació amb l'any anterior. Hi ha una excepció en les categories de tres i quatre estrelles l'any 2013, amb pèrdues d'un 5,16 i un 0,69 % respectivament. Aquests dos valors es recuperen ràpidament amb creixements rècord durant els anys posteriors, però tornen a caure en valors negatius l'any 2018 juntament amb les categories de cinc, dues i una estrelles. Aquesta davallada podria suggerir un impacte a conseqüència del 17A. Els valors negatius es recuperen amb facilitat l'any 2019 amb creixements considerablement superiors.

<b>Pernoctacions d'agost a Barcelona (2012 – 2019)</b>					
	<b>5 ★</b>	<b>4 ★</b>	<b>3 ★</b>	<b>2 – 1 ★</b>	<b>Plata</b>
<b>2012</b>	220.776	887.723	438.024	144.185	89.799
<b>2013</b>	204.474	944.761	474.774	171.497	107.575
<b>2014</b>	202.377	918.153	433.496	171.806	112.646
<b>2015</b>	217.318	995.831	490.888	183.493	152.000
<b>2016</b>	223.386	1.003.946	472.245	209.816	169.438
<b>2017</b>	208.098	978.659	448.683	197.647	168.442
<b>2018</b>	207.790	1.076.688	439.823	196.707	153.296
<b>2019</b>	231.929	1.116.832	454.942	217.001	167.765

Taula 14: Pernoctacions d'agost a Barcelona (2012 - 2019).

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades de l'Ajuntament de Barcelona).

<b>Creixement mensual interanual en les pernoctacions d'agost a Barcelona (2012 – 2019)</b>					
	<b>5 ★</b>	<b>4 ★</b>	<b>3 ★</b>	<b>2 – 1 ★</b>	<b>Plata</b>
<b>2013</b>	-7,38%	+6,43%	+8,39%	+18,94%	+19,80%
<b>2014</b>	-1,03%	-2,82%	-8,69%	+0,18%	+4,71%
<b>2015</b>	+7,38%	+8,46%	+13,24%	+6,80%	+34,94%
<b>2016</b>	+2,79%	+0,81%	-3,80%	+14,35%	+11,47%
<b>2017</b>	-6,84%	-2,52%	-4,99%	-5,80%	-0,59%
<b>2018</b>	-0,15%	10,02%	-1,97%	-0,48%	-8,99%
<b>2019</b>	+11,62%	+3,73%	+3,44%	+10,32%	+9,44%

Taula 15: Creixement mensual interanual en les pernoctacions d'agost a Barcelona (2012 - 2019).

Font: Ajuntament de Barcelona. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de l'Ajuntament de Barcelona).



Els percentatges de creixement del mes d'agost i en comparació als mesos de gener, són més canviants i amb pocs signes a seguir una tendència. En la seva majoria són positius, indicant que cada any es superen les pernoctacions en comparació a l'any anterior, però els números vermells també apareixen l'any 2013 en la categoria de cinc estrelles, i l'any 2014 en les cinc, quatre i tres estrelles. De totes maneres, hi ha una tendència que segueixen les cinc categories: unes caigudes de fins a un 10 % els anys 2017 i 2018. Aquest fet, juntament amb els també decreixements de gener, ajuda a evidenciar que durant l'any 2017 hi va haver quelcom que va impactar al sector hotel·ler de Barcelona, ja que les pernoctacions van vinculades directament a l'ocupació hotel·lera que s'ha estudiat com a indicador 1.

### 5.3.8 Indicar 8. Impost sobre les Estades en Establiments Turístics a Catalunya (IEET)

A partir de l'1 de novembre de 2012, la Generalitat de Catalunya va començar a aplicar l'Impost sobre les Estades en Establiments Turístics (IEET), conegut també com a taxa turística, d'acord amb la Llei 5/2012 aprovada pel Parlament de Catalunya el 20 de març. Molts altres països, tant europeus com altres potències mundials com els Estats Units, tenen mesures similars. És un impost que grava les pernoctacions a Catalunya fins a un màxim de 7 nits, i sempre en turistes majors de 16 anys. En el cas de Catalunya, el 70 % dels beneficis obtinguts van a parar al Fons per al Foment del Turisme, que finança accions i projectes vinculats directament amb la promoció turística de Catalunya, l'impuls del turisme sostenible, responsable i de qualitat; el foment, la creació i la millora dels productes turístics, i el desenvolupament d'infraestructures relacionades amb el turisme. El 30 % restant retorna a les administracions locals. Les tarifes aplicades són les adjuntades a la següent taula (Taula 14), que són més baixes en comparació a altres països com Florència, Milà, Roma, Brussel·les, Edimburg o Ginebra.

Dins l'estat espanyol, l'IEET és un impost que només aplica Catalunya, per això l'anàlisi que es fa a continuació és exclusiu de la capital catalana i sense cap comparativa amb Espanya.

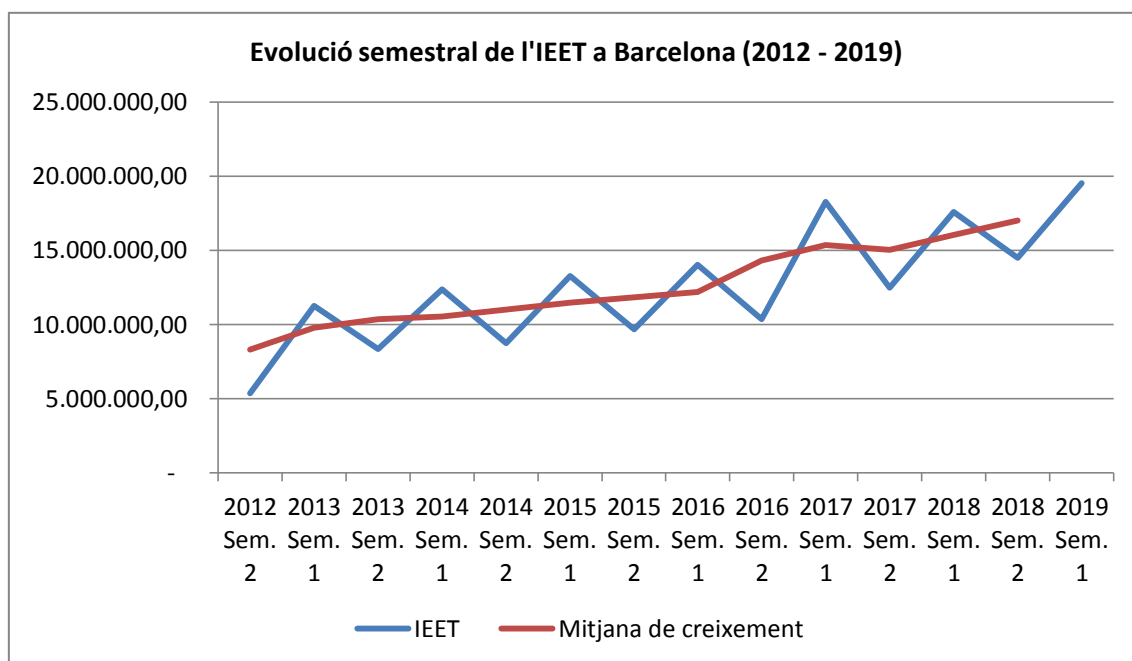
Serveis turístic	Tarifa Barcelona ciutat	Tarifa resta de Catalunya
Hotel de 5 estrelles, gran luxe, càmping de luxe i establiment o equipament de categoria equivalent	2,25€	2,25€
Hotel de 4 estrelles i 4 estrelles superior, i establiment o equipament de categoria equivalent	1,10€	0,90€
Habitatge d'ús turístic (HUT)	2,25€	0,90€
Resta d'establiments i equipaments	0,65€	0,45€
Embarcació de creure		
- Més de 12 hores	2,25€	2,25€
- 12 hores o menys	0,65€	-

Taula 16: Tarifes de l'IEET a Catalunya.

Font: Generalitat de Catalunya. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de la Generalitat de Catalunya).

El gràfic adjunt a continuació (Gràfic 12) mostra l'evolució de la recaptació de l'IEET a la ciutat de Barcelona, una de les principals ciutats que, juntament amb Salou i Lloret de Mar, recapta la part més significant i considerable del total de l'import a Catalunya. El període analitzat serà

de vuit anys, ja que com ja s'ha dit es va començar a aplicar el 2012. Les dades les proporciona la Generalitat de Catalunya, i ho fa dividint l'any en dos semestres que no responen als semestres naturals. En aquest cas, el primer semestre comprèn de l'1 d'abril fins al 30 de setembre, i el segon des de l'1 d'octubre fins al 31 de març.



Gràfic 12: Evolució semestral de l'IEET de la ciutat de Barcelona (2012 – 2019).

Font: Generalitat de Catalunya. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de la Generalitat de Catalunya).

A continuació hi ha adjuntada la Taula 15, que mostra els percentatges de decreixement entre els dos semestres del mateix any, i els percentatges de decreixement entre el semestre 2 d'un any i el semestre 1 de l'any posterior. D'aquesta forma, totes dues il·lustracions ajuden a la comprensió i posterior anàlisi de l'IEET.

Percentatge de decreixement dins els semestres del mateix any		Percentatge de creixement respecte els semestres 2 i 1 d'anys diferents	
Sem. 1 – Sem. 2 (2013)	25,97 %	Sem. 2 (2012) – Sem 1. (2013)	110,19 %
Sem. 1 – Sem. 2 (2014)	29,53 %	Sem. 2 (2013) – Sem 1. (2014)	48,51 %
Sem. 1 – Sem. 2 (2015)	27,31 %	Sem. 2 (2014) – Sem 1. (2015)	52,26 %
Sem. 1 – Sem. 2 (2016)	26,22 %	Sem. 2 (2015) – Sem 1. (2016)	45,40 %
Sem. 1 – Sem. 2 (2017)	31,80 %	Sem. 2 (2016) – Sem 1. (2017)	76,45 %
Sem. 1 – Sem. 2 (2018)	17,50 %	Sem. 2 (2017) – Sem 1. (2018)	41,03 %
		Sem. 2 (2018) – Sem 1. (2019)	34,68 %

Taula 17: Percentatges de creixement anual i decreixement semestral de l'IEET de la ciutat de Barcelona.

Font: Generalitat de Catalunya. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de la Generalitat de Catalunya).

Aquesta divisió anual en semestres ajuda a comprendre el perquè dels pics i les davallades, i és que els pics corresponen a la temporada alta turísticament parlant, i les caigudes responen a la temporada baixa. En observar l'evolució de l'IEET, juntament amb els percentatges específics de creixement i decreixement de la taula, es pot veure com augmenta progressivament any rere any, i ho fa seguint un patró molt semblant. És a dir, els percentatges de creixement entre el semestre 2 d'un any i el semestre 1 de l'any posteriors són similars any rere any, igual que els percentatges de decreixement entre els dos semestres del mateix any. Aquests dos valors, però, són diferents durant l'any 2017, cosa que es pot veure clarament amb l'ajuda del gràfic. El percentatge de creixement entre el semestre 2 del 2016 i el semestre 1 del 2017 és del 76,45 %, un dels més alts amb diferència. Tot i això, la caiguda del segon semestre torna a seguir la tendència dels darrers anys i cau per primera vegada més d'un 31 %.

Una altra dada que ressalta és el percentatge de creixement entre els semestres 2 del 2012 i el semestre 1 del 2013, ja que és superior a un 110 %. Tot i això, cal tenir en compte que l'aplicació de l'IEET va començar l'1 de novembre i que, per tant, la recaptació semestral del 2012 va respondre a només cinc mesos en comptes de sis. També seria interessant estudiar si l'aplicació per part dels allotjaments turístics i creuers de Barcelona va ser instantània en tots els casos, o si va ser més aviat puntual durant el seu inici, ja que tot procés i nova normativa necessita un període d'adaptació per garantir i establir un correcte funcionament.

## 6. Cas d'estudi: Europa

---

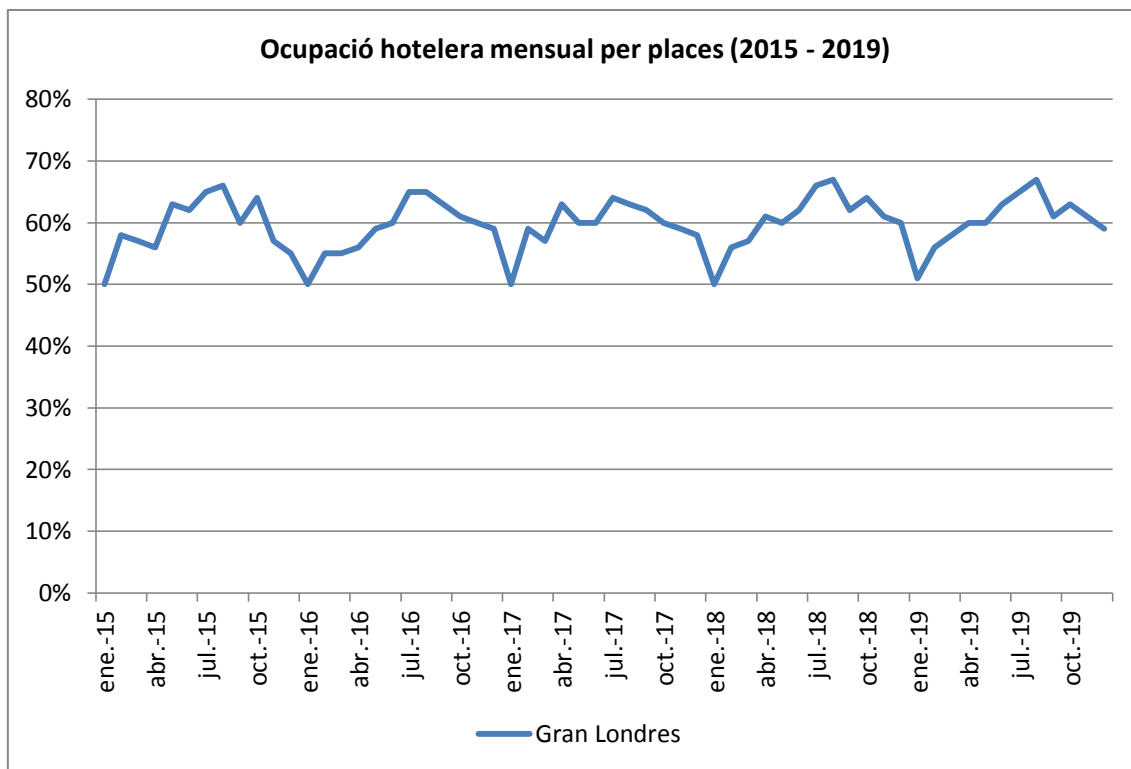
Arribats a aquest punt del treball, s'han estudiat diferents indicadors relacionats amb el turisme a la ciutat de Barcelona amb l'objectiu de visualitzar-hi alguna alteració en moments posteriors al 17A. Tal com s'ha pogut comprovar, amb l'excepció dels valors referents a l'ocupació hotelera, les diferents variables no mostren cap davallada significant ni suficientment evident com per concloure que l'atemptat del 2017 a Les Rambles suposés una caiguda per a la ciutat turísticament parlant. De fet, tal com s'ha anat comentant anteriorment, hi ha indicadors que no només no disminueixen, sinó que segueixen creixent d'acord amb la tendència seguida fins al moment. Però que el turisme a Barcelona no disminueixi no significa que no pateixi un impacte negatiu a conseqüència del terrorisme. Pot ser que els valors i les xifres de la demanda segueixin creixent fins a assolir valors rècord per a la ciutat, però pot ser que el ritme de creixement sigui més lent en comparació a altres ciutats europees també consolidades i de característiques similars. És per això que l'apartat a continuació recull les dades referents a l'ocupació hotelera i a l'evolució del nombre d'arribades de passatgers als aeroports de les ciutats de Londres, París i Roma. Amb aquesta anàlisi es podrà valorar la tendència i la velocitat de creixement de tres de les ciutats europees més importants i competidores directa de Barcelona, per fer-ne així una posterior comparació.

### 6.1 Londres

---

La ciutat de Londres és la capital d'Anglaterra i del Regne Unit, a més de ser la més poblada amb més de 9.300.000 habitants (World Population Review, 2020). És una potència mundial en termes de negocis, finances, cultura, educació, moda i política entre d'altres, sense oblidar-se del turisme que l'ha convertit en la ciutat europea més visitada en acollir a prop de 20 milions de turistes anuals. És també considerada una de les principals ciutats globals, entenen per ciutat global aquells grans nuclis urbans que fruit de la globalització han esdevingut centres molt influents amb un gran poder decisiu sobre assumptes mundials (Gran Enciclopèdia Catalana, 2006).

En el cas d'estudi de Barcelona, la majoria dels indicadors analitzats fan referència a la província de Barcelona i no a l'exclusivitat de la ciutat. Quelcom també ha passat en aquest cas, on s'ha hagut de seleccionar l'àrea administrativa de Gran Londres (Greater London, en anglès), formada per 33 districtes entre els quals hi ha la ciutat de Londres pròpiament dita. Des d'aquesta perspectiva territorial s'adjunta a continuació un gràfic (Gràfic 13) referent a l'ocupació hotelera mensual en un període de cinc anys (2015 – 2019).



**Gràfic 13: Ocupació hotelera de l'àrea administrativa de Gran Londres (2015 – 2019).**  
**Font: Visit Britain. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Visit Britain).**

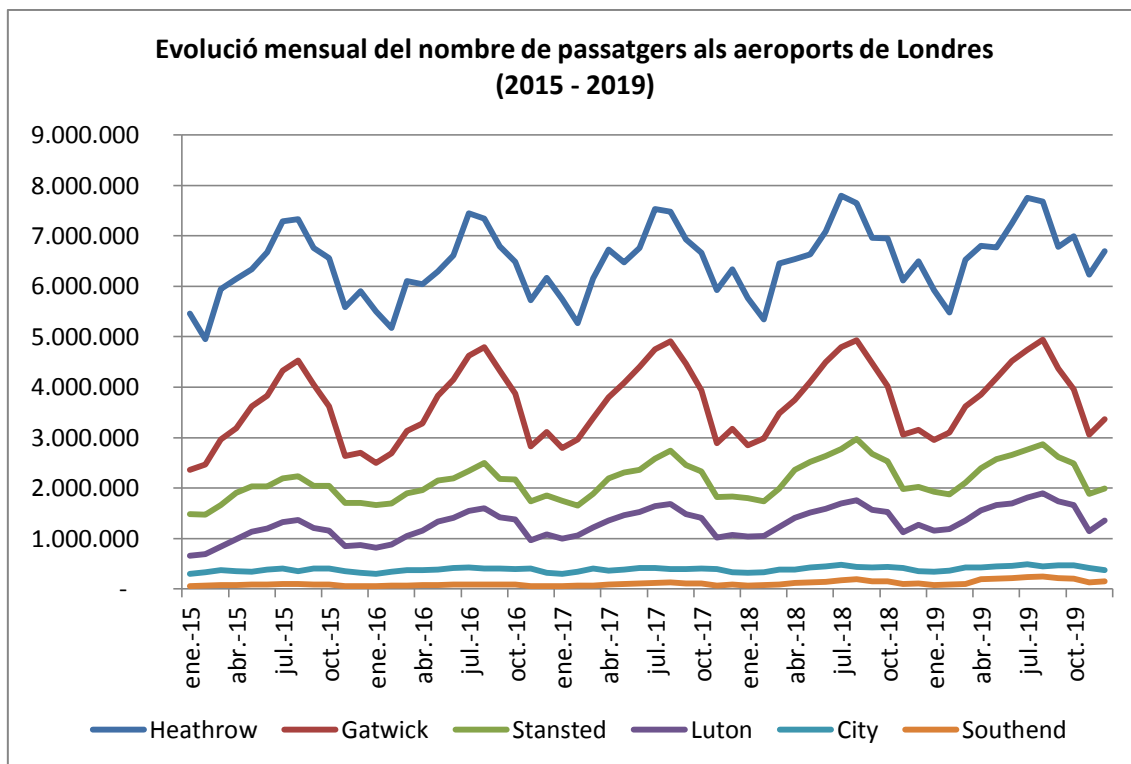
Tal com es pot observar en el gràfic, Londres resulta una destinació relativament poc estacional, ja que l'ocupació es manté sempre entre els valors del 50 i del 67 % tot i mostrar clares alteracions corresponents a la temporada alta i baixa. En el transcurs d'aquests cinc anys no mostra cap variació significativa, tot i que el 2019 recull els resultats més positius fins al moment amb una ocupació del 67 % a l'agost i d'un 52 % el gener, un punt més alt que els generadors anteriors.

El gràfic següent (Gràfic 14) mostra l'evolució del nombre de passatgers en els sis aeroports de la ciutat de Londres:

- Gatwick
- Heathrow
- Stansted
- Southend
- Luton
- City

Tal com s'hi pot veure, l'aeroport amb una activitat clarament major i amb una gran diferència respecte als altres és l'aeroport de Heathrow, seguit de Gatwick, Stansted, Luton, City i finalment Southend.

Seguidament del gràfic, s'adjunten dues taules: la primera (Taula 16) resumeix les dades presentades i les recull de manera anual, la segona (Taula 17) exposa el creixement interanual en cadascun dels aeroports.



Gràfic 14: Evolució mensual del nombre de passatgers als aeroports de Londres (2015 – 2019).  
Font: Civil Aviation Authority, CAA. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de CAA).

Nombre anual de passatgers als aeroports de Londres (2015 – 2019)						
	Gatwick	Heathrow	Stansted	Southend	Luton	City
<b>2015</b>	40.275.430	74.958.031	22.515.500	901.424	12.265.884	4.311.236
<b>2016</b>	43.117.370	75.703.298	24.316.592	874.631	14.631.863	4.534.939
<b>2017</b>	45.554.606	78.010.074	25.902.830	1.092.461	15.927.965	4.530.439
<b>2018</b>	46.086.089	79.788.997	27.996.116	1.480.175	16.769.634	4.820.292
<b>2019</b>	46.576.473	80.890.031	28.124.292	2.035.535	18.216.207	5.122.039

Taula 18: Nombre anual de passatgers als aeroports de Londres (2015 - 2019).  
Font: CAA. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de CAA).

Creixement interanual de passatgers als aeroports de Londres (2015 – 2019)						
	Gatwick	Heathrow	Stansted	Southend	Luton	City
<b>2016</b>	7,06 %	0,99 %	8,00 %	-2,97 %	19,29 %	5,19 %
<b>2017</b>	5,65 %	3,05 %	6,52 %	24,91 %	8,86 %	-0,10 %
<b>2018</b>	1,17 %	2,28 %	8,08 %	35,49 %	5,28 %	6,40 %
<b>2019</b>	1,06 %	1,38 %	0,46 %	37,52 %	8,63 %	6,26 %

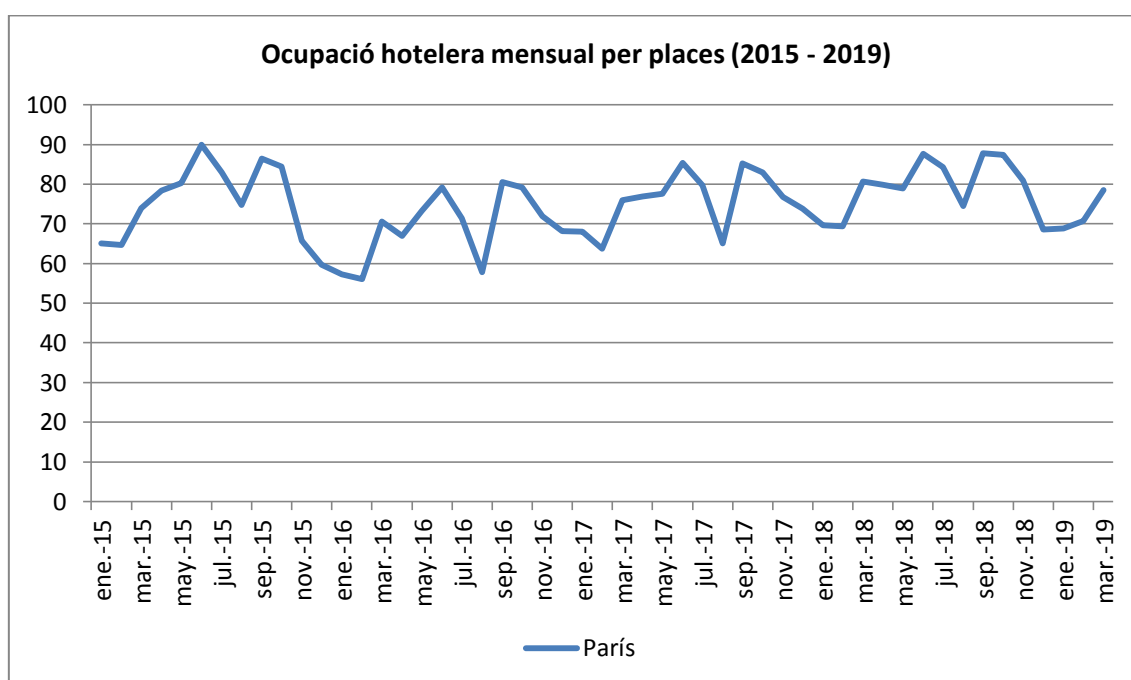
Taula 19: Creixement interanual de passatgers als aeroports de Londres (2015 - 2019).  
Font: CAA. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de CAA).

Amb l'ajuda de les dues últimes taules, es fa més evident el creixement de tots sis aeroports al llarg dels cinc anys. El creixement dels principals aeroports referents de Londres com són Heathrow i Gatwick mostren un percentatge de creixement a la baixa, cosa que no sorprèn tenint en compte que juguen amb valors molt alts amb un marge de superació limitat tot i seguir augmentant. Els altres aeroports, en canvi, mostren símptomes de creixement molt més marcats i dràstics, ja que el marge de maniobra per augmentar el nombre de passatgers és molt més gran en comparació als dos esmentats anteriorment. En tota la taula 17 només hi ha dos valors negatius: el 2016 a l'aeroport de Southend i el 2017 a l'aeroport de la City, tot i que ambdós es recuperen ràpidament en moments posteriors assolint xifres rècord.

## 6.2 París

La ciutat de París, també anomenada a vegades com La Ciutat de la Llum, és la capital de la República Francesa i de la regió de l'Illa de França amb una població de 2.148.000 habitants, a més dels prop de deu milions que viuen als voltants. Cada any atrau a prop de 15 milions de turistes captivats per la Torre Eiffel, la catedral de Notre-Dame, el museu del Louvre, els Camps Elisis o la Basílica del Sacré Coeur. Juntament amb Londres i amb altres ciutats com Nova York, Dubai o Tokio, és també considerada una de les ciutats globals.

A continuació hi ha adjuntat el gràfic (Gràfic 15) referent a l'ocupació hotelera mensual a la ciutat de París. En aquest cas, les dades només estan disponibles fins al març del 2019.



Gràfic 15: Ocupació mensual hotelera de París (2015 - 2019).

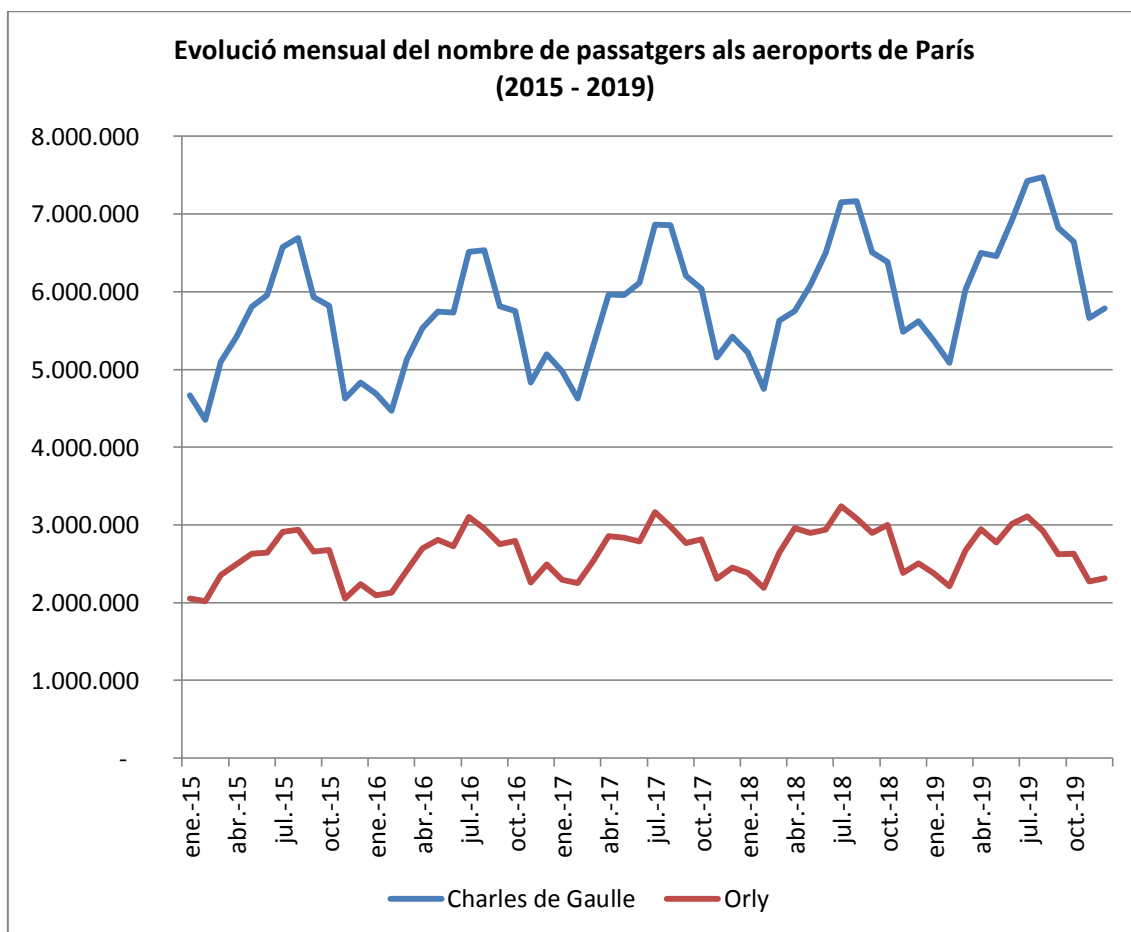
Font: Visit Paris. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Visit Paris).



Tal com mostra el gràfic 15, París mostra més aviat poca estacionalitat, ja que els valors es mantenen sempre entre el 56 % i el 90 %. A més, no segueix cap patró que ajudi a diferenciar entre la temporada alta i baixa, ja que ascendeix i descendeix indiferentment. Per exemple, l'any 2016 s'aconsegueix l'ocupació hotelera més alta als mesos de juny, setembre i octubre; fet que es repeteix molt similarment el 2017 i que va totalment en contra al fet que les ocupacions més altes s'assoleixen en temporada alta.

A continuació s'adjunta el gràfic referent a l'evolució mensual del nombre de passatgers als aeroports de París que són, en aquest cas, dos: Charles de Gaulle (CDG) i Orly, que es troben a 30 i a 15 quilòmetres del centre respectivament.

A més, va seguit de dues taules que simplifiquen la informació en qüestió per tal de facilitar-ne la posterior interpretació. La primera d'aquestes (Taula 18) resumeix el nombre de passatgers de manera anual, i la segona (Taula 19) mostra el creixement percentual interanual. La segona serà la de major interès per visualitzar el progrés d'ambdós aeroports.



Gràfic 16: Evolució mensual del nombre de passatgers als aeroports de París (2015 – 2019).  
 Font: Paris Aéroport. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Paris Aéroport).

Nombre anual de passatgers als aeroports de París (2015 – 2019)		
	CDG	Orly
2015	65.771.288	29.665.218
2016	65.935.748	31.239.800
2017	69.472.922	32.040.890
2018	72.231.576	33.116.954
2019	76.172.495	31.854.336

Taula 20: Nombre de passatgers als aeroports de París (2015 - 2019).

Font: Paris Aéroport. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Paris Aéroport).

Creixement interanual de passatgers als aeroports de París (2015 – 2019)		
	CDG	Orly
2016	0,25 %	5,31 %
2017	5,36 %	2,56 %
2018	3,97 %	3,36 %
2019	5,46 %	-3,81 %

Taula 21: Creixement interanual de passatgers als aeroports de París (2015 - 2019).

Font: Paris Aéroport. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Paris Aéroport).

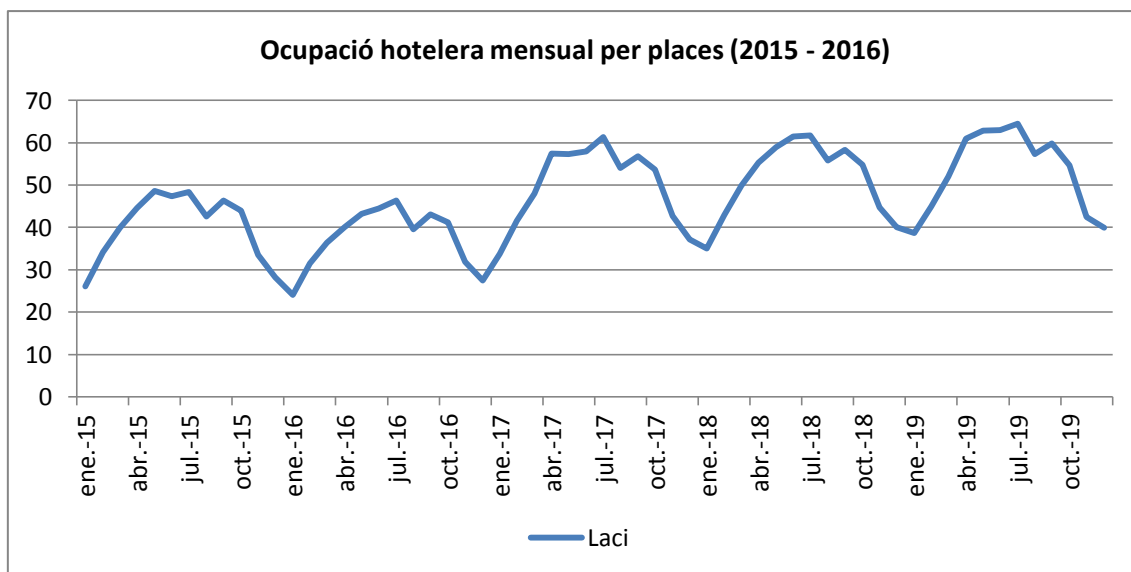
Tal com mostren les xifres, l'aeroport CDG és el principal de la ciutat de París en rebre a més de 75 milions de passatgers el darrer any 2019. També és el que mostra majors símptomes de creixement amb valors rècord també aquest últim any, amb un creixement proper al 5,50%.

## 6.3 Roma

Roma, coneguda també sota els noms de La Ciutat Eterna o La Ciutat dels set turons, és la capital d'Itàlia i de la regió de Laci. Es posiciona en el rànquing europeu com la tercera ciutat més visitada per només darrere de Londres i París amb prop de 10 milions de turistes. El Coliseu, la Fontana di Trevi, el Vaticà, la plaça de San Pietro o el Castell de Sant'Angelo són només algunes de les joies que amaga aquesta ciutat, famosa per la cultura, la gastronomia, l'arquitectura, la història, i l'art. Amb una població total de més de 4.250.000 habitants, es converteix en la ciutat més poblada de tot Itàlia.

El gràfic adjuntat a continuació (Gràfic 17) mostra el percentatge d'ocupació hotelera a Laci, la regió territorial dins la qual es troba la ciutat de Roma. Tot i ser la tercera ciutat europea més visitada, els percentatges d'ocupació hotelera per places es mantenen per sota en comparació

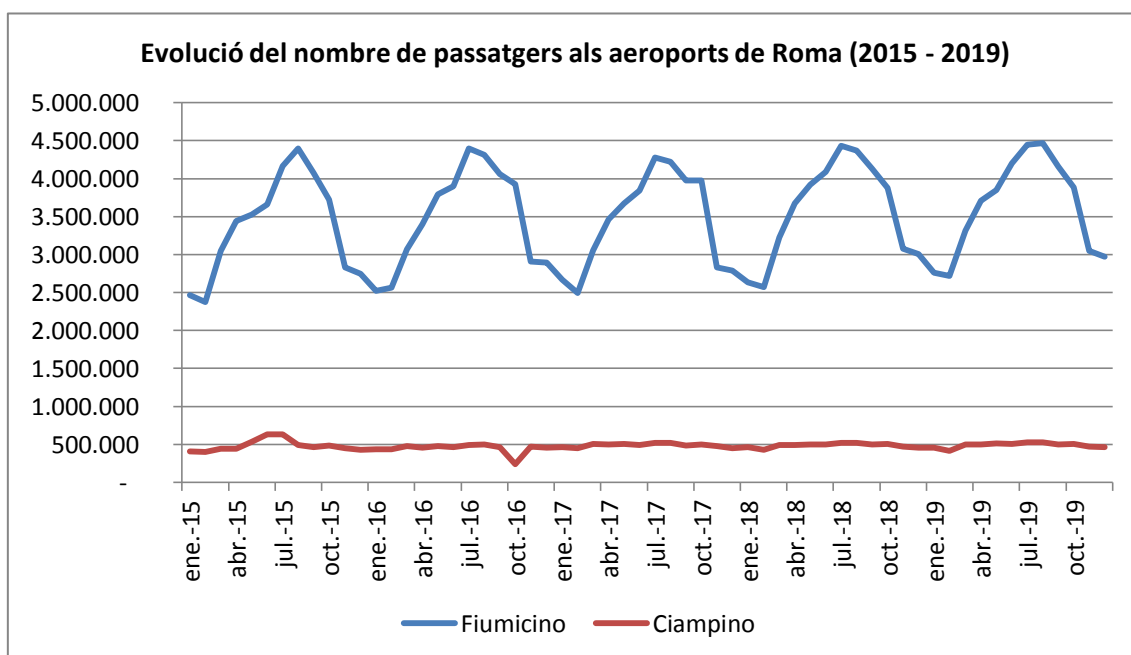
a la resta de destinacions explicades, amb ocupacions especialment baixes en temporada baixa. L'estacionalitat també hi és molt accentuada, amb pujades i baixes en l'ocupació molt marcades. Els valors es mantenen en la seva majoria entre el 30 i el 60 %.



Gràfic 17: Ocupació hotelera mensual per places a la regió de Laci (2015 - 2019).

Font: Italian Statistics, I.Stat. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de I.Stat).

El gràfic adjuntat seguidament (Gràfic 17) mostra l'evolució en el trànsit de passatgers als dos aeroports de Roma: Fiumicino i Ciampino, juntament amb dues taules que resumeixen les dades de manera anual (Taula 20), i en calculen el creixement interanual (Taula 21).



Gràfic 18: Evolució mensual del nombre de passatgers als aeroports de Roma (2015 - 2019).

Font: Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Aeroporti di Roma).

Nombre anual de passatgers als aeroports de Roma (2015 – 2019)		
	Fiumicino	Ciampino
2015	40.452.156	5.802.877
2016	41.740.369	5.368.383
2017	41.281.749	5.861.841
2018	42.995.119	5.839.737
2019	43.532.573	5.879.496

Taula 22: Nombre anual de passatgers als aeroports de Roma (2015 - 2019).

Font: Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Aeroporti di Roma).

Creixement interanual de passatgers als aeroports de Roma (2015 – 2019)		
	Fiumicino	Ciampino
2016	3,18%	-7,49%
2017	-1,10%	9,19%
2018	4,15%	-0,38%
2019	1,25%	0,68%

Taula 23: Creixement interanual del nombre de passatgers als aeroports de Roma (2015 - 2019).

Font: Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Aeroporti di Roma).

Les tres il·lustracions evidencien que l'aeroport de Fiumicino és el principal de Roma, ja que multiplica per més de sis el nombre de passatgers de l'aeroport de Ciampino. El comportament d'ambdós és totalment oposat: l'aeroport Fiumicino mostra una estacionalitat molt marcada amb un augment considerable de passatgers als mesos de juliol, agost i setembre; mentre que Ciampino segueix una tendència pràcticament constant en mantenir valors molt propers als 500.000 passatgers. Només hi ha una excepció que trenca amb aquesta tendència planera: l'octubre de 2016 on els passatgers disminueix gairebé a la meitat, en concret un 49,06 %.

## 6.4 Comparativa entre destinacions

Fins aquí s'ha presentat l'ocupació hotelera per places i el nombre de passatgers en quatre de les ciutats més rellevants d'Europa: Barcelona, Londres, París i Roma; a més de ser destinacions competidores entre si. La finalitat d'aquest punt és concloure si l'atemptat de Barcelona va perjudicar a la ciutat privant-la de créixer al mateix ritme que els seus competidors directes. Per això a continuació s'adjunten dues taules: la primera (Taula 22) amb la simplificació de les dades mensuals i anuals presentades referents a l'ocupació hotelera, i la segona (Taula 23) amb el creixement mensual interanual de cada ciutat.

Ocupació hotelera mensual i anual a Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019)																				
	2015				2016				2017				2018				2019			
	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R
<b>Gen.</b>	38,8	50,0	65,0	26,1	43,7	50,0	57,3	24,1	46,3	50,0	68,0	33,7	44,8	50,0	69,6	35,0	48,3	51,0	68,8	38,6
<b>Febr.</b>	46,7	58,0	64,6	34,1	52,3	55,0	56,1	31,5	54,8	59,0	63,7	41,6	51,5	56,0	69,4	43,0	55,4	56,0	70,7	45,0
<b>Març</b>	55,8	57,0	74,0	39,9	60,1	55,0	70,6	36,4	61,4	57,0	75,9	48,0	57,4	57,0	80,6	49,9	60,2	58,0	78,5	52,0
<b>Abr.</b>	65,3	56,0	78,4	44,6	65,2	56,0	66,9	40,0	73,3	63,0	76,9	57,4	64,6	61,0	79,8	55,3	69,2	60,0	-	60,9
<b>Maig</b>	67,5	63,0	80,3	48,6	68,3	59,0	73,2	43,2	69,5	60,0	77,6	57,3	67,1	60,0	78,9	58,9	66,7	60,0	-	62,8
<b>Juny</b>	66,8	62,0	89,9	47,3	69,0	60,0	79,2	44,4	75,4	60,0	85,3	57,9	70,9	62,0	87,6	61,5	73,2	63,0	-	63,0
<b>Jul.</b>	76,2	65,0	83,0	48,3	80,2	65,0	71,4	46,4	81,9	64,0	79,7	61,3	76,6	66,0	84,3	61,7	77,6	65,0	-	64,5
<b>Ag.</b>	83,1	66,0	74,7	42,6	83,3	65,0	57,8	39,6	81,4	63,0	65,1	54,0	79,7	67,0	74,5	55,8	81,3	67,0	-	57,3
<b>Set.</b>	69,8	60,0	86,4	46,4	72,6	63,0	80,5	43,1	73,0	62,0	85,2	56,8	72,1	62,0	87,8	58,3	71,3	61,0	-	59,8
<b>Oct.</b>	67,1	64,0	84,4	43,9	68,7	61,0	79,2	41,2	64,3	60,0	83,0	53,6	67,0	64,0	87,4	54,8	66,0	63,0	-	54,7
<b>Nov.</b>	50,9	57,0	65,8	33,5	54,6	60,0	71,9	31,9	49,3	59,0	76,8	42,7	56,2	61,0	80,9	44,7	56,1	61,0	-	42,5
<b>Des.</b>	43,9	55,0	59,7	28,2	49,4	59,0	68,1	27,5	43,0	58,0	73,8	37,2	50,0	60,0	68,6	40,0	48,1	59,0	-	39,9
<b>Mitjana</b>	<b>61,0</b>	<b>59,4</b>	<b>75,5</b>	<b>40,3</b>	<b>63,9</b>	<b>59,0</b>	<b>69,4</b>	<b>37,4</b>	<b>64,5</b>	<b>59,6</b>	<b>75,9</b>	<b>50,1</b>	<b>63,2</b>	<b>60,5</b>	<b>79,1</b>	<b>51,6</b>	<b>64,5</b>	<b>60,3</b>	<b>-</b>	<b>53,4</b>

B = Barcelona / L = Londres / P = París / R = Roma

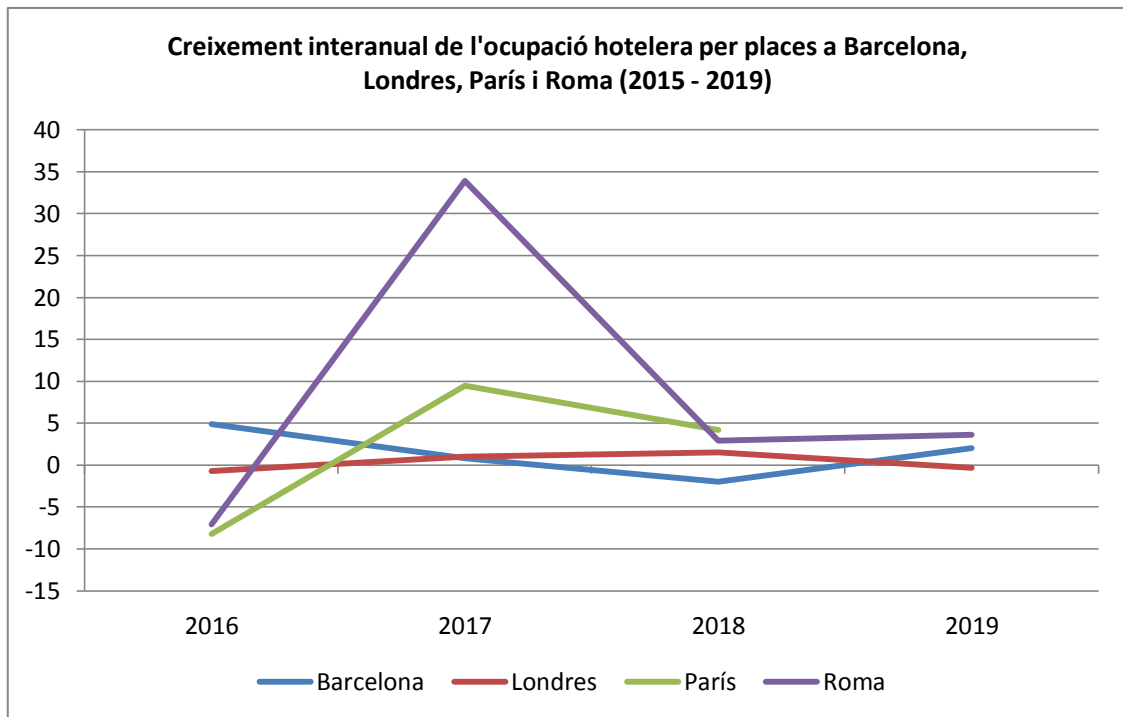
Taula 24: Ocupació hotelera mensual i anual a Barcelona, Londres, París i Roma (2015 - 2019).

Font: INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades de INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat).

Creixement mensual interanual (%) de l'ocupació hotelera per places a Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019)																
	2016				2017				2018				2019			
	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R
<b>Gen.</b>	12,6	0,0	-11,8	-7,7	6,0	0,0	18,7	39,8	-3,2	0,0	2,4	3,9	7,8	2,0	-1,1	10,3
<b>Febr.</b>	12,0	-5,2	-13,2	-7,6	4,9	7,3	13,5	32,1	-6,1	-5,1	8,9	3,4	7,7	0,0	1,9	4,7
<b>Març</b>	7,6	-3,5	-4,6	-8,8	2,1	3,6	7,5	31,9	-6,5	0,0	6,2	4,0	4,9	1,8	-2,6	4,2
<b>Abr.</b>	-0,1	0,0	-14,7	-10,3	12,4	12,5	14,9	43,5	-11,9	-3,2	3,8	-3,7	7,2	-1,6	-	10,1
<b>Maig</b>	1,3	-6,3	-8,8	-11,1	1,6	1,7	6,0	32,6	-3,4	0,0	1,7	2,8	-0,0%	0,0	-	6,6
<b>Juny</b>	3,3	-3,2	-11,9	-6,1	9,3	0,0	7,7	30,4	-5,9	3,3	2,7	6,2	3,2	1,6	-	2,4
<b>Jul.</b>	5,3	0,0	-14,0	-3,9	2,1	-1,5	11,6	32,1	-6,4	3,1	5,8	0,7	1,3	-1,5	-	4,5
<b>Ag.</b>	0,2	-1,5	-22,6	-7,0	-2,2	-3,1	12,6	36,4	-2,1	6,3	14,4	3,3	2,0	0,0	-	2,7
<b>Set.</b>	4,0	5,0	-6,8	-7,1	0,6	-1,6	5,8	31,8	-1,2	0,0	3,1	2,6	-1,2	-1,6	-	2,6
<b>Oct.</b>	2,4	-4,7	-6,2	-6,2	-6,4	-1,6	4,8	30,1	4,2	6,7	5,3	2,2	-1,5	-1,6	-	-0,2
<b>Nov.</b>	7,2	5,3	9,3	-4,8	-9,7	-1,7	6,8	33,9	14,0	3,4	5,3	4,7	-0,2	0,0	-	-4,9
<b>Des.</b>	12,5	7,3	14,1	-2,5	-12,8	-1,7	8,4	35,3	16,1	3,4	-7,0	7,5	-3,7	-1,7	-	-0,3
<b>Anual</b>	<b>4,9</b>	<b>-0,7</b>	<b>-8,2</b>	<b>-7,1</b>	<b>0,8</b>	<b>1,0</b>	<b>9,5</b>	<b>33,9</b>	<b>-2,0</b>	<b>1,5</b>	<b>4,2</b>	<b>2,9</b>	<b>2,0</b>	<b>-0,3</b>	<b>-</b>	<b>3,6</b>

B = Barcelona / L = Londres / P = París / R = Roma

Taula 25: Creixement mensual interanual (%) de l'ocupació hotelera per places a Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019).  
Font: INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades de INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat).



Gràfic 19: Creixement interanual de l'ocupació hotelera per places a Barcelona, Londres, París i Roma (2015 - 2019). Font: INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades de INE, Visit Britain, Visit Paris, I.Stat).

Primer de tot cal mencionar la problemàtica vinculada amb les dades de Roma, ja que és molt complicat aconseguir un creixement interanual proper al 34 % tal com passa en aquest cas l'any 2017. Les dades s'han extret de la base de dades d'estadística d'Itàlia I.Stat, i s'han comprovat en diverses ocasions sense cap canvi en el resultat. Així doncs, les dades no són correctes, però el creixement en la destinació és evident, ja que és una tendència que se segueix produint també en els anys posteriors 2018 i 2019.

El punt de major interès en aquest treball és l'any 2017, durant el qual es pot veure com la tendència és a l'alça, ja que tant Londres, com París, com Roma mostren símptomes d'augment en l'ocupació tot i la irregularitat del creixement i la impossibilitat de fixar criteris o línies de creixement paral·leles. D'altra banda, Barcelona actua diferent en ser l'única destinació que redueix la seva ocupació en un període de clar creixement. Barcelona pateix una davallada important l'any 2018 en obtenir dades negatives a partir de l'agost del 2017 que se segueixen arrossegant fins ben entrat el 2018. No és fins a l'octubre del 2018 que les dades mostren una recuperació amb l'obtenció novament de valors positius.

Tot i que resulta impossible determinar la relació en format absolut a través d'aquesta tipologia d'estudi, en aquest punt es demostra que hi ha un canvi en la tendència de la ciutat de Barcelona respecte a la resta de mercat que són, en aquest cas, les principals destinacions d'Europa.

Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019)												
	2015				2016				2017			
	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R
<b>Gen.</b>	2.393.500	10.311.785	6.722.406	2.875.283	2.743.123	10.835.562	6.781.237	2.954.988	3.065.415	11.636.659	7.269.920	3.131.900
<b>Febr.</b>	2.386.387	9.972.000	6.369.568	2.769.880	2.879.557	10.845.409	6.598.180	3.000.657	3.027.685	11.341.948	6.875.254	2.941.000
<b>Març</b>	3.124.551	11.859.830	7.449.500	3.492.871	3.561.805	12.611.176	7.553.288	3.546.712	3.744.378	13.122.212	7.837.945	3.562.193
<b>Abr.</b>	3.576.942	12.639.741	7.909.032	3.887.190	3.910.263	12.884.753	8.232.679	3.855.676	4.436.661	14.522.533	8.819.712	3.963.799
<b>Maig</b>	3.888.986	13.560.896	8.437.088	4.057.563	4.390.509	14.069.118	8.553.283	4.273.528	4.713.609	14.823.248	8.789.809	4.179.045
<b>Juny</b>	4.136.177	14.203.855	8.603.501	4.295.474	4.544.819	14.861.184	8.456.391	4.357.968	5.010.346	15.565.575	8.901.210	4.339.745
<b>Jul.</b>	4.637.231	15.624.379	9.481.868	4.793.724	5.126.714	16.458.949	9.614.842	4.889.542	5.582.294	17.036.437	10.025.260	4.794.317
<b>Ag.</b>	4.844.034	15.910.759	9.630.636	4.881.976	5.192.598	16.720.328	9.479.921	4.812.204	5.525.819	17.338.769	9.835.320	4.738.411
<b>Set.</b>	4.335.547	14.554.496	8.587.790	4.542.757	4.778.766	15.220.863	8.570.721	4.523.031	5.150.782	15.844.817	8.969.067	4.466.356
<b>Oct.</b>	3.938.004	13.866.161	8.497.313	4.206.487	4.386.161	14.382.510	8.549.317	4.162.459	4.616.875	14.846.045	8.851.429	4.477.324
<b>Nov.</b>	3.022.484	11.165.885	6.677.205	3.276.781	3.292.363	11.705.193	7.093.872	3.379.203	3.509.028	12.119.463	7.462.403	3.308.388
<b>Des.</b>	2.834.082	11.557.718	7.070.599	3.175.047	3.280.007	12.583.648	7.691.817	3.352.784	3.529.457	12.820.669	7.876.483	3.241.112
<b>Total</b>	<b>43.117.925</b>	<b>155.227.505</b>	<b>95.436.506</b>	<b>46.255.033</b>	<b>48.086.685</b>	<b>163.178.693</b>	<b>97.175.548</b>	<b>47.108.752</b>	<b>51.912.349</b>	<b>171.018.375</b>	<b>101.513.812</b>	<b>47.143.590</b>

B = Barcelona / L = Londres / P = París / R = Roma

**Taula 26: Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 - 2019).**

**Font: Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma).**



Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019)								
	2018				2019			
	B	L	P	R	B	L	P	R
<b>Gen.</b>	3.378.993	11.838.244	7.599.875	3.100.316	3.651.955	12.382.454	7.744.469	3.217.451
<b>Febr.</b>	3.320.389	11.522.170	6.935.650	3.004.470	3.616.935	12.093.457	7.299.072	3.130.199
<b>Març</b>	4.205.342	13.617.665	8.266.925	3.711.884	4.376.610	14.133.471	8.696.121	3.812.180
<b>Abr.</b>	4.662.908	14.546.880	8.713.852	4.166.326	5.028.683	15.205.437	9.443.445	4.208.109
<b>Maig</b>	5.003.606	15.321.512	8.976.323	4.422.440	5.185.748	15.829.389	9.232.464	4.361.026
<b>Juny</b>	5.316.910	16.395.675	9.438.044	4.583.553	5.723.214	16.791.447	9.927.636	4.709.375
<b>Jul.</b>	5.762.443	17.700.358	10.395.598	4.948.929	6.030.837	17.789.407	10.535.359	4.971.139
<b>Ag.</b>	5.832.577	17.935.096	10.247.666	4.884.538	6.127.579	18.078.711	10.399.074	4.998.692
<b>Set.</b>	5.403.627	16.261.045	9.402.073	4.622.902	5.746.310	16.173.737	9.442.516	4.661.270
<b>Oct.</b>	5.060.773	15.615.064	9.381.518	4.382.180	5.208.577	15.771.565	9.273.850	4.390.284
<b>Nov.</b>	3.801.190	12.781.581	7.865.344	3.546.390	4.095.957	12.867.288	7.933.443	3.518.114
<b>Des.</b>	3.887.776	13.406.013	8.125.662	3.460.928	4.114.025	13.938.224	8.099.382	3.434.230
<b>Total</b>	<b>55.636.534</b>	<b>176.941.303</b>	<b>105.348.530</b>	<b>48.834.856</b>	<b>58.906.430</b>	<b>181.054.587</b>	<b>108.026.831</b>	<b>49.412.069</b>

B = Barcelona / L = Londres / P = París / R = Roma

Taula 27: Volum mensual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 - 2019).

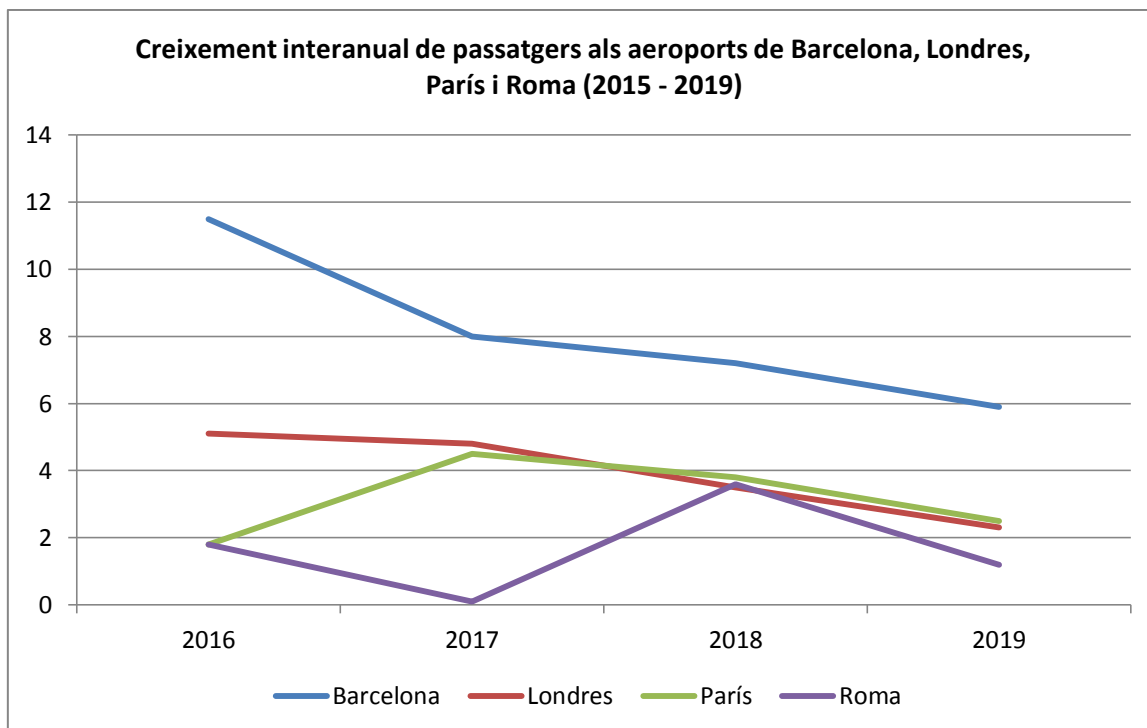
Font: Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma).

Creixement mensual interanual del volum de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019)																
	2016				2017				2018				2019			
	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R	B	L	P	R
<b>Gen.</b>	14,6%	5,1%	0,9%	2,8%	11,7%	7,4%	7,2%	6,0%	10,2%	1,7%	4,5%	-1,0%	8,1%	4,6%	1,9%	3,8%
<b>Febr.</b>	20,7%	8,8%	3,6%	8,3%	5,1%	4,6%	4,2%	-2,0%	9,7%	1,6%	0,9%	2,2%	8,9%	5,0%	5,2%	4,2%
<b>Març</b>	14,0%	6,3%	1,4%	1,5%	5,1%	4,1%	3,8%	0,4%	12,3%	3,8%	5,5%	4,2%	4,1%	3,8%	5,2%	2,7%
<b>Abr.</b>	9,3%	1,9%	4,1%	-0,8%	13,5%	12,7%	7,1%	2,8%	5,1%	0,2%	-1,2%	5,1%	7,8%	4,5%	8,4%	1,0%
<b>Maig</b>	12,9%	3,7%	1,4%	5,3%	7,4%	5,4%	2,8%	-2,2%	6,2%	3,4%	2,1%	5,8%	3,6%	3,3%	2,9%	-1,4%
<b>Juny</b>	9,9%	4,6%	-1,7%	1,5%	10,2%	4,7%	5,3%	-0,4%	6,1%	5,3%	6,0%	5,6%	7,6%	2,4%	5,2%	2,7%
<b>Jul.</b>	10,6%	5,3%	1,4%	2,0%	8,9%	3,5%	4,3%	-1,9%	3,2%	3,9%	3,7%	3,2%	4,7%	0,5%	1,3%	0,4%
<b>Ag.</b>	7,2%	5,1%	-1,6%	-1,4%	6,4%	3,7%	3,7%	-1,5%	5,6%	3,4%	4,2%	3,1%	5,1%	0,8%	1,5%	2,3%
<b>Set.</b>	10,2%	4,6%	-0,2%	-0,4%	7,8%	4,1%	4,6%	-1,3%	4,9%	2,6%	4,8%	3,5%	6,3%	-0,5%	0,4%	0,8%
<b>Oct.</b>	11,4%	3,7%	0,6%	-1,0%	5,3%	3,2%	3,5%	7,6%	9,6%	5,2%	6,0%	-2,1%	2,9%	1,0%	-1,1%	0,2%
<b>Nov.</b>	8,9%	4,8%	6,2%	3,1%	6,6%	3,5%	5,2%	-2,1%	8,3%	5,5%	5,4%	7,2%	7,8%	0,7%	0,9%	-0,8%
<b>Des.</b>	15,7%	8,9%	8,8%	5,6%	7,6%	1,9%	2,4%	-3,3%	10,2%	4,6%	3,2%	6,8%	5,8%	4,0%	-0,3%	-0,8%
<b>Total</b>	<b>11,5%</b>	<b>5,1%</b>	<b>1,8%</b>	<b>1,8%</b>	<b>8,0%</b>	<b>4,8%</b>	<b>4,5%</b>	<b>0,1%</b>	<b>7,2%</b>	<b>3,5%</b>	<b>3,8%</b>	<b>3,6%</b>	<b>5,9%</b>	<b>2,3%</b>	<b>2,5%</b>	<b>1,2%</b>

B = Barcelona / L = Londres / P = París / R = Roma

**Taula 28: Creixement mensual interanual del volum de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 – 2019).**

Font: Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma).



Gràfic 20: Creixement interanual de passatgers als aeroports de Barcelona, Londres, París i Roma (2015 - 2019).  
 Font: Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma. (Elaboració: pròpia, a partir de les dades extretes de Ajuntament de BCN, CAA, Paris Aéroport, Aeroporti di Roma).

Les taules 26, 27 i 28 anteriors, juntament amb el gràfic 20, mostren l'evolució del nombre de passatgers als aeroports de les quatre destinacions analitzades. En el període estudiat, es veu clarament com l'aeroport de Barcelona, i per tant de forma indirecta la ciutat de Barcelona, és la que mostra unes taxes de creixement més elevades en comparació a la resta, tot i que es van moderant a partir del 2017. Londres projecta un comportament similar, tot i fer-ho amb xifres més moderades amb creixements més baixos, però amb un volum de passatgers prominentment major.

L'any 2015, les ciutats de Barcelona i Roma es movien en volums de passatgers molt similars, tot i que Roma es mantenia per davant. És interessant comparar aquestes dades amb les obtingudes el 2019, on Barcelona supera en més de nou milions a l'aeroport de Roma. És a dir, en el mateix període de cinc anys, Barcelona supera sobradament a Roma a causa de les elevades taxes de creixement i al millor posicionament de la ciutat, ja que Barcelona incrementa en un 36,6 % el volum de passatgers, mentre Roma ho fa tan sols un 6,83 %.

Finalment, és important recordar el fet que els aeroports de París i Londres són *hubs*, és a dir, aeroports de connexió, igual que Roma ho és per Alitalia. Quelcom significa que hi ha circulació de passatgers però no finalistes, mentre que a Barcelona la majoria sí que ho són.

## 7. Conclusions

---

Una vegada arribat aquest punt i després de tot l'estudi anterior, es pot concloure que hi ha una correlació entre un atemptat terrorista en una destinació urbana consolidada turísticament i la variació en la demanda turística. Quelcom dóna resposta a l'objectiu principal del treball, alhora que corrobora la hipòtesi número 1 plantejada.

Al llarg del treball s'ha emfatitzat la importància del turisme i del pes que ha guanyat any rere any arreu del món fins a convertir-se en un fenomen consistent, i dinàmic i canviant alhora. La seva evolució és constant, igual que el comportament de la seva demanda i de la seva oferta. Ambdós segments s'han vist altament influenciats pel fenomen de la globalització, intensificada pels avenços tecnològics que han suposat una vinculació directa entre uns i altres pràcticament a temps real. Tot ha passat a estar a l'abast de tothom, creant la política basada en el lliure accés a tot, però això també implica una globalització dels riscos.

El turisme és una necessitat econòmica per a molts països, ja que és un generador de riquesa que permet la dinamització d'àmbits totalment diferents al país on es desenvolupa. Les destinacions altament turístiques acostumen a tenir un percentatge d'ocupació molt alt, i no només en les feines vinculades directament al turisme com la restauració, el transport o l'hoteleria, sinó que va molt més enllà. Els seus impactes econòmics poden ser més o menys directes, però tots són positius, ja sigui a través de l'IVA, del PIB, dels salaris dels treballadors o de la generació de divises. Però com tot fenomen, els impactes positius poden ser contrarestats a conseqüència d'altres fenòmens negatius. En aquest cas s'estaria parlant del terrorisme.

El terrorisme ha trobat en el turisme les víctimes perfectes contra les quals atemptar: els turistes. Amb un sol atemptat en un punt altament turístic, els terroristes són capaços d'arribar a colpejar a desenes de països alhora, a més de fer vacillar la seguretat, la qual és un dels requisits imprescindibles que tot país ha de poder garantir per seguir-se desenvolupant i continuar creixent en l'àmbit turístic, fet que es va fer més que evident després de l'11-S. Quan això passa, els índexs turístics en la destinació disminueixen, encara que sigui només a curt termini en algunes destinacions, però els impactes negatius econòmics són realment rellevants. No només pels danys físics i materials immediats o la indemnització a les víctimes, sinó també per les noves inversions que s'han de fer en protocols i mesures de seguretat, la quantitat de llocs de treball perduts, el possible tancament o trasllat d'empreses, les caigudes del PIB i de la borsa, o la possible reducció de les inversions estrangeres. Per no parlar de la

inseguretat generada, la por psicològica, la creació i propagació del terror, i el dany en la imatge projectada de la destinació. Evidentment, tots aquests impactes es donen en més o menys graduació depenent de les dimensions de l'atemptat, però tot impacte negatiu sobre l'economia d'un país és de primordial interès per a qualsevol govern. D'aquí la segona qüestió per la qual els terroristes ataquen al turisme: per arribar de la manera més directa possible als governs danyant aquella dimensió que més els concerneix: l'econòmica.

Però no sempre ha estat així. De fet, el fenomen del terrorisme no és quelcom nou sinó que es remunta al segle I amb organitzacions radicals jueves que lluitaven contra el domini imposat per l'imperi romà. El que sí que ha canviat al llarg dels anys ha estat la seva essència, la seva raó de ser i els motius pels quals lluita. En un principi representava l'ús de la violència i la por per aconseguir objectius específics per actuar contra un consens polític i social. Més endavant va representar la lluita contra el poder monàrquic i estatal amb un ús de la violència justificat, per més endavant ser l'arma dels mateixos estats per aconseguir una ciutadania submissa i creient. Pocs anys després, el terrorisme torna a ser utilitzat per la societat com a via de rebel·lió vinculada a l'oponent directe i sempre amb un fi justificat per aconseguir uns objectius socials, econòmics, ètics o civils. I anys més tard, a finals del segle XX, neix el terrorisme tal com el coneixem avui dia: una via per resoldre problemes socials, ètnics, culturals i, per primera vegada, religiosos. Vinculat amb el paràgraf anterior, el terrorisme contemporani escull les víctimes a l'atzar com a forma d'intimidació per pressionar al govern a fer quelcom que se'ls demani, i atemptar així contra la seguretat de la destinació i de la societat en general.

En la generació i propagació de la por i el terror també hi juguen un paper destacat els mitjans de comunicació, que s'han convertit inconscientment en fidels aliats dels terroristes, ja que ambdós viuen en simbiosi. És a dir, es retroalimenten de les accions de l'altre: el terrorisme aconsegueix transmetre la seva filosofia arreu del món i atraure a la major atenció possible; i els mitjans de comunicació troben l'oportunitat d'incrementar els índexs d'audiència en informar sobre absolutament tot el que ha passat.

La seguretat com a necessitat, l'alta dependència del turisme en molts països per a la seva rellevància econòmica, i els mitjans de comunicació com a arma són algunes de les qüestions que segueixen obertes avui dia, i que segurament hi seguiran en un futur.

El breu resum de tots aquests conceptes respon al primer objectiu secundari, basat en una prèvia revisió literària dels fenòmens del turisme i del terrorisme. Aquesta mateixa revisió

també ajuda a verificar la hipòtesi número 1, que planteja l'existència d'una correlació directa entre un atemptat terrorista i la demanda turística en la destinació víctima.

Una vegada superat aquest punt, l'estudi s'ha centrat en un conjunt d'indicadors estatals i regionals de la ciutat de Barcelona per detectar un impacte en la demanda i oferta turística en moments posteriors al 17A. S'han consultat un total de vuit indicadors, i només dos d'ells han mostrat símptomes d'una vinculació entre l'atac i una davallada turística: l'ocupació hotelera per places i les pernoctacions. El fet de representar una part tan petita del conjunt de dades estudiades, a més de mostrar alteracions lleus, fa que sigui complicat calcular en termes absoluts i de manera empírica les conseqüències del 17A i els perjudicis que aquest va suposar pel turisme de Barcelona. És per això que per tal de resoldre el segon objectiu secundari, que responia a la voluntat d'establir un sistema d'anàlisi a base d'indicadors i variables que permetés detectar variacions a curt i mitjà termini en la fluctuació dels turistes en una destinació, caldria un desenvolupament metodològic complementari que permetés aïllar les variables, i sobretot realitzar també un procés d'anàlisi d'impacte econòmic complementat amb una recollida de dades quantitativa. Després de l'anàlisi dut a terme, es pot concloure que és una qüestió molt més complexa que requereix un estudi molt més exhaust i ampli que consideri diversos punts de vista respecte a la problemàtica. Així doncs i amb quelcom explicat, aquest treball podria servir de precedent per a un futur projecte amb més profunditat sobre el tema; per exemple, amb l'estudi del comportament d'altres destinacions no contemplades en aquest estudi.

De totes maneres, sí que s'ha assolit el tercer objectiu secundari en analitzar una destinació víctima directa del terrorisme (Barcelona) a través d'un seguit de variables, fet que ha conduït a la conclusió que existeix un impacte posterior al 17A, ja que així mateix ho manifesten les dades disponibles consultades en mostrar una clara variació en la tendència de Barcelona.

Per tal de reforçar i corroborar les variacions de la ciutat de Barcelona, i amb la impossibilitat de completar l'estudi amb un procés d'enquestes qualitatives a diferents empreses del teixit turístic de la ciutat, es va contemplar una segona possibilitat: potser Barcelona seguia creixent turísticament, però ho feia a un ritme més lent en comparació a altres destinacions europees també urbanes i també consolidades. És per aquest motiu que es van avaluar els principals indicadors turístics referents a l'ocupació hotelera i a les arribades de passatgers als aeroports de Londres, París i Roma. Els resultats i la posterior comparativa amb la ciutat de Barcelona permeten afirmar que hi ha un impacte posterior al 17A a Barcelona, ja que la resta de destinacions mostren símptomes de creixement en ambdós indicadors obviant les dades

atípiques de Roma proporcionades per I.Stat, la plataforma que recull les estadístiques d'Itàlia. Així doncs, el quart objectiu secundari que pretenia demostrar que una destinació consolidada podia no veure's negativament afectada després d'un atemptat en termes de la demanda, però no créixer al mateix ritme que els seus competidors queda assolit. No ha estat possible avaluar i quantificar el valor d'aquest impacte, però les dades demostren com Barcelona trenca amb la tendència de creixement seguida per les altres destinacions l'any 2017 i en moments posteriors.

A part dels objectius, es van plantejar un seguit d'hipòtesis que cal verificar o errar arribats a aquest punt. La primera ja resolta com a certa, deixa encara tres interrogants més. La segona hipòtesi plantejava el fet que el potencial impacte en una destinació a conseqüència d'un atemptat s'evidenciés en els moments immediats després de tal, amb una ràpida recuperació posterior. Després de l'estudi de Barcelona es pot concloure tal teoria com a certa, ja que les alteracions que pateix la ciutat s'evidencien en comparar-la amb altres destinacions europees, en trencar amb la tendència ascendent que aquestes altres mostren. L'altra qüestió és que amb aquest estudi no es pot mesurar aquest impacte, tot i ser-hi.

La tercera hipòtesi relacionava l'impacte del terrorisme en una destinació amb un impacte a escala estatal sota el supòsit que aquest primer no influïa sobre el segon. Barcelona i Espanya han seguit tendències més aviat similars en la majoria dels indicadors avaluats, fet que transforma en complexa la resposta d'aquesta hipòtesi. Barcelona ha mostrat puntuals davallades en la demanda, fet que indicaria un impacte posterior al 17A, però tal com s'ha esmentat anteriorment, l'estudi presentat no permet mesurar en termes absoluts les conseqüències de tal. Així doncs, l'impacte real hi és encara que els càlculs per avaluar-lo siguin més complexos i difícilment mesurables en aquest projecte.

El mateix passa amb la resolució de la quarta hipòtesi, que plantejava que el comportament de la demanda en una destinació podia no veure's negativament afectat a causa d'un atac terrorista, però que les conseqüències de tal li impedissin créixer al mateix ritme que la demanda. Quelcom s'ha pogut corroborar parcialment, en observar com Barcelona no creixia al mateix ritme que les principals destinacions i principals ciutats competidores europees quan la tendència general era a l'alça en termes de demanda i Barcelona trencava amb aquest comportament, però, novament, no ha estat possible mesurar en xifres aquesta davallada.

Així doncs, després de repassar i intentar donar resposta a tots els objectius i hipòtesis plantejades en l'inici d'aquest projecte, es pot concloure que és un tema molt més complex i

que engloba molts més factors i elements dels contemplats en aquest treball. Semblaria que els principals indicadors turístics haurien de servir per avaluar la relació entre un atemptat i els canvis en el comportament de l'oferta i la demanda, però no és així. Després de l'anàlisi, és evident que existeix una clara correlació entre el fenomen turístic i l'amenaça terrorista, i que per tant hi ha una connexió entre ambdós fenòmens. La qüestió difícil és que no es pot determinar de forma aïllada que aquest impacte es doni per una sola causa, però clarament hi ha una tendència negativa a curt termini just després de l'incident. L'objecte d'estudi, tot i no poder determinar i quantificar el valor d'aquest impacte i de les pèrdues, sí que demostra que existeix una correlació en les dades analitzades.

Les dificultats d'aquest treball han estat nombroses i diverses, no només per buscar resposta als objectius i hipòtesis, sinó també en termes de la recerca de la informació. Hi ha moltes dades que haurien estat realment útils per complementar i sustentar les que s'han treballat, com l'IVA generat per les activitats turístiques, les pernoctacions segons via d'accés, motivació i nacionalitat; o les inversions estrangeres en territori barceloní. Però no és possible consultar aquestes dades de manera mensual i d'una regió territorial concreta com seria la ciutat o la província de Barcelona, o la comarca del Barcelonès. És per això que no s'han pogut utilitzar, ja que estaven disponibles únicament en termes estatals, fet que no conduïa a cap aportació significant.

Dit això, és un estudi que permet introduir conceptes realment complicats, i posar les bases de quines són les variables necessàries per complementar i trobar relacions més precises que permetin avaluar i calcular l'impacte directe del terrorisme en una destinació que en resulta víctima. És un tema realment destacable i de gran interès avui dia, fet que el converteix en candidat per seguir-se estudiant en un futur. L'impacte del terrorisme sobre una destinació turísticament consolidada s'ha fet evident, el següent pas és trobar el sistema per avaluar i calcular les pèrdues generades per aquest impacte.



## 8. Bibliografia

---

- 22@. (2008). En *Gran Enciclopèdia Catalana*. Recuperat de <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0282593.xml>
- 9/11 Memorial & Museum. (2020). *Visit*. Recuperat de <https://www.911memorial.org/visit>
- Aena. (2010). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/333/933/anualDefinitivos\\_2010.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/333/933/anualDefinitivos_2010.pdf)
- Aena. (2011). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/206/811/anualDefinitivos\\_2011.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/206/811/anualDefinitivos_2011.pdf)
- Aena. (2012). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/52/737/Estadisticas\\_Acumulado%20DEF\\_2012.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/52/737/Estadisticas_Acumulado%20DEF_2012.pdf)
- Aena. (2013). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de <http://www.aena.es/csee/ccurl/894/319/Estadistica%20Anual%20definitiva%202013.pdf>
- Aena. (2014). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de <http://www.aena.es/csee/ccurl/728/306/Definitivo%202014.pdf>
- Aena. (2015). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de <http://www.aena.es/csee/ccurl/337/687/Definitivos-2015.pdf>
- Aena. (2016). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de <http://www.aena.es/csee/ccurl/231/679/Definitivo-2016.pdf>
- Aena. (2017). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/666/408/Definitivo\\_2017,0.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/666/408/Definitivo_2017,0.pdf)
- Aena. (2018). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/727/704/0.Anual\\_Definitivo\\_2018.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/727/704/0.Anual_Definitivo_2018.pdf)
- Aena. (2019). *Aeropuerto de Josep Tarradellas Barcelona – El Prat. Guía de l'aeroport. Companyies aèries*. Recuperat de <http://www.aena.es/ca/aeropuerto-barcelona/companyies-aeries.html>
- Aena. (2019). *Tráfico de pasajeros, operaciones y carga en los aeropuertos españoles*. Recuperat de [http://www.aena.es/csee/ccurl/787/753/Anual2019\\_prov.pdf](http://www.aena.es/csee/ccurl/787/753/Anual2019_prov.pdf)
- Aena. (2020). *Aeropuerto de Adolfo Suárez Madrid – Barajas*. Recuperat de <http://www.aena.es/es/aeropuerto-madrid-barajas/index.html>
- Aena. (2020). *Corporativa. Quiénes somos. Conócenos. Magnitudes relevantes*. Recuperat de <http://www.aena.es/es/corporativa/magnitudes-relevantes.html>
- Aena. (2020). *Magnitudes relevantes. Pasajeros en los aeropuertos de la UE en 2019*. Recuperat de <http://www.aena.es/es/corporativa/magnitudes-relevantes.html>
- Aeroport Barcelona – El Prat. (s.d.). *Aeroport de Barcelona – El Prat*. Recuperat de [https://www.aerpuertobarcelona-elprat.com/cat/aeroport\\_de\\_barcelona.htm](https://www.aerpuertobarcelona-elprat.com/cat/aeroport_de_barcelona.htm)
- Aeroport de Barcelona. (2020). *Aeroport de Barcelona: Informació – Dades generals*. Recuperat de <https://www.barcelona-airport.com/aeroport-de-barcelona-el-prat.php>
- Aerporti di Roma. (2020). *Traffic data* [Base de dades]. Recuperat de <http://adr.it/ca/web/aerporti-di-roma-en-/bsn-traffic-data>

- Agència Tributària de Catalunya. (2019). *Quota tributària i tarifes. IEET. Tarifa Barcelona ciutat*. Recuperat de <https://atc.gencat.cat/ca/tributs/ieet/quota-tributaria/>
- Ajuntament de Barcelona. (2019). *Barcelona en xifres – 2018*. Recuperat de [https://www.barcelona.cat/internationalwelcome/sites/default/files/DataSheet2018Web\\_cat\\_1.pdf](https://www.barcelona.cat/internationalwelcome/sites/default/files/DataSheet2018Web_cat_1.pdf)
- Ajuntament de Barcelona. (s.d.). *Demanda hotelera a Barcelona. Sèrie històrica 2005 – 2020. Pernotacions segons categoria. 2012 – 2020* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/economia/teoh/evo/th12.htm>
- Ajuntament de Barcelona. (s.d.). *Evolució del nombre de passatgers a l'aeroport de Barcelona* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/economia/transport/aeropot/p0201.htm>
- Ajuntament de Barcelona. Estadística i Difusió de Dades. (s.d.). *Evolució del nombre de passatgers de l'aeroport de Barcelona* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.bcn.cat/estadistica/catala/dades/economia/transport/aeropot/p0201.htm>
- Almeida, F. i Jiménez, S. (2018). Turismo y terrorismo. Crisis y medios de comunicación. *Investigaciones Turísticas*, (16), 23-45. Recuperat de [https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/84510/1/Investigaciones-Turísticas\\_16\\_02.pdf](https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/84510/1/Investigaciones-Turísticas_16_02.pdf)
- Altimira, R. i Muñoz, X. (2007). El turismo como motor de crecimiento económico. *Anuario jurídico y económico escurialense*, (40), 677-710. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2267966>
- Amadeo, K. (2020, febrer 22). How the 9/11 Attacks Affect the Economy Today: What Is Their Lasting Damage?. *The Balance*. Recuperat de <https://www.thebalance.com/how-the-9-11-attacks-still-affect-the-economy-today-3305536>
- Andrés, J. L. (1998). Turismo y empleo femenino. *Cuadernos de turismo*, (1), 9-27. Recuperat de <https://revistas.um.es/turismo/article/view/24591/23911>
- Antara, M., Sumarniasih, S. (2017). Role of Tourism in Economy of Bali and Indonesia. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, (5), 34-44. Recuperat de [http://jthmnet.com/journals/jthm/Vol\\_5\\_No\\_2\\_December\\_2017/4.pdf](http://jthmnet.com/journals/jthm/Vol_5_No_2_December_2017/4.pdf)
- Àrea Metropolitana de Barcelona. (s.d.). *Conèixer l'àrea metropolitana. Localització i usos del sòl*. Recuperat de <http://www.amb.cat/s/web/area-metropolitana/coneixer-l-area-metropolitana/localitzacio-i-usos-del-sol.html>
- Àrees olímpiques de Barcelona. (1993). En *Gran Enciclopèdia Catalana*. Recuperat de <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0240571.xml>
- Barcelona. (s.d.). *Coneix BCN. Punts d'interès de la ciutat. La Vila Olímpica*. Recuperat de [https://www.barcelona.cat/es/coneixbcn/pics/attractius/la-vila-olimpica\\_99400387334.html](https://www.barcelona.cat/es/coneixbcn/pics/attractius/la-vila-olimpica_99400387334.html)
- Barcelona. (s.d.). *Descobreix BCN. La ciutat i els orígens. La identitat*. Recuperat de <https://meet.barcelona.cat/ca/descobreix-barcelona/la-ciutat-i-els-seus-orogens/identitat>
- Brunn, S. (2004). *11 September and Its Aftermath: The Geopolitics of Terror*. Recuperat de <https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=OoyRAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=11+september+aftermath&ots=fmfNnprmoM&sig=yQYLruewYkjdmcSooLW7r7mJ23g#v=onepage&q=security%20safety&f=false>
- Centro Europeo de Postgrado, CEUPE. (2020). *El análisis del macroentorno*. Recuperat de <https://www.ceupe.com/blog/el-analisis-del-macroentorno.html>
- César, A., Arnaiz, S. M. (2004). *Globalización y turismo: ¿Dos caras de la misma moneda?*. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6943585>

- Chahine, S. (2016). *Turismo globalizado en Marruecos: el caso de Saidia*. (Tesi doctoral, Facultat de Turisme de Màlaga, Andalusia). Recuperat de [https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/12528/TD\\_CHAHINE\\_Samia.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/12528/TD_CHAHINE_Samia.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Chojnowski, L. (2017). The origins and waves of terrorism. *ASEJ. Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 21, (4), 167-178. Recuperat de [https://www.wsfip.edu.pl/docs/biezacynumer/ZN4\\_2017/ZN\\_WSFIP\\_4\\_2017\\_10\\_Lech\\_Chojnowski.pdf](https://www.wsfip.edu.pl/docs/biezacynumer/ZN4_2017/ZN_WSFIP_4_2017_10_Lech_Chojnowski.pdf)
- Chojnowski, L. (2018). The nature of Contemporary Terrorism: Selected Features and Statistical Data. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. Recuperat de doi: 10.19192/2543-411X
- Ciutat global. (2006). En *Gran Enciclopèdia Catalana*. Recuperat de <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0281575.xml>
- Civil Aviation Authority. (2020). *UK airport data* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.caa.co.uk/Data-and-analysis/UK-aviation-market/Airports/Datasets/UK-airport-data/>
- Dehoorne, O. (2004). Turismo y poder: De la lucha por la seguridad a la lucha por el poder político. *Trace: CEMCA*, (45), 32-46. Recuperat de <http://trace.org.mx/index.php/trace/article/view/501/468>
- European Cities Marketing. (2019). *The European Cities Marketing Benchmarking Report. 15<sup>th</sup> oficial Edition 2018 – 2019*. Recuperat de <https://en.calameo.com/read/0006740146113b6fd02fc?page=1>
- Garay, L. A. (2007). *El Ciclo de Evolución del Destino Turístico. Una aproximación al desarrollo histórico del turismo en Cataluña*. (Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Catalunya). Recuperat de <https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/4078/lagt1de1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- García, E. (2015). *Terrorismo y turismo*. (Trellat de fi de Grau, Universitat Jaume I, País Valencià). Recuperat de [http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/152645/TFG\\_2014\\_garciaE.pdf?sequ](http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/152645/TFG_2014_garciaE.pdf?sequ)
- García, R. Andrés, J. L. Espejo, C. (2016). Conocimientos tácitos, transversalidad turística y desarrollo local. El ejemplo de una Ciudad desolada y en proceso de reconversión: Lorca (Región de Murcia, España). *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, (14), 1093-1108. Recuperat de <http://www.pasosonline.org/Publicados/14516/PASOS50.pdf#page=27>
- Generalitat de Catalunya. Departament d'Empresa i Coneixement. (Febrer 2020). *Estadístiques de l'impost sobre les estades en establiments turístics, IEET*. Recuperat de [http://empresa.gencat.cat/ca/treb\\_ambits\\_actuacio/turisme/coneixement\\_planificacio/estadisticas-turistiques/recaptacio\\_establiments/](http://empresa.gencat.cat/ca/treb_ambits_actuacio/turisme/coneixement_planificacio/estadisticas-turistiques/recaptacio_establiments/)
- Global Terrorism Database. START. (2019). *Codebook: Inclusion criteria and variables*. Recuperat de <https://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf>
- Goded, M. (1998). *El impacto del turismo sobre el desarrollo económico: el caso de Argentina*. (Tesi doctoral, Universitat Complutense de Madrid, Comunitat de Madrid). Recuperat de <https://eprints.ucm.es/3584/1/T22482.pdf>
- Hall, C., Timothy, D., Duval, D. (2003). *Safety and Security in Tourism: Relationships, Management and Marketing*. Recuperat de <https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=vbdFYOeT16AC&oi=fnd&pg=PP2&dq=tourism+and+safety+issues&ots=aUCfl77piD&sig=KD1XXgdTPKslUkMmwI92it3kqDA#v=onepage&q=global%20risk&f=false>
- Henderson, J. (2003). Terrorism and Tourism: Managing the Consequences of the Bali Bombings. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, (15), 41-58. Recuperat de doi: 10.1300/J073v15n01\_03

- Azcué, I., Cruz, G., Varisco, C. (2018). *Impactos económicos del turismo*. Facultat de Ciències Econòmiques i Socials, Universitat de Mar del Plata, Buenos Aires. Recuperat de <http://nulan.mdp.edu.ar/3068/1/azcue-et-al-2018.pdf>
- Peric, V. (2005). Tourism and globalization. *International Conference of the Faculty of Management Koper Congress Centre Bernardin*, 6, 33-41. Recuperat de <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6573-03-9/peric.pdf>
- Hulshizer, D. (2016, setembre 10). In photos: The September 11 attacks. *CNN: US*. Recuperat de <https://edition.cnn.com/2016/09/08/us/gallery/september-11-timeline/index.html>
- I.Stat. (2020). *Accommodation establishments: by region, by residence – monthly and yearly* [Base de dades]. Recuperat de <http://dati.istat.it/Index.aspx?lang=en&SubSessionId=b06fde53-03cb-423c-a681-b7ac110670a9#>
- Idescat. (2016). *Compte satèl·lit del turisme de Catalunya: Proposta d'elaboració*. Recuperat de <https://www.idescat.cat/serveis/biblioteca/docs/cat/csctpe2016.pdf>
- Idescat. (2016). *Comptes satèl·lit de Catalunya*. Recuperat de <https://www.idescat.cat/estad/csc>
- Imaginario, A. (2019). *Significado de Globalización. Qué es Globalización*. Recuperat de <https://www.significados.com/globalizacion/>
- Institute for Economics & Peace. (2014). *Global Terrorism Index 2014: measuring and understanding the impact of terrorism*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf>
- Institute for Economics & Peace. (2015). *Global Terrorism Index: 2015*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf>
- Institute for Economics & Peace. (2016). *Global Terrorism Index 2016: measuring and understanding the impact of terrorism*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf>
- Institute for Economics & Peace. (2017). *Global Terrorism Index 2017: measuring and understanding the impact of terrorism*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>
- Institute for Economics & Peace. (2018). *Global Terrorism Index 2018: measuring the impact of terrorism*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018.pdf>
- Institute for Economics & Peace. (2019). *Global Terrorism Index 2019: measuring the impact of terrorism*. Recuperat de <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/11/GTI-2019web.pdf>
- Instituto Nacional de Estadística. (s.d.). *Encuesta de ocupación hotelera. Establecimientos, plazas, grados de ocupación y personal empleado por comunidades autónomas y provincias*. [Base de dades]. Recuperat de <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=2066>
- Instituto Nacional de Estadística. (s.d.). *Estancia media por comunidades autónomas y provincias* [Base de dades]. Recuperat de <https://ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=2065&L=0>
- Instituto Nacional de Estadística. (s.d.). *Gasto de los turistas internacionales según comunidad autónoma de destino principal* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=10839>
- Instituto Nacional de Estadística. (s.d.). *Viajeros y pernoctaciones por comunidades autónomas y provincias* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=2074&L=0>
- Jiménez, S. i Prats, Ll. (2006). El turismo en Cataluña: evolución històrica y retos del turismo. *PASOS: Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, (4), 153 – 174. Recuperat de <http://www.pasosonline.org/Publicados/4206/PS030206.pdf>

- Lenain, P., M. Bonturi and V. Koen (2002), "The Economic Consequences of Terrorism", OECD Economics Department Working Papers, No. 334, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/511778841283>
- Lisboa, A. (1996). Globalización y sistemas de información: Nuevos paradigmas y Nuevos desafíos. *Ciência da Informação*, (3). Recuperat de <http://revista.ibict.br/ciinf/article/view/628/632>
- López, N. (2002). *¿Qué terrorismo?. El concepto de terrorismo: ¿qué terrorismo? ¿Por qué terrorismo? ¿Hasta cuándo el terrorismo?*. (p. 52-61). Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=756881>
- Ministerio de Transporte, Movilidad y Agenda Urbana. (2019). *Tráfico comercial por aeropuertos (1). Aeropuerto de Barcelona – El Prat* [Base de dades]. Recuperat de <http://www.fomento.gob.es/BE/?nivel=2&orden=03000000>
- Ministerio de Transporte, Movilidad y Agenda Urbana. (2019). *Tráfico aeroportuario comercial. Total aeropuertos. Movimiento de pasajeros (llegadas + salidas)* [Base de dades]. Recuperat de <http://www.fomento.gob.es/BE/?nivel=2&orden=03000000>
- Molina, V. A. (2007). Ocio y turismo en la era de la globalización. *Gestión turística*, (7), 81-90. Recuperat de <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=223314980005>
- Mori Memorial Foundation. (2019). *Global Power City Index 2019*. Recuperat de [http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2019\\_summary.pdf](http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2019_summary.pdf)
- Nanto, D. (2004). *9/11 Terrorism: Global Economic Costs*. Recuperat de [https://www.everycrsreport.com/files/20040915\\_RS21937\\_0472cfbf3d658ea3f0252ae8e713b84e2fae9258.pdf](https://www.everycrsreport.com/files/20040915_RS21937_0472cfbf3d658ea3f0252ae8e713b84e2fae9258.pdf)
- Nengah, I. (2020). *Bali Tourism Directory: International tourist visit to Bali*. Recuperat de <https://www.balitourismdirectory.com/tourism-studies/bali-tourism-statistics.html>
- Nieto, M. (2001). *La seguridad y los riesgos emergentes en el nuevo orden mundial: amenazas y riesgos emergentes*. Recuperat de <https://ruc.udc.es/dspace/bitstream/handle/2183/8982/CC72art2ocr.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Olímpics de Barcelona 1992. (2019). En *Gran Enciclopèdia Catalana*. Recuperat de <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0034695.xml>
- Ortega, P. (2018). *Els debats sobre terrorisme. Pau i desarmament. És una guerra? Gihadisme i terrorisme*. (p. 9-18). Recuperat de [http://www.centredelas.org/images/INFORMES\\_i\\_altres\\_PDF/PD\\_2\\_TerrorismeIGihadisme\\_web\\_CAT.pdf](http://www.centredelas.org/images/INFORMES_i_altres_PDF/PD_2_TerrorismeIGihadisme_web_CAT.pdf)
- Paris Aéroport. (Abril 2020). *Traffic* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.parisaeroport.fr/en/group/finance/investor-relations/traffic>
- Paris Region. (2018). *Les taux d'occupation hôteliers parisiens* [Base de dades]. Recuperat de <http://pro.visitparisregion.com/chiffres-tourisme-paris-ile-de-france/Documents-de-reference/Reperes-2018/Statistiques-detaillees/Les-taux-d-occupation-hoteliere-parisiens>
- Pedreño, A. i Rodríguez, A. R. (2009). El turismo: globalización, competitividad y sostenibilidad. *Colección Mediterráneo Económico: El futuro de la economía española*, (16), 227-256. Recuperat de <https://www.publicacionescajamar.es/publicaciones-periodicas/mediterraneo-economico/mediterraneo-economico-16-el-futuro-de-la-economia-espanola/281>
- Porras, C. (2019 març 27). El turismo, una actividad con potencial para hacer frente a la despoblación. *Hosteltur: Edición España*. Recuperat de [https://www.hosteltur.com/127707\\_el-turismo-una-actividad-con-potencial-para-hacer-frente-a-la-despoblacion.html](https://www.hosteltur.com/127707_el-turismo-una-actividad-con-potencial-para-hacer-frente-a-la-despoblacion.html)

- Quiroa, M. (2020). *Globalización. Ventajas que ofrece la globalización*. Recuperat de <https://economipedia.com/definiciones/globalizacion.html>
- Reinares, F. I García-Calvo, C. (2017). *Actividad yihadista en España, 2013 – 2017: de la Operación Cesto en Ceuta a los atentados en Cataluña*. Recuperat de <https://www.almendron.com/tribuna/wp-content/uploads/2017/11/Actividad-yihadista-en-Espana-2013-2017.pdf>
- Reinares, F. I García-Calvo, C. (2018). *Un análisis de los atentados terroristas en Barcelona y Cambrils*. Recuperat de <https://filesedc.com/uploads/1/docs/2018/03/ARI12-2018-Reinares-GarciaCalvo-analisis-atentados-terroristas-Barcelona-Cambrils.pdf>
- Reisinger, Y. (2012). *International Tourism: Cultures and behavior*. Recuperat de [https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=P\\_YJBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=globalization+and+tourism&ots=5nrcRK70bL&sig=ldXin6g8cyp87Kjavfz9P3u-bb8#v=onepage&q&f=false](https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=P_YJBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=globalization+and+tourism&ots=5nrcRK70bL&sig=ldXin6g8cyp87Kjavfz9P3u-bb8#v=onepage&q&f=false)
- Rodrigo, M. (1991). *Los medios de comunicación ante el terrorismo*. Recuperat de <https://books.google.es/books?hl=ca&lr=&id=EIP9NdTzflwC&oi=fnd&pg=PA23&dq=%22terrorismo%22+%22media%22&ots=LIAGlW9UHB&sig=2uuePS1JYXZag-6N7vrTlu0KXgA#v=onepage&q=%22terrorismo%22%20%22media%22&f=false>
- Ross, S. (2019). *Top 5 Ways Terrorism Impacts the Economy*. Recuperat de <https://www.investopedia.com/articles/markets/080216/top-5-ways-terrorism-impacts-economy.asp#citation-9>
- Salas, E. (2016). *Impacto del Terrorismo en el Turismo*. (Treball de fi de Grau, Universitat de Sevilla, Andalusia). Recuperat de <https://idus.us.es/bitstream/handle/11441/44452/Impacto%20del%20terrorismo%20en%20el%20turismo%20-%20Esther%20Salas%20Moreno.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Smeral, E. (1998). The impact of globalization on small and medium enterprises: new challenges for tourism policies in European countries. *Tourism Management*, (19), 371-380. Recuperat de [https://www.academia.edu/1463812/The\\_impact\\_of\\_globalization\\_on\\_small\\_and\\_medium\\_enterprises\\_new\\_challenges\\_for\\_tourism\\_policies\\_in\\_European\\_countries](https://www.academia.edu/1463812/The_impact_of_globalization_on_small_and_medium_enterprises_new_challenges_for_tourism_policies_in_European_countries)
- Statista. (19 d'agost, 2019). *Leading city destinations in Europe from 2016 to 2018, by number of International arrivals (in millions)* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.statista.com/statistics/314340/leading-european-city-tourism-destinations-by-number-of-bednights/>
- Statista. (2 de març, 2020). *Tráfico de pasajeros en el aeropuerto de Barcelona – El Prat 2006 – 2019* [Base de dades]. Recuperat de <https://es.statista.com/estadisticas/486731/pasajeros-en-el-aeropuerto-de-barcelona/>
- Subnational. (s.d.). En *Merriam-Webster's online dictionary*. Recuperat de <https://www.merriam-webster.com/dictionary/subnational>
- The United States Department of Justice. (2010). *Amerithrax investigative summary: released Pursuant to the Freedom of Information Act*. Recuperat de <https://www.justice.gov/archive/amerithrax/docs/amx-investigative-summary.pdf>
- Tirado, M<sup>a</sup> M. (Maig 2015). *El turismo ante la globalización. Ensayo*. Recuperat de <https://www.gestiopolis.com/el-turismo-ante-la-globalizacion-ensayo/>
- Turespaña. (2018). *Estadísticas. Altres estadístiques. Compte satèl·lit*. Recuperat de <http://estadisticas.tourspain.es/ca-ES/estadisticas/otrasestadisticas/cuentasatelite/Paginas/default.aspx>
- Van der Horst, A. I Villareal, R. (2008). Estratègia de competitivitat turística de la República Dominicana. *Journal of tourism research*, (1), 15-28. Recuperat de <https://www.raco.cat/index.php/ARA/article/view/341811/432669>

- Veres, L. (2004). Prensa, poder y terrorismo. *Amnis: Revue de Civilisation Contemporaine de l'Université de Bretagne Occidentale*, (4), 1-9. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2650541>
- Veres, L. (2005). La simbiosis del terrorismo con los medios de comunicación. *Información para la paz: autocrítica de los medios y responsabilidad del público*, 583-601. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2539219>
- Visit Britain. (2019). *Accommodation Occupancy: Archive* [Base de dades]. Recuperat de <https://www.visitbritain.org/accommodation-occupancy-archive>
- World Population Review. (2020). *London Population 2020* [Base de dades]. Recuperat de <https://worldpopulationreview.com/world-cities/london-population/>
- World Tourism Organization, UNWTO. (2020). *Tourism's growth across all regions strengthens sector's potential to contribute to sustainable development agenda*. Recuperat de <https://www.unwto.org/news/tourisms-growth-across-all-regions-strengthens-sectors-potential-to-contribute-to-sustainable-development-agenda>
- WTO. (1995). *Concepts, Definitions, and Classifications for Tourism Statistics. Technical Manual No. 1 (English Version)*. Doi: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284401031>